

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Rapportage
Archeologische
Monumentenzorg

214

Prehistorisch grafveld de Busjop bij Heythuysen weer zichtbaar

E.M. Theunissen, J.W. de Kort, E. Rensink,
C.A.M. van Rooijen en L.B.M. Verhart

Prehistorisch grafveld de Busjop bij Heythuysen weer zichtbaar

E.M. Theunissen, J.W. de Kort, E. Rensink,
C.A.M. van Rooijen en L.B.M. Verhart

Colofon

Rapportage archeologische Monumentenzorg 214
Prehistorisch grafveld de Busjop bij Heythuysen weer zichtbaar

Auteurs: E.M. Theunissen, J.W. de Kort, E. Rensink, C.A.M. van Rooijen en L.B.M. Verhart

Illustraties: Marjolein Haars (BCL-Archaeological Support),
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld

Beeld omslag: luchtfoto R. Faun, Maastricht

Redactie: E.M. Theunissen

Technische redactie: E. Beukers, Utrecht

Controle eerste opmaak: G. de Kort, Waalwijk

Opmaak en productie: uNiek-Design, Almere

ISBN/EAN: 9789057992087

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 2013

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Postbus 1600

3800 BP Amersfoort

www.cultureelerfgoed.nl

Toen ik ruim twintig jaar geleden bij Staatsbosbeheer in Midden-Limburg kwam werken, werd het Leudal een van mijn werkgebieden. Het was een natuurgebied dat me totaal onbekend was. Dat vroeg dus om veel kennis vergaren. Beheerplannen, boeken en rapporten lezen, terreinbezoeken afleggen, met collega's op stap. Wat die informatiebronnen allemaal gemeen hadden, was dat ze spraken over de aanwezigheid van grafheuvels in het Leudal. Ze brachten dat niet als een grote bijzonderheid, maar meer als een voldongen feit. De nadruk van de informatie over het Leudal lag op de waarde als natuurgebied. De grafheuvels lagen verstopt in het bos, je zag ze nauwelijks. Die 'bulten' dicht bij de beek waren handig: je kon er lekker op staan en goed over het beekdal kijken.

De eerste vaste bewoners van het Leudal kozen het beekdal als woonplek en leefden er in eenvoudige onderkomens. Ze vonden daar ook hun laatste rustplaats. In de middeleeuwen verschenen er grotere nederzettingen en watermolens. De mensen gingen ook wat verder van het beekdal af wonen, er kwamen dorpen op enige afstand. Tussen die dorpen en naar de watermolens waar mensen hun graan lieten malen, ontstonden wegen. Voor een deel werd het wegenpatroon bepaald door de doorwaadbare plaatsen in de beken, die we nog steeds gebruiken, al liggen er nu bruggen. Dit is zomaar een greep uit de sporen van het verleden die in het Leudal te vinden zijn. Met die kennis van de historie kwamen de grafheuvels voor mij tot 'leven'. Het behouden en herstellen van cultuurhistorische elementen in het landschap is een belangrijk onderdeel van het werk van Staatsbosbeheer. Al die monumenten hebben een verhaal, met die monumenten is de geschiedenis in het landschap verankerd. Om deze taak zo goed mogelijk uit te voeren, werkt Staatsbosbeheer samen met andere instanties. In 2005 verscheen het rapport *Erfgoedstrategie voor het Leudal*, een coproductie van de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (thans Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) en Staatsbosbeheer. Daarin werden de cultuurhistorische waarden van het Leudal op een heldere

manier beschreven; het was de basis van het plan om grafveld Busjop te restaureren. Na enige jaren voorbereiding vond in november 2010 de aftrap van deze restauratie plaats. Samenwerking en schoonheid zijn twee belangrijke sleutelbegrippen die het project kenmerken. Samenwerking tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Staatsbosbeheer en de samenwerking van deze beide instanties met de klankbordgroep, die bestond uit betrokkenen uit de omgeving. De Rijksdienst adviseerde Staatsbosbeheer, die verantwoordelijk was voor de uitvoering van het werk. Beide partijen participeerden in de klankbordgroep, die van groot belang was voor het draagvlak in de streek. Er moest ruim 3 ha bos verdwijnen – en dan ligt publieke commotie op de loer. Mede door de inzet van de klankbordgroep die de restauratie breed uitdroeg, in combinatie met een aantal publieke informatiemomenten, bleef de kritiek beperkt tot af en toe een individuele wandelaar die het 'allemaal maar niks' vond.

En wat leverde het uiteindelijk op? Schoonheid. Op 9 september 2011 werd het gerestaureerde grafveld Busjop feestelijk geopend, al is dat misschien een wat vreemde uitdrukking voor een grafveld. Voor de bezoekers van het Leudal was een deel van de historie zichtbaar geworden. Maar er is meer winst behaald. Voor de Rijksdienst was er niet alleen gelegenheid om kennis in te brengen om de restauratie zorgvuldig te laten verlopen, maar ook om nieuwe kennis te verzamelen door ter plaatse onderzoek te doen. Ook een 'speurtocht' naar alles wat in de loop der tijd uit het grafveld was opgegraven en waarvan de bewaarplaats niet altijd bekend was, bleef niet zonder succes, zoals we elders in dit rapport kunnen lezen.

De samenwerking tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Staatsbosbeheer en de klankbordgroep was een vruchtbare en heeft een fantastisch resultaat opgeleverd. De gemeente Leudal en Staatsbosbeheer hebben met grafveld Busjop iets moois in huis.

Piet Zegers, Staatsbosbeheer
boswachter voorlichting

Inhoud

Samenvatting	7	4 Een reconstructie van eerder onderzoek	33
1 Inleiding op het Busjopproject	8	4.1 Inleiding	33
1.1 Inleiding	9	4.2 Vroege belangstelling: ‘het spookt op die plaats, men ziet er eenen zwarte hond lopen’	33
1.2 Het bredere kader van de erfgoedstrategie voor het Leudal	9	4.2.1 Inleiding	33
1.3 Het Busjopproject: een concrete uitwerking	11	4.2.2 Een vondstenboekje	34
1.4 Projectorganisatie en uitvoering	12	4.2.3 Aantekeningen op de vindplaats	36
1.4.1 Advisering	13	4.2.4 Het onderzoek van Guillon met een archeologische blik van nu	37
1.4.2 Uitleg aan het publiek	15	4.2.5 Voorbij maar niet vergeten	40
1.5 Leeswijzer	15	4.3 Het onderzoek door Hijzeler in 1951	42
1.6 Woord van dank	15	4.3.1 Gastopgraver van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	42
1.7 Administratieve gegevens	17	4.3.2 Beschrijvingen van het onderzoek	43
2 Het Leudal en de Busjop: een korte schets	18	4.4 De archeologische kartering door Harsema in 1962-1963	44
2.1 Landschappelijke situering	19	4.5 De wording van een ‘onroerend archeologisch monument’	46
2.2 Het Leudal, rijk aan prehistorische archeologie	21	4.6 Twee veldinspecties in het kader van het AMR-project in 2003	46
2.3 De historische context	23		
2.4 De archeologische verwachting van de Busjop	27		
3 Onderzoeksvragen en methodiek	29	5 De resultaten van het traceren van het opgegraven vondstmateriaal	51
3.1 Onderzoeksvragen	29	5.1 Inleiding	51
3.2 Methodiek	30	5.2 Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Ad Verlinde te Deventer	51
3.2.1 Bureauonderzoek	30	5.3 Het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden	52
3.2.2 Veldonderzoek	31	5.3.1 Inleiding	52
		5.3.2 Aantal ‘graven/begravingen’	52
		5.3.3 Aardewerk	52
		5.3.4 Brons	54
		5.3.5 Vuursteen	54
		5.4 Conclusies op basis van het teruggevonden vondstmateriaal	54
		5.4.1 Omvang van het grafveld en aantal onderzochte heuvels	54
		5.4.2 Datering van het grafveld	55

6	De veldwerkcampagnes van de Rijksdienst	57
6.1	Inleiding	57
6.2	Vóór de boskap: het geoarcheologisch booronderzoek	59
6.2.1	Inleiding	59
6.2.2	Werkwijze	59
6.2.3	Inzicht in de gaafheid van het bodemprofiel	59
6.2.4	Identificatie van twee heuvels	60
6.3	De transformatie naar een opener landschap: visuele inspectie	62
6.3.1	Het verdwijnen van het bos	62
6.3.2	De effecten van de werkzaamheden	62
6.3.3	Een eerste verkenning van het afgeschaapte oppervlak	65
6.4	De laatste fase: veldwerk in een 'kaal' landschap	65
6.4.1	Inleiding	65
6.4.2	Identificatie van acht heuvels	67
6.4.3	Aanbevelingen voor consolidatie	70
6.4.4	De resultaten van de oppervlaktekartering	71
6.4.5	Een poging tot kartering vanuit de lucht	74
6.5	Samengevatte resultaten van de veldcampagnes	75
7	Conclusies	77
7.1	Inleiding	77
7.2	De omvang en datering van het grafveld de Busjop	77
7.2.1	Omvang	77
7.2.2	Datering	78
7.3	De fysieke staat van het grafveld en de directe omgeving	79
7.3.1	Gaafheid van het grafveld	79
7.3.2	Gaafheid van de dekzandrug	80
7.4	Oudere bewoningssporen: de archeologische verwachting	80
7.5	De effecten van natuuumvorming	81
7.5.1	De kwetsbaarheid van het bodemarchief	81
7.5.2	Beleefbaarheid en het beheer	82
	Literatuur	83
	Bijlage I Heuvel-/grafcatalogus de Busjop	86

Jarenlang lag in het struweel in de bossen van de Busjop, ten oosten van het Limburgse dorp Heythuysen (gemeente Leudal), een prehistorische grafveld verscholen. Dat veranderde eind 2010, toen ruim 3 ha bos plaatsmaakte voor een open landschap waarin de grafheuvels weer goed herkenbaar waren. Vooraf, tijdens en na afronding van deze transformatie voerde de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, in nauwe samenwerking met Staatsbosbeheer, onderzoek uit, waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan. Dat het grafveld beter zichtbaar en zo een beter beleefbare plek zou worden, was de uitwerking van een erfgoedvisie, vastgelegd in het rapport *Erfgoedstrategie van het Leudal* uit 2005. Het was de wens van Staatsbosbeheer om de omgeving van de Busjop, gelegen op de dekzandrug aan de noordzijde van de Tungelroysche Beek, om te vormen naar een meer open heidellandschap. Daarin zouden niet alleen de grafheuvels beter zichtbaar zijn, maar de open omgeving zou ook een goede habitat zijn voor bijzondere planten en dieren, zoals de stekelbrem, de levendbarende hagedis, de boomleeuwerik en de nachtzwaluw.

In de periode 2007 tot 2012 zijn verschillende activiteiten uitgevoerd, vanuit twee onderzoekslijnen. De eerste lijn van onderzoek, waarmee eind 2007 een begin is gemaakt, was het achterhalen van het vondstmateriaal en opgravingsdocumentatie van het onderzoek dat in 1951 op het grafveld had plaatsgevonden. De tweede onderzoekslijn was het uitvoeren van drie korte veldwerkcampagnes, in de periode 2010-2011, waarbij het tijdstip van uitvoering werd bepaald door Staatsbosbeheer. Het ging daarbij om booronderzoek, met een Edelmanboor en guts, gecombineerd met visuele inspecties. Beide perspectieven waren erop gericht om een aantal centrale onderzoeksvragen te beantwoorden. Een belangrijke opgave was de omvang van het grafveld en het aantal grafheuvels te bepalen. Ook het vaststellen van de fysieke staat van het grafveld en de directe omgeving was een relevant aandachtspunt.

Door verschillende bronnen te combineren, konden we de geschiedenis van het onderzoek naar het grafveld reconstrueren. Het is duidelijk geworden dat de Busjop al in 1842 de aandacht trok van verzamelaar G.Ch.H. (Charles) Guillon. Bij de meest intensieve campagne, de opgraving

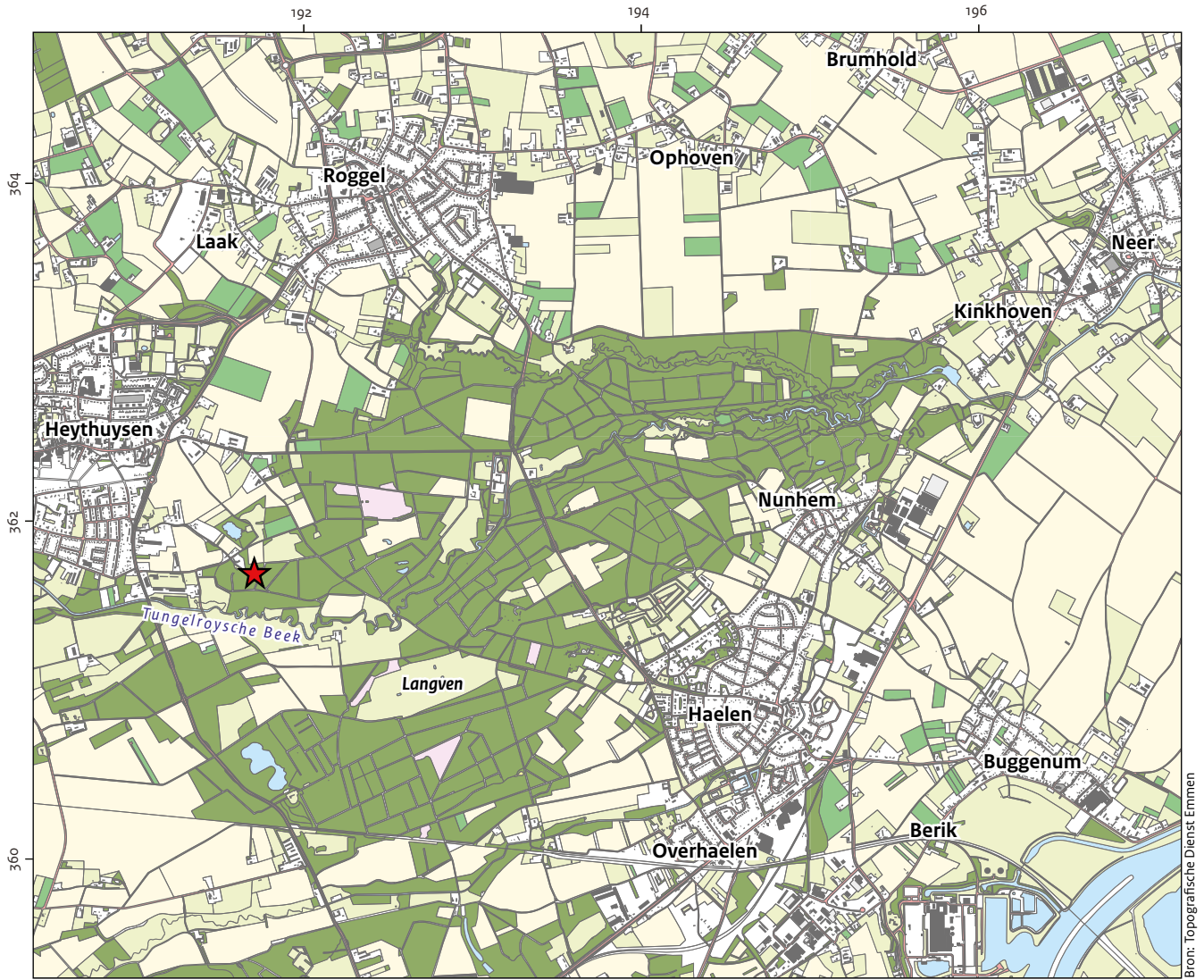
die in 1951 plaatsvond onder leiding van C.C.W.J. (Cor) Hijszeler, is ongeveer de helft van de toen zichtbare heuvels, zo'n twintig, onderzocht. Helaas bleek het niet mogelijk de summier beschrijvingen van Hijszeler te koppelen aan de situatie ter plekke. Wel zijn de door hem opgegraven urnen met bijgiften teruggevonden. Een deel daarvan, ongeveer een derde, dateert uit de late bronstijd en een wat groter deel uit de vroege ijzertijd. Daarmee kunnen we vaststellen dat het grafveld in gebruik is geweest tussen ongeveer 1000/900 en 700/600 v.Chr.

Tijdens de transformatie naar een open omgeving zijn zes grafheuvels herontdekt, waaronder één langbed. Deze zijn in de zomermaanden van 2011 geconsolideerd. Negen gerestaureerde heuvels waren bij aanvang van het project bekend. Twee lage verhevenheden die in 2005 van boomopslag waren ontdaan, bleken oudtijds opgeworpen heuvellichamen te zijn. Een optelsom maakt duidelijk dat het grafveld uit zeventien zichtbare grafheuvels bestaat. Het grafveld is op 9 september 2011 op feestelijke wijze geopend.

Het onderzoek heeft uitgewezen dat het grafveld oorspronkelijk meer dan vijftig heuvels omvatte en een areaal van minimaal 3 ha besloeg. Van dat grafveld zijn nu zeventien grafmonumenten zichtbaar, die een interessante kennisbron zijn voor de toekomst. Verder is het zeer aannemelijk dat het onzichtbare deel van het grafveld nog redelijk intact is. Grondsporen zijn in vorstvaaggronden moeilijker leesbaar, maar zijn waarschijnlijk goed bewaard gebleven, aangezien grote delen van het bodemprofiel van de dekzandrug intact zijn. Dat maakt dat de archeologische potentie op oudere bewoningssporen hoog is. Het booronderzoek en de veldkarteringen leverden duidelijke aanwijzingen voor het gebruik van de dekzandrug voorafgaand aan de aanleg van de eerste grafheuvel.

De combinatie van de goede fysieke kwaliteit met de hoge verwachting op oudere sporen heeft in juni 2011 geleid tot uitbreiding van het rijksmonument met bijna 4 ha tot een totaal oppervlak van ruim 6,3 ha.

Wanneer over vijf jaar de heide groeit en bloeit, zal de open omgeving met de goed zichtbare heuvels, bijzondere diersoorten aantrekken. De blauwvleugelsprinkhaan die in het najaar van 2012 is gesignaleerd, is daar een voorbode van.

Bron: Topografische Dienst Emmen

1:40.000

Gebouw	Bos	Weiland	Heide	Overig bodemgebruik
Doorgaande wegen	Bouwland	Boomgaard/kwekerij	Water	Onderzoeklocatie

Afb. 1.1 Ligging van de Busjop, ten zuidoosten van Heythuysen (gemeente Leudal), ten noorden van de Tungalroysche Beek.

1 Inleiding op het Busjopproject

1.1 Inleiding

Vandaag de dag is het prehistorisch grafveld de Busjop een welbekende plek voor de inwoners van Heythuysen, prachtig gelegen in het Limburgse natuurreservaat Het Leudal (afb. 1.1). Dat het grafveld tegenwoordig dit uiterlijk heeft en goed zichtbaar is, is het eindresultaat van het Busjopproject, waarvan we in dit rapport verslag doen. In het kader van dit herinrichtingsproject heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed op verschillende momenten in 2010 en 2011 waarde-rend onderzoek uitgevoerd. Deze veldwerkactiviteiten vonden plaats binnen een breder samenwerkingsverband met Staatsbosbeheer. Aan de basis ervan lag een gezamenlijke uitgewerkte visie, vastgelegd in het rapport *Erfgoedstrategie van het Leudal*, dat in 2005 verscheen.¹

Het grafveld de Busjop is een wettelijk beschermd monument en een van de zes sterlocaties in het Leudal die in de erfgoedvisie worden voorgedragen om beter te worden beheerd en een meer beleefbare plek te worden. Tot een paar jaar geleden was er van de prehistorische begraafplaats weinig te zien. Bekend was dat het grafveld aan het begin van de jaren vijftig was onderzocht,² maar veel informatie was bij aanvang van het project niet voorhanden.

Grafheuvels die in het verleden waren gerestaureerd, lagen verscholen in het bos en waren bedekt geraakt onder een vrijwel ondoordringbare ondergroei van braamstruweel en varens. De wens van Staatsbosbeheer was het boslandschap aan de noordzijde van de Tungalroysche Beek om te vormen naar een meer open heidelandschap. Daarin zouden niet alleen de grafheuvels beter zichtbaar zijn, maar de open omgeving zou ook een prima habitat zijn waar bijzondere planten en dieren als de stekelbrem, levendbarende hagedis en nachtzwaluw goed kunnen gedijen.

Vooraf, tijdens en na afronding van deze transformatie van het landschap voerde de Rijksdienst drie korte veldwerkcampagnes uit, participeerde de Rijksdienst in de klankbordgroep en gaf zij Staatsbosbeheer regelmatig adviezen om dit rijksmonument goed te beheren.

In deze publicatie doen we verslag van verschillende activiteiten waarvan we de resultaten zo veel mogelijk integraal bijeenbrengen. Centraal in deze publicatie staan de uitkomsten van het

veldwerk. Daarnaast besteden we aandacht aan het eerder uitgevoerde onderzoek op de Busjop.

1.2 Het bredere kader van de erfgoedstrategie voor het Leudal

Het Leudal is een uitgestrekt natuurreservaat van ca. 800 ha, waarvan ca. 475 ha wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Het is een gevarieerd landschap met diep ingesneden beken, zoals de Tungalroysche Beek, die ook wel Leubeek heet, en de Zelsterbeek.³ Het dekzandlandschap waarin ze zijn ingesneden, heeft al vele millennia bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend op de bewoners. Het Leudal kent een indrukwekkende geschiedenis. De streek is niet alleen archeologisch zeer rijk, maar er zijn ook vele historisch-geografische elementen en historische gebouwen zichtbaar aanwezig. Ook de markante relatie met de nog gave, dus ongestoorde bodems en de geomorfologie is bijzonder.

Vanwege de samenhang van al deze aspecten is een aantal jaar geleden een erfgoedstrategie voor het Leudal opgesteld.⁴ Deze strategie is in gezamenlijkheid ontwikkeld door de voormalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, nu Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en Staatsbosbeheer. De start van deze gezamenlijke visie op waardevolle cultuurhistorische elementen in dit Midden-Limburgse landschap vond zijn oorsprong in 2002. In dat jaar verscheen het *Uitwerkingsplan Leudal*, dat was opgesteld door Staatsbosbeheer. Ten behoeve van de erfgoedstrategie heeft RAAP bureauonderzoek uitgevoerd waarbij cultuurhistorische eenheden en gave bodemkundige elementen bijeen zijn gebracht, en op een later moment hebben ook veldinspecties plaatsgevonden.⁵ Op basis daarvan zijn prioriteiten gesteld en voorstellen gedaan voor keuzes in het landschapsbeheer (afb. 1.2).

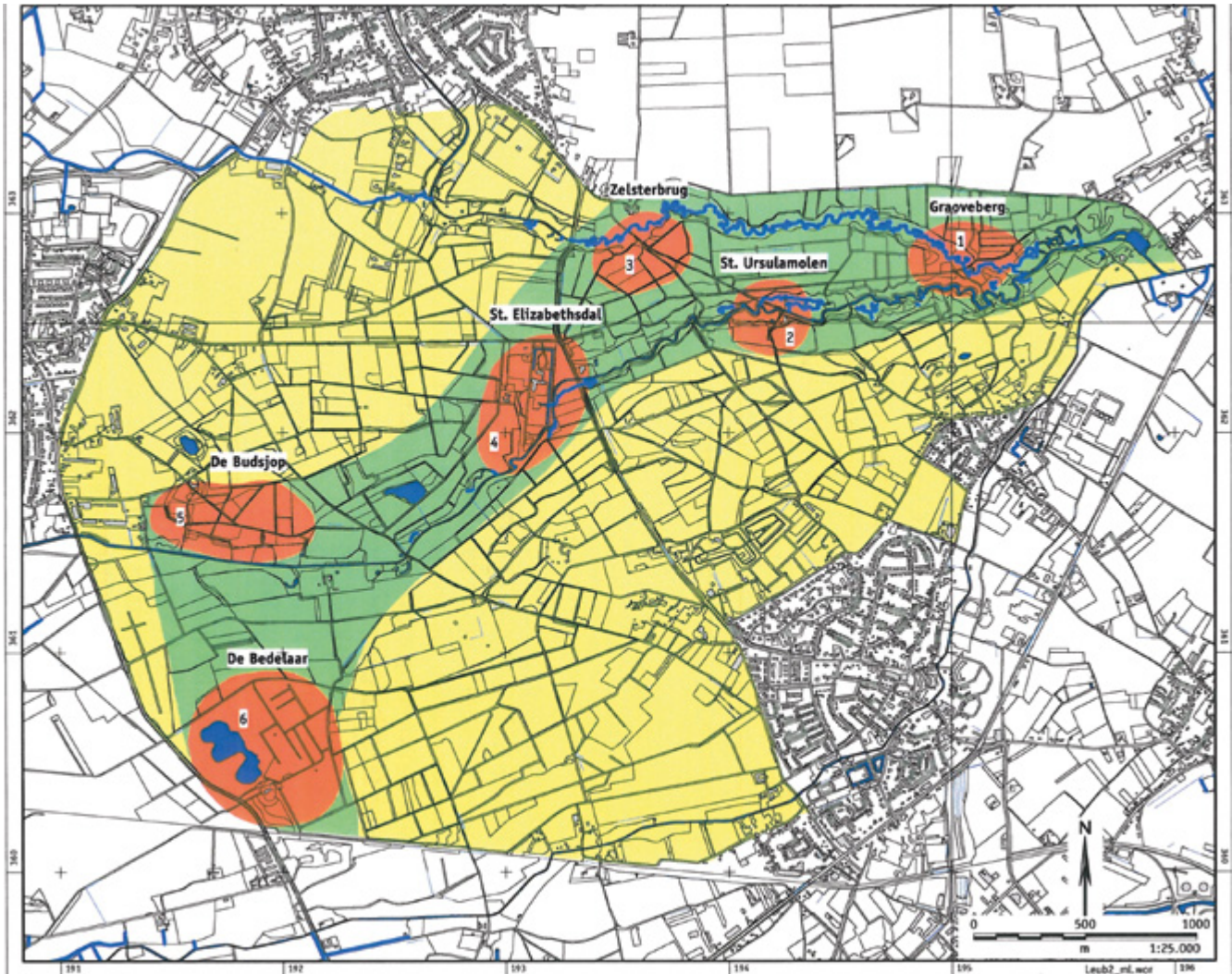
In de erfgoedstrategie is ten eerste sprake van basisbeheer voor het Leudal als geheel. Dat betekent dat alle waardevolle archeologische, historisch-geografische en bouwhistorische resten in principe behouden blijven en worden beheerd (instandhoudingsbeheer). De tweede vorm van beheer gaat gepaard met het herstellen van de cultuurhistorische waarden in de zogeheten herstelzone (groen op afb. 1.2). De derde vorm is een actief beheer. Dit zijn bijzondere cultuurhistorische plekken in het landschap die meer be-

¹ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005. Hijszeler 1951; 1952.

² Bossenbroek, Rensink & Montforts 2008.

³ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005.

⁴ Roymans 2005.

Afb. 1.2 Visiekaart van het Leudal met de zes sterlocaties. Met drie kleuren is aangegeven wat de keuze in beheer is: geel geeft instandhoudingsbeheer aan, groen de herstelzones en oranje geeft de cultuurhistorische plekken aan waar ontwikkeling gewenst is (naar: Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005, fig. 5.10).

leefbaar gemaakt kunnen worden. In het Leudal zijn zes van deze zogeheten sterlocaties onderscheiden, op basis van een aantal criteria. Het gaat om plaatsen met een verhaal, met veel zichtbare cultuurhistorie en een bijzondere landschappelijke ligging.

De afgelopen jaren, vanaf 2006, heeft Staatsbosbeheer in samenwerking met de Rijksdienst gewerkt aan de nadere uitwerking van de plannen voor de sterlocaties. De omgeving van de Sint Ursulamolen, ook wel Leumolen genoemd, is de eerste plek waar zaken zijn opgeknapt.⁶ Zo zijn houtwallen en een hoogstamboomgaard hersteld. Bij de molen zelf is het sluiswerk aangepakt. In de molen is een bezoekerscentrum met een interac-

tieve expositie over het Leudal ingericht.

In 2010 heeft archeologisch adviesbureau RAAP in opdracht van de gemeente een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente opgesteld. Op deze kaart en in het bijhorende rapport is ook het Leudal meegenomen. De kaart bestaat uit verschillende bladen waarop verschillende perioden en/of thema's aan de orde komen. Ook is er een kaart met belangrijke gebouwde elementen. Vooral voor de prehistorische jagers-/verzamelarsgemeenschappen is een nieuw verwachtingsbeeld geschetst. Het belangrijkste is echter dat het Leudal nu archeologisch in een breder ruimtelijk beeld is geplaatst.⁷

⁶ www.leumolen.nl

⁷ Verhoeven, Ellenkamp & Keijzers 2010.

Afb. 1.3 Ligging van de Busjop met in rood het onderzoeksgebied.

1.3 Het Busjopproject: een concrete uitwerking

Het Busjopproject, waarvan in dit rapport de resultaten van het archeologisch onderzoek worden gepresenteerd, kan worden gezien als een

concrete uitwerking van één van de sterlocaties van de erfgoedstrategie van het Leudal (afb. 1.3).⁸ Vóór de start van het project was bekend dat het ging om een grafveld uit de late prehistorie, meer specifiek zeer waarschijnlijk uit de midden- of late bronstijd tot in de vroege ijzertijd. Negen grafheuvels waren – voor een geoefend oog – zichtbaar. Deze waren al eens tussen 2004 en

⁸ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005; 2008; Bunk & Keff 2008 (met name 160-163).

Afb. 1.4 In aanloop tot het opener maken van de omgeving is deze impressie gemaakt van het grafveld aan de Tungalroische Beek. Deze schets van het toekomstige open heidelandschap geeft een goede indruk van hoe het gebied in 2018 eruit zou kunnen zien (U. Glimmerveen, Dwingeloo).

2005 gerestaureerd, maar de lage heuvels waren in de loop der tijd overgroeid door braamstruiken en varens.

De insteek van de erfgoedstrategie was op deze plek een aantal aspecten duidelijker voor het voetlicht te brengen, zowel inhoudelijk als letterlijk visueel. Op de eerste plaats lag er een wens om basale vragen over het grafveld te beantwoorden, bijvoorbeeld: wat is de omvang van het grafveld en hoeveel heuvels liggen er nog?⁹ Op de tweede plaats zou het opener maken van de bosrijke omgeving verschillende positieve effecten opleveren (afb. 1.4). Niet alleen zou het grafveld beter zichtbaar en beleefbaar zijn (de cultuurhistorische opbrengst van het project), maar ook zou er een gevarieerder landschap ontstaan, met open en dichte stukken, waar zeldzame diersoorten als de nachtzwaluw, de levendbarende hagedis en boomleeuwerik zich goed thuis voelen. Het creëren van een aantrekkelijke habitat voor deze dieren was dan ook een uitdrukkelijke wens van Staatsbosbeheer. Ten slotte was er de wens om de bezoekers van dit deel van het Leudal ter plaatse te informeren over de ouderdom, omvang en betekenis van het prehistorische grafveld (informatievoorziening).

1.4 Projectorganisatie en uitvoering

Het Busjopproject is uitgevoerd op initiatief van Staatsbosbeheer, in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en leden van de lokale heemkundekringen. Het traject, waarbij het bos langzaam verdween en de heuvels weer zichtbaar werden, kende een formele start op 5 november 2010 en een officiële afsluiting op 9 september 2011. Daaraan voorafgaand heeft Staatsbosbeheer de klankbordgroep opgericht. Een van de eerste activiteiten was een terreinverkenning met de leden en een uitleg door de Rijksdienst over de insteek en methodiek van het veldwerk.

In de klankbordgroep, die was opgericht als een adviesverband ter begeleiding van het project, hadden afgevaardigden van verschillende instanties zitting (tabel 1.1). De groep bestond uit vertegenwoordigers van de gemeente, de Rijksdienst en Staatsbosbeheer en burgers uit de streek. Deze laatste groep was zeer divers. Het ging om leden van plaatselijke werkgroepen en heemkundekringen, die de lokale geschiedenis uitstekend kennen. De eigenaren van het gelijk-

⁹ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005, 68.

Tabel 1.1 Deelnemers van de klankbordgroep.

Naam	Instantie
H. (Huub) Stroeks	Atletiekvereniging Heythuysen
J. (Joachim) Huth	Atletiekvereniging Heythuysen
A. (Annemie) Coolen	Restaurant Busjop
M. (Mien) van Hoef	Werkgroep Archeologie Studiegroep Leudal
G. (Sjra) van Horne	Werkgroep Restauratie De Bedelaar
J. (Jos) Vossen	Heemkundevereniging Heitse
W. (Willem) Betten	Heemkundevereniging Heitse
P. (Perry) van Doorn	gemeente Leudal
C. (Cees) van Rooijen	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
A. (Arjan) van der Zee	Staatsbosbeheer (districthoofd), tevens voorzitter klankbordgroep
H. (Hans) Levels	Staatsbosbeheer (terreinbeheerder)
P. (Piet) Zegers	Staatsbosbeheer (voorlichting)

namige restaurant De Busjop, op steenworp afstand van het grafveld, zouden de transformatie naar een open landschap vanaf hun eigen terras kunnen volgen. Ook de plaatselijke atletiekvereniging was nauw betrokken. Die laatste belangengroep lijkt wellicht een vreemde eend in de bijt, maar was dat zeker niet. Al meer dan 25 jaar gebruikt AV Heythuysen de paden in het grafveld als parcours voor de maandelijkse veldloop en zij is dus een intensief gebruiker van het gebied. De groep bleek een goed forum om informatie te verzamelen en weer naar buiten te brengen. Omdat deze sleutelpersonen goed op de hoogte waren van alle aanstaande ontwikkelingen, was het mogelijk in kort tijdsbestek een goed maatschappelijk draagvlak te creëren voor het project in het algemeen, en voor de kap van de bomen in het bijzonder.

Een van de allereerste afspraken was het woord 'Busjop' in deze schrijfwijze te gebruiken. Verschillende varianten als 'Budsjop', 'Busschop' en 'In den Bisschop' die in het verleden waren gebruikt, leverden verwarring op en dat was met de keuze voor het toponiem 'Busjop' als projectnaam verholpen.

Bovendien heeft de klankbordgroep grote invloed gehad op het proces van uitvoering. Ten eerste is de vraag voorgelegd of het transformatieproject gefaseerd moest worden uitgevoerd en ten tweede, meer specifiek, welke bomen konden worden gespaard. De eerste vraag; of het bos gefaseerd zou verdwijnen of dat de kap in één keer moest plaatsvinden, was een cruci-

ale. In één keer uitvoeren was efficiënter, maar maakte de kans op onbegrip en commotie in de streek ook groter vanwege de grootschaligheid. Unaniem adviseerde de klankbordgroep het project in één keer uit te voeren, maar karakteristieke bomen en 'laanbomen' te sparen. Uiteindelijk, na afronding van het project, bleek er niet één formele klacht over de ingrijpende kap te zijn gemeld, noch bij de gemeente noch bij Staatsbosbeheer.

1.4.1 Advisering

Gedurende het transformatieproces, met name tijdens de kap- en afplagfase, heeft de Rijksdienst de medewerkers van Staatsbosbeheer geadviseerd over hoe men het best met het bodemarchief kon omgaan (afb. 1.5). Kwetsbare delen van het grafveld, zoals de lage grafheuvels, zijn ter plaatse met rood-wit lint afgezet: verboden terrein voor zware voertuigen. Op basis van de derde veldwerfase zijn concrete aanbevelingen gedaan voor de consolidatie van de grafmonumenten. Deze restauratiewerkzaamheden zijn uitgevoerd met de Archeologische Monumentenwacht (AMW).

a

b

e

Afb. 1.5 Een beeldverslag van een aantal 'mijlpalen' uit de periode 2010-2011. a. Het uitvoeren van het geoarcheologische onderzoek (mei 2010), b. het plaatsen van het eerste informatiebord (oktober 2010), c. de officiële start op 5 november 2010 met het 'symbolisch' wegnippen van de eerste ondergroei, d. het karteren van het besneeuwde microreliëf (december 2010), e. het aflopen van het afgeschraapte oppervlak (juni 2011) en f. de feestelijke afsluiting op 9 september 2011, onder leiding van een sjamaan uit de vroege ijzertijd.

c

d

f

1.4.2 Uitleg aan het publiek

Tijdens de uitvoering van het Busjopproject heeft Staatsbosbeheer nadrukkelijk aandacht besteed aan het informeren van buurtbewoners en andere geïnteresseerden. Enerzijds door zelf veel beelden te (laten) maken van de veranderende omgeving, de archeologische werkzaamheden en de objecten, anderzijds door te participeren in publieksgerichte activiteiten. Een van deze acties was dat Staatsbosbeheer een website opzette, www.grafveldbusjop.nl. Tijdens de werkzaamheden informeerde deze site vooral over de uitvoering, met nieuwsberichten over de stand van zaken. Na afronding van het project kreeg de website een ander karakter en lag het accent meer op achtergrondinformatie over het leven in de ijzertijd en andere vindplaatsen in het Leudal. De omgeving van het grafveld, direct gelegen aan de parkeerplaats van restaurant De Busjop, is een geliefd wandel- en fietsgebied. Op verzoek van Staatsbosbeheer heeft de Rijksdienst meegewerkt aan de totstandkoming van publieksborden die informatie geven over het grafveld en de werkzaamheden. Na afronding is een brochure vervaardigd met daarin de belangrijkste ontdekkingen, als opmaat voor dit rapport.¹⁰ Dit informatieblad is door Staatsbosbeheer beschikbaar gesteld; het is onder meer verkrijgbaar in restaurant De Busjop. Dat er veel belangstelling is voor het verre verleden bewees ook het hoge aantal bezoekers dat de lezing over het grafveld bijwoonde.¹¹

1.5 Leeswijzer

Dit rapport is opgebouwd uit zeven hoofdstukken. In hoofdstuk 2 presenteren we een korte schets van de landschappelijke, archeologische en historische context. Hoofdstuk 3 gaat in op de onderzoeksvragen en methodiek. In hoofdstuk 4 staat de reconstructie van het eerder uitgevoerde onderzoek centraal. In hoofdstuk 5 doen we verslag van de opbrengst van de speurtocht naar het vondstmateriaal. Hoofdstuk 6 gaat in op de resultaten van het veldonderzoek dat door de Rijksdienst is uitgevoerd. In het afsluitende hoofdstuk 7 zijn de conclusies van het onderzoek kort verwoord.

In dit rapport zijn verschillende verhaallijnen met elkaar vervlochten. Een daarvan gaat in op de ontdekkingsgeschiedenis van het grafveld en is ook nauw verbonden met het voortschrijdende inzicht van de onderzoekers tijdens de uitvoering van het project. Deze 'eigenschap' van het project heeft geleid tot een betoog dat bij de lezer in eerste instantie wat verwarring zou kunnen wekken. Bij de beschrijving van het uitgevoerde archeologische onderzoek, zowel in hoofdstuk 4 als in hoofdstuk 6, wordt uitgegaan van de stand van kennis op het moment van onderzoek, en ook wordt vastgehouden aan de heuvelaanduiding die destijds is gebruikt. Dat betekent dat eenzelfde heuvel in de loop van het verhaal anders wordt aangeduid; zo is de heuvel die in de jaren zestig werd aangeduid als E, dezelfde als heuvel 7 in 2011.

We hebben geprobeerd deze 'leeshinder' op te lossen door de informatie, in tabel en beeld, te herhalen. Bij de beschrijving van het eindresultaat, zowel aan het einde van hoofdstuk 6 als in hoofdstuk 7, hanteren we een eenduidige, unieke nummering.

Daar komt bij dat van vondstmateriaal uit het verleden niet altijd bekend is bij welke heuvel het hoort. Dat geldt met name voor de vondsten in bijlage I. Hier staan wel heuvelaanduidingen (met Romeinse cijfers), maar het is niet bekend met welke heuvels deze nummers corresponderen. De heuvels in deze catalogus komen dan ook niet voor op de overzichten in dit rapport, zoals afbeelding 7.1. De ontdekkingen van Guillon zijn evenmin aan een specifieke heuvel toe te wijzen

1.6 Woord van dank

Het Busjopproject is door de inspanningen van velen tot stand gekomen en tot een mooi einde gebracht. Onze dank gaat in de eerste plaats uit naar Piet Zegers en Hans Levels van Staatsbosbeheer met wie we het project in de praktijk vormgaven en uitvoerden. Arjan van der Zee en Luc Korpel volgden het project op de voet. Ook de leden van de klankbordgroep zijn wij erkentelijk voor het delen van hun kennis. Met name Mien van Hoef danken wij voor haar enthousiaste medewerking aan het project.

Voor hun bijdragen aan het reconstrueren van Hijzellers archeologische onderzoek op de Busjop zijn wij verschillende collega's dank ver-

¹⁰ Theunissen & Van Rooijen 2012.

¹¹ Verhart 2011a.

schuldigd. Judith Jansen, depotbeheerder Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel, was zeer behulpzaam bij het in bruikleen geven van de vondstdoos met vondstmateriaal; via haar ontvingen wij ook het portret van C.C.W.J. Hijszeler. De hulp van Luc Amkreutz en Saskia Rutten, beiden van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, was onmisbaar bij het ontsluiten van het vondstmateriaal uit het grafveld. Zij maakten het mogelijk het aardewerk te laten fotograferen en te tekenen. Deze klus is in de wintermaanden van 2011-2012 uitgevoerd door Raf Timmermans. Luc Amkreutz dook voor ons bovendien in de archieven van het Rijksmuseum van Oudheden om de geschiedenis van het

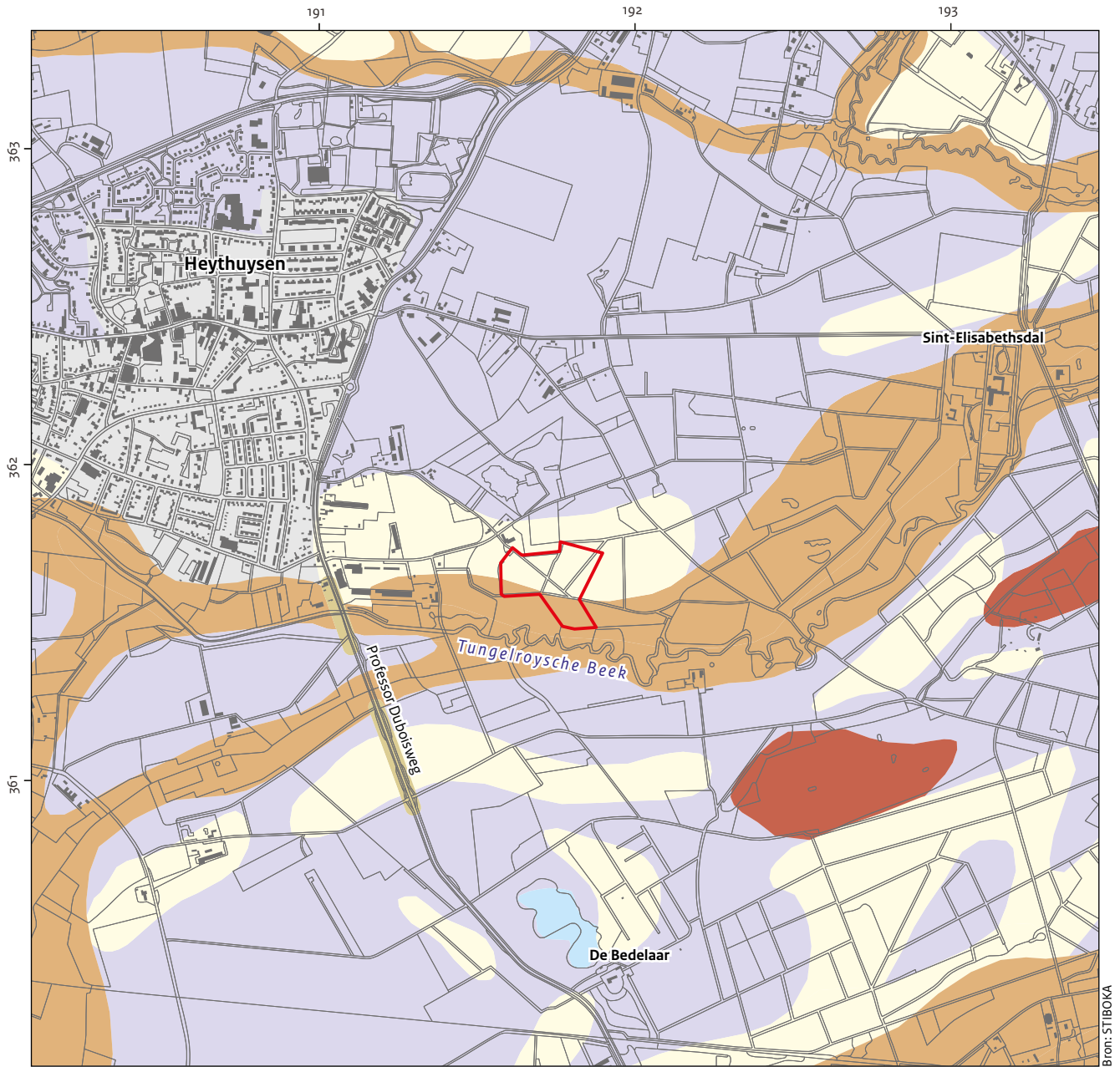
kromgebogen zwaard uit de Busjop te achterhalen. Heikki Pauts, eveneens van het Rijksmuseum, leverde ons informatie en beeldmateriaal over de Guillonpotten.

Eddy Tielemans is veel dank verschuldigd voor zijn hulp bij het ontcijferen van Guillons aantekeningen in het Frans en de vertaling van de tekst. Toine Hendriks leverde gegevens over de familie Vermeulen uit Heythuysen. Collega Jan van Doesburg determineerde het aardewerk uit de nieuwe tijd, waarvoor dank.

Onze erkentelijkheid gaat zeker ook uit naar Otto Harsema en Ad Verlinde, die zeer bereidwillig waren hun kennis over de Busjop en het prehistorisch grafritueel met ons te delen.

1.7 Administratieve gegevens

Provincie	Limburg
Gemeente	Leudal
Plaats	Heythuysen
Toponiem	Busjop
Kaartblad	58D
Centrumcoördinaten	191.720/361.627 N: 361.777 O: 191.970 Z: 361.478 W: 191.470
Rijksmonumentnummer	ODB 47112 (58D-011) en 531045 (58D-030)
Oppervlak	totaal 6,35 ha (47112: 2,39 ha en 531045: 3,96 ha)
CMA-nummer	58D-030 (monumentnr. 11138) 58D-011 (monumentnr. 601)
Onderzoeksmeldingsnummer	40940
Vondstmeldingsnummer	421332
Waarnemingsnummer	436612
Veldwerkcode Rijksdienst	LEUD10
Complextypen en perioden	Begraving – urnenveld (GVCU) – late bronstijd tot en met vroege ijzertijd
Huidig grondgebruik	bos en heide
Eigenaar	Staatsbosbeheer
Grondgebruiker	Staatsbosbeheer
Beheerder	Staatsbosbeheer
Opdrachtgever	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Bevoegd gezag	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Opdrachtnemer	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Projectleider	E.M. Theunissen
Uitvoering veldwerk	25 tot en met 31 mei 2010 (geoarcheologisch booronderzoek); 7 december 2010 (inspectie microreliëf); 16 februari 2011 (volgen kap-/freeswerkzaamheden); 31 maart 2011 (volgen kap-/freeswerkzaamheden); 6 en 7 juni 2011 (identificeren van heuvels, veldsurvey en inspectie microreliëf)
Documentatie	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Archivering	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Meetwerknummer	2010_010 en 2011_011
Auteurs	E.M. Theunissen, J.W. de Kort, E. Rensink, C.A.M. van Rooijen en L.B.M. Verhart
Autorisatie rapport	B. Groenewoudt (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Gebouw	Terrasvormen	Dijk	Niet-dalvormige laagten	Onderzoeksgebied
Bebouwing	Geïsoleerde lage heuvels ruggen, welvingen en lage dijkvormen	Ondiepe dalen (<5m diep)	Water	

Afb. 2.2 Uitsnede uit de geomorfologische kaart van de omgeving van de Busjop.

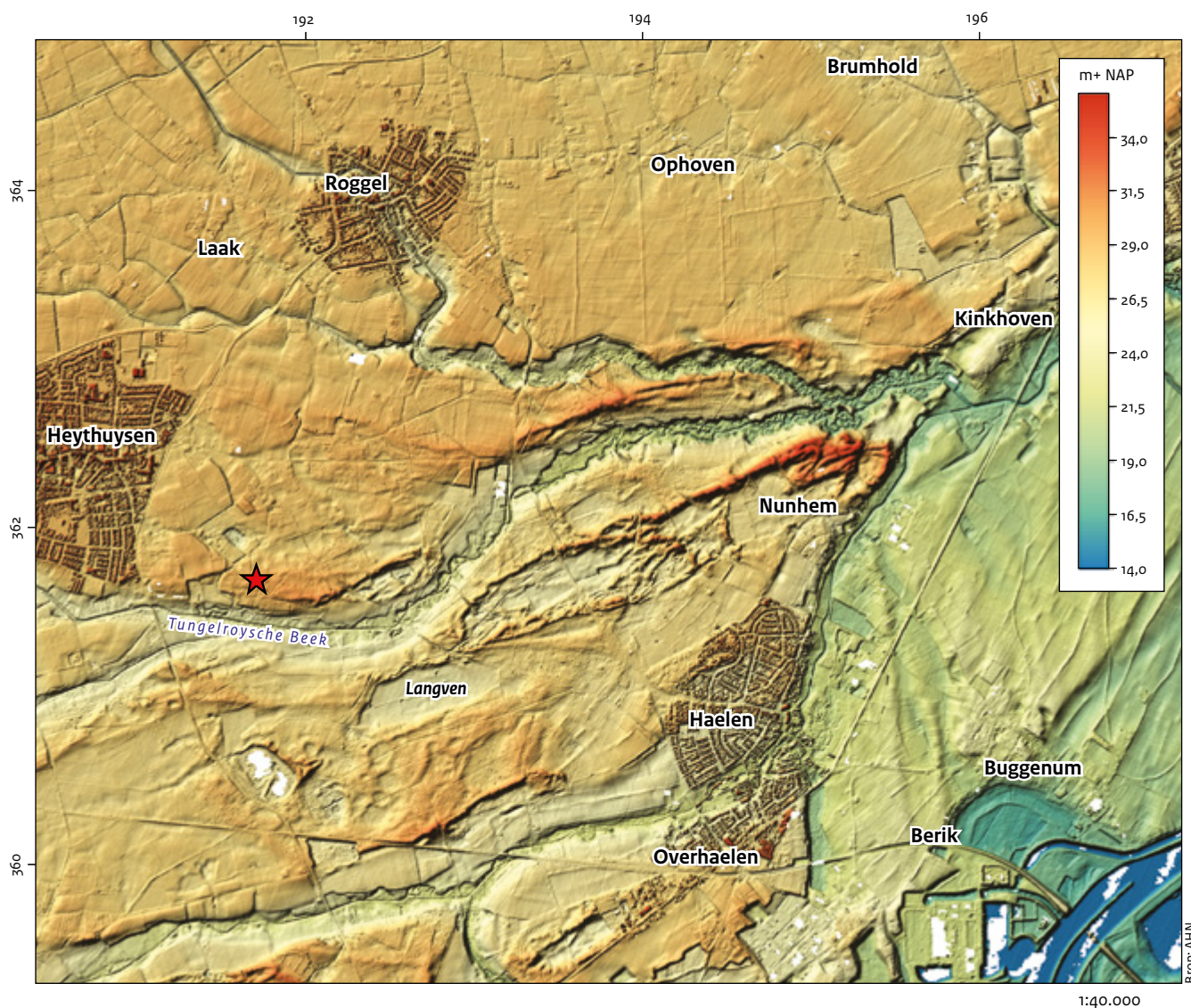
2 Het Leudal en de Busjop: een korte schets

2.1 Landschappelijke situering

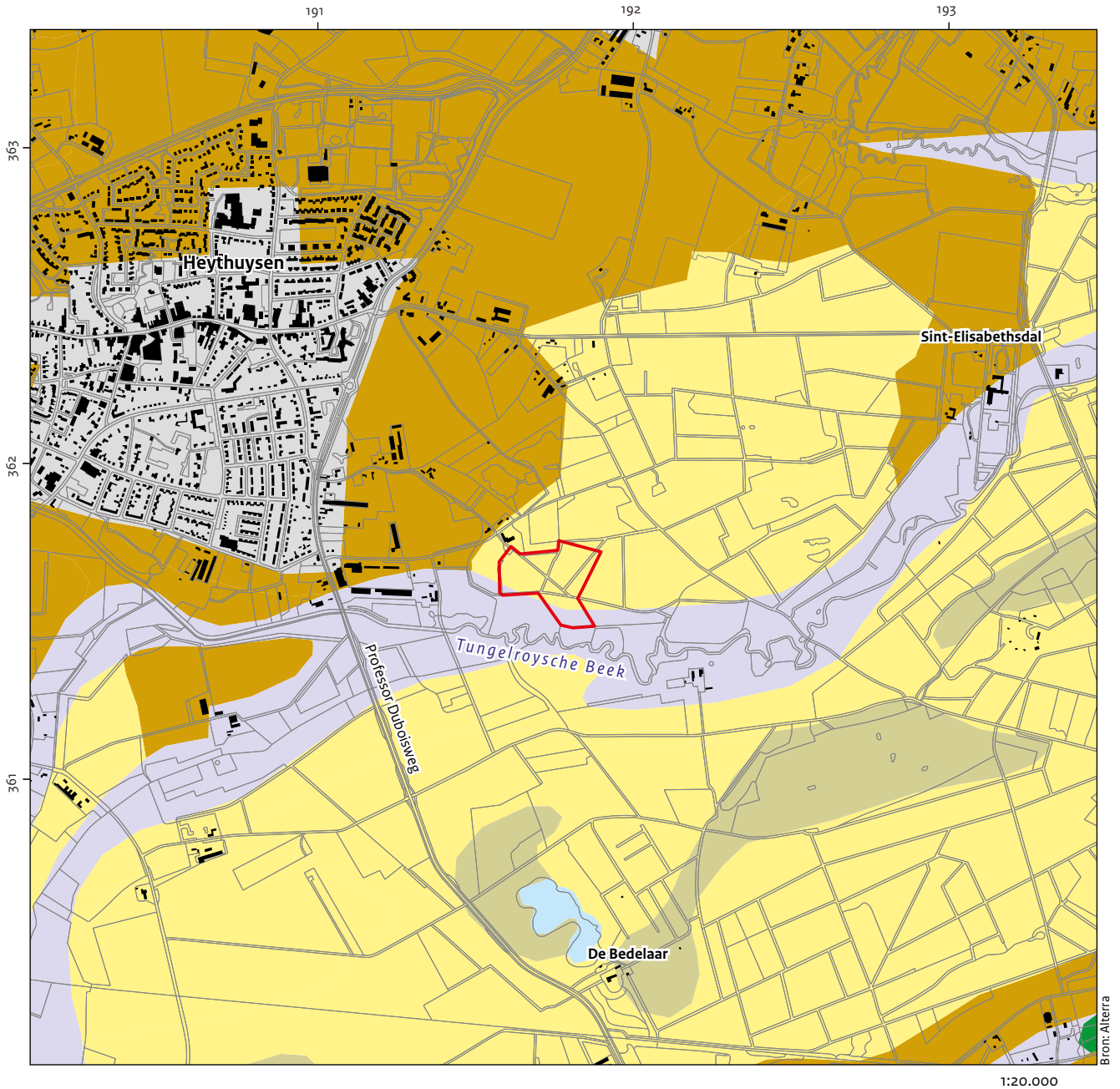
Al wandelend door het Leudal is snel merkbaar en zichtbaar dat het landschap duidelijke reliëfverschillen in zich draagt. Ook het beeld van het Actueel Hoogtebestand Nederland laat hoogtes en laagtes zien (afb. 2.1). Dat reliëfrijke landschap is gevormd door de eeuwenlange werking van water en wind. Het Leudal maakt onderdeel uit van de Roerdalslenk, een geologisch dalingsgebied waarin de Maas en de wind dikke pakketten sediment hebben afgezet.¹² Voormalige geulen en meanders van de Maas zijn in het huidige

landschap nog altijd zichtbaar als smalle en langgerekte depressies. In enkele van die oude Maasgeulen stromen beken, zoals de Tungelroysche Beek, op andere plaatsen komen ook vennen voor. Zo wordt voor natuurlijke laagtes als de Grote en Kleine Bedelaar, het Langven en de Eulder verondersteld dat ze een vroegere bedding van de Maas zijn. Ze geven ons een beeld van de loop en dynamiek van de Maas tijdens de koudere perioden van de laatste ijstijd, het weichselien. Dieper in de ondergrond liggen grindrijke afzettingen van de Maas uit een nog verder verleden. De door de wind afgezette dekzandpakketten zijn vaak langgerekt van vorm, evenwijdig aan de beken. Deze ruggen vormen

¹² Bossenbroek, Rensink & Montforts 2008.

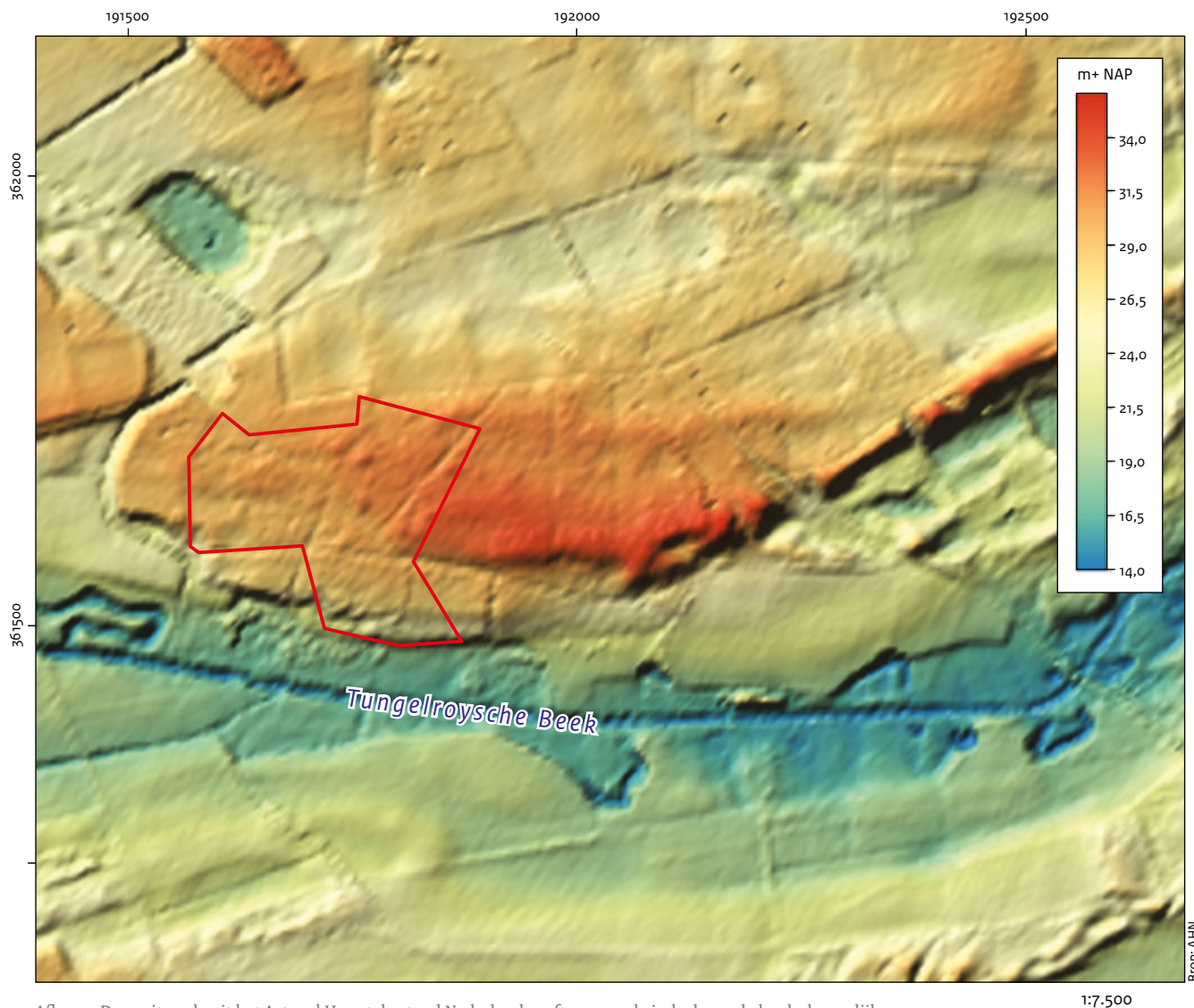
Afb. 2.1 Het Actueel Hoogtebestand Nederland geeft een gedetailleerd beeld van het reliëf van het Leudal. De beekdalen, zoals die van de Tungelroysche Beek, zijn goed te zien.

Afb. 2.3 Uitsnede uit de bodemkaart van de omgeving van de Busjop.

de hoogste delen van het Leudal. De beken in het Leudal, zoals de Zelsterbeek, hebben zich in de loop der tijd diep ingesneden in de onderliggende afzettingen. Daardoor raakten de dekzandruggen goed ontwaterd en kon het zand nogmaals door de wind worden meegenomen; het zand verstoof. Volgens de geomorfologische kaart (afb. 2.2) is

het grafveld de Busjop gesitueerd op de hoge delen en zuidflank van een oost-westgeoriënteerde dekzandrug (geulranddekzandrug code 3K17), gelegen langs het dal van de Tungelroysche Beek (beekdal code 2R15). De bodemkaart geeft aan dat daar vorstvaaggronden aanwezig zijn, gevormd in lemig fijn zand (Zb23) en leemarm en zwak lemig fijn zand (Zb21) (afb. 2.3).

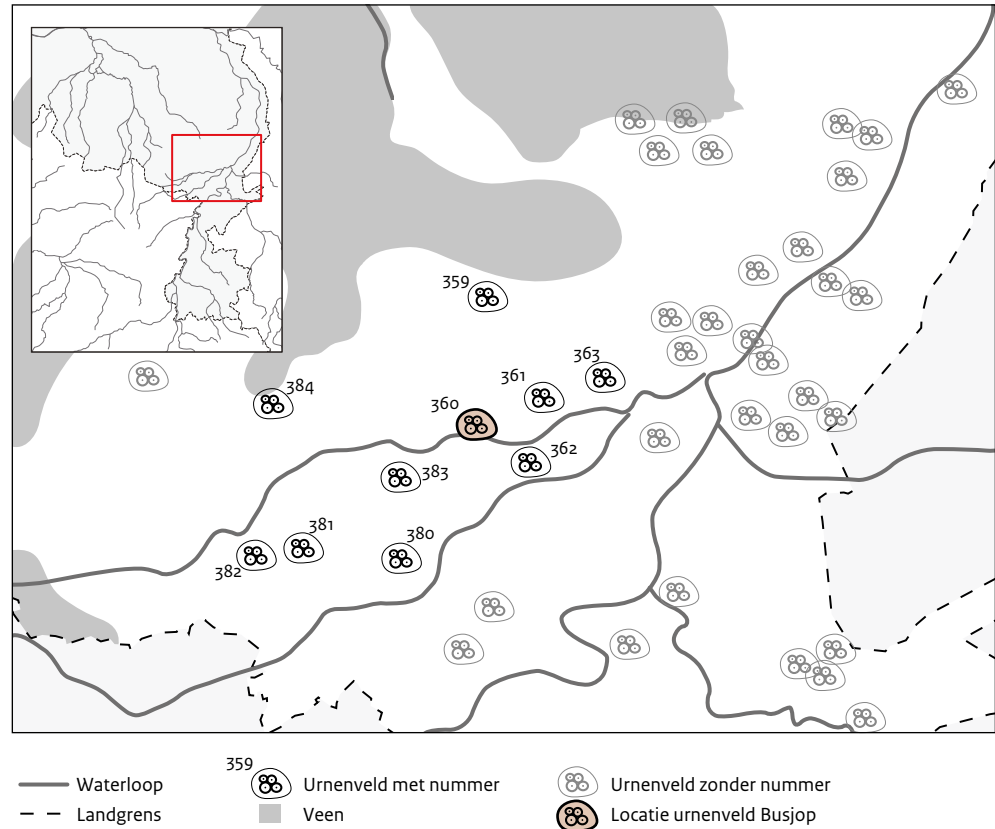

Afb. 2.4 Deze uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland geeft een goede indruk van de landschappelijke situering van het grafveld de Busjop. Het hoogteverschil tussen de dekzandrug en het dal van de Tungelroysche Beek is aanzienlijk, ca. 15 tot 20 m. De bekende grafheuvels, te zien binnen het rode kader, liggen niet op het hoogste deel van de dekzandrug, maar iets lager, ten westen van de hoge rugdelen.

Ten zuiden van het grafveld ligt de Tungelroysche Beek. Deze beek stroomt in een pleistocene dal (van de toen nog vlechtende Maas uit het pleniglaciaal) en vloeit samen met onder andere de Heythuyserbeek en de Haelensche Beek en mondt via de Neerbeek bij Neer uit in de Maas. De uitsnede van het Actueel Hoogtebestand geeft een goed beeld van de lokale reliëfverschillen: de dekzandrug varieert in hoogte van ca. 30 tot 35 m NAP en het dal van de Tungelroysche Beek ligt ca. 20 m lager (afb. 2.4).

2.2 Het Leudal, rijk aan prehistorische archeologie

Het Leudal is in archeologisch opzicht bijzonder rijk te noemen. Dat weten we door de jarenlange aandacht die het gebied heeft gekregen, vanaf het einde van de negentiende eeuw tot vandaag de dag (zie hoofdstuk 4 voor een meer gedetailleerde beschrijving). Van belang is de inventarisatie die O.H. Harsema in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft uitgevoerd, in opdracht van Staatsbosbeheer. Maar ook de talloze vondsten van lokale archeologen en leden van de Stichting

Afb. 2.5 De Midden-Limburgse regio is rijk aan prehistorische urnenvelden, maar echt goed uitgewerkte en gepubliceerde datasets zijn niet voorhanden (naar: Gerritsen 2003).

Studiegroep Leudal in de afgelopen decennia tonen de rijke en lange bewoningsgeschiedenis van het gebied aan. Het gevarieerde landschap, met de nabijheid van water, veel reliëfverschillen en een leemrijke bodem, was blijkbaar zowel voor jagers aan het einde van de laatste ijstijd als voor de boeren duizenden jaren later een belangrijke factor om zich in het gebied te vestigen. De collecties, die zijn te zien in het Leudal-museum, maken in één oogopslag duidelijk wat de archeologische weerslag is van deze lange en intensieve bewoning.

Daarbij komt dat het Leudal een relatief gaaf beekdallandschap is.¹³ Het is een gebied waar goed geconserveerde archeologische sporen en resten kunnen worden verwacht. De grote hoeveelheid vondsten komt van een relatief klein aantal locaties, van percelen die in gebruik zijn (of waren) voor aspergeteelt of die zijn diepgeploegd. Deze ontsluitingen geven goed inzicht in de bewoningsgeschiedenis, al vanaf het midden-paleolithicum, met artefacten van Neanderthalers. Overblijfselen van kortstondig

bewoonde kampementen uit het laat-paleolithicum, van de *Federmesser Gruppen*, zijn goed vertegenwoordigd in het noordoostelijke deel van het Leudal, die uit het latere mesolithicum wat minder.

Bijzonder is het vondstmateriaal van neolithische boeren, dat in het Leudal volop te vinden is en in andere delen van Zuid-Nederland juist zeer schaars is. Vooral uit het midden- en laat-neolithicum zijn aardewerkscherven, (vuur)stenen bijlen en pijlsptisen bekend. Het is vaak los gevonden materiaal, opgeraapt van akkers of per toeval ontdekt bij werkzaamheden, waardoor het lastig is te duiden waar het nu precies de overblijfselen van zijn. Het is aannemelijk dat het hoofdzakelijk om nederzittingsafval gaat en dat in de ondergrond van het Leudal, zeker op de leemrijke, hoge dekzandruggen, sporen van bijbehorende boerderijen aanwezig zijn. Voor de late prehistorie geldt dat we vooral overblijfselen kennen van het grafritueel, de grafheuvels en urnenvelden. Het verspreidingsbeeld van de urnenvelden in het Maas-Demer-

¹³ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005, 30-31.

Scheldegebied laat zien dat de regio van de Tungelroysche Beek en de Haelensche Beek rijk is aan grafvelden uit de late bronstijd en vroege ijzertijd (afb. 2.5).¹⁴ Naast het grafveld van de Busjop (nr. 360; ‘Bisschop’ genoemd) kennen we dat van Nunhem-St. Elizabeth (nr. 361), Neer-Boshei (nr. 363), Heythuizen-Heibloem (nr. 359), Nederweert-Eind-Leveroy (nr. 384), Baexem-Bergheide (nr. 383), Haelen-Bedelaar (nr. 362), Grathem/Baexem (nr. 380), Hunsel-Oude Postbaan (nr. 381) en Ell-Weerenbroek (nr. 382). Aanwijzingen voor begravingen uit de midden-bronstijd in deze microregio zijn er ook, zoals het noodonderzoek te Neer-Boshei laat zien.¹⁵ Daar werden onder meer bijzettingen (urn- en boomkistgraven) behorend bij een bronstijdgrafheuvel ontdekt.

In het algemeen geldt dat laatprehistorische grafvelden belangrijke kennisbronnen zijn voor een beter begrip van het verleden. Het zijn goede aanknopingspunten voor de reconstructie van vroegere samenlevingen. Bovendien zijn de begraafplaatsen – in vergelijking met andere overblijfselen – relatief goed zichtbaar. Die zichtbaarheid maakt dat het verhaal over vroeger wat makkelijker is over te brengen: grafheuvels en urnheuvels nodigen uit tot vragen, ze maken nieuwsgierig.

Binnen de grotere regio van het Brabants-Limburgse zandgebied (archeoregio 4) zijn grafheuvelgroepen en urnenvelden redelijk goed bekend.¹⁶ Toch is er een belangrijk verschil in de kennisstand: de Limburgse prehistorische grafvelden zijn in veel mindere mate archeologisch onderzocht dan die in Noord-Brabant. Voor de prehistorische begraafplaatsen uit de vroege ijzertijd – gelegen in de laat ontgonnen delen van het heidellandschap op de Limburgse zandgronden – geldt bovendien dat het merendeel al vroeg in de belangstelling stond van urnendelvers. Beide kenmerken, verstoringen door urnenprikkers, en in latere tijden mindere professionele belangstelling maken dat het kennisniveau over het grafritueel in de periode rond 1000 tot 500 v.Chr. in Limburg aanzienlijk lager is dan in andere delen van de hogere zandgronden van Nederland. Daarbij is het wel bijzonder dat een aantal rijke Hallstattontdekkingen bekend is van het Limburgse zandgebied: twee van de zeventien bronzen situla's die uit Nederland bekend zijn, komen uit Venlo en Baarlo in Limburg. Ook de ‘vorstengraven’ van Meerlo en Horst-Hegelsom zijn rijke begravingen, die een duidelijke

aanwijzing zijn voor het bestaan van een ‘elitaire’ bovenlaag. Maar omdat dit veelal oudere toevalsvondsten zijn, is de betekenis ervan binnen de lokale en regionale begravingsgroep lastig te plaatsen.

De afgelopen vijftien jaar is de universitaire aandacht voor prehistorische begraafplaatsen in Limburg sterk toegenomen en zijn enkele urnenvelden onderzocht die onder plaggenbodems tevoorschijn kwamen, zoals die van Sittard-Hoogveld, Weert-Kampershoek, Weert-Raak en Beegden.¹⁷

Behalve de Busjop zijn er nog drie prehistorische begraafplaatsen in het Leudal bekend, die elk als een terrein van zeer hoge archeologische waarde op de monumentenkaart zijn aangemerkt. Het gaat om het grafveld Groot Vinkenbos, het reeds genoemde grafveld Boshei en het grafveld bij het Starrenbosch aan de Houterweg.

Het grafveld op de Busjop is – als best onderzochte prehistorische begraafplaats van het Leudal – voor de geschiedschrijving van de periode van 1000 tot 500 v.Chr. van groot belang. Waar de gelijktijdige nederzettingen uit deze periode hebben gelegen, is vrijwel onbekend. Van één locatie, ten zuiden van de spoorlijn Weert-Roermond, in een voormalige zandafgraving, zijn nederzettingssporen uit de ijzertijd bekend.¹⁸ Uit de wijdere omgeving van de Busjop kennen we door karteringen van akkers ook los vondstmateriaal uit de ijzertijd, meestal aardewerkscherven die zijn aangetroffen op enige afstand van de vier grafvelden. We nemen aan dat het om nederzettingafval gaat dat door boeren in en rond de boerderijen is achtergelaten. De verwachting is dat deze boerenerven in het Leudal ‘zuierven’, waarbij per generatie een nieuwe boerderij werd gebouwd, op enige afstand van de oude. In dit systeem van zwerfende erven had het gemeenschappelijke grafveld een eigen plaats. Het was een continu gebruikte locatie waar de nabestaanden gedurende de eeuwen telkens naar terugkeerden.

2.3 De historische context

Voor een beeld van de historische omgeving van de Busjop kunnen we gebruikmaken van de kadastrale kaart uit ca. 1830 en een serie topografische kaarten, zoals de Topografische en Militaire Kaart (TMK) en de zogenoemde Bonnebladen,

¹⁴ Gerritsen 2003: appendix 1, 288-289.

¹⁵ Harsema 1965.

¹⁶ Lauwerier & Lotte 2002.

¹⁷ Tol *et al.* 2000; Roymans, Tol & Hiddink 1998; Roymans 1999.

¹⁸ Lemaire 1993.

Afb. 2.6 De kaart van Jacob van Deventer van 1536-1545 is de oudste kaart van het Leudal. De kaart geeft een goede indruk van het wegenpatroon in de tweede helft van de zestiende eeuw en van de ligging van het klooster St. Elisabeth en de hoeves (Regionaal Historisch Centrum Limburg).

vernoemd naar een Franse landmeter die de projectievorm van bol naar vlak ontwikkelde. De Bonnebladen zijn de meer gedetailleerde opvolgers van de TMK, uitgegeven op een schaal van 1:25.000 en in kleur. De officiële naam van de serie is Chromotopografische Kaart des Rijks. Ze zijn een goede bron van informatie voor de bestudering van het Nederlandse landschap in de late negentiende en vroege twintigste eeuw. Daarnaast beschikken we over twee handgetekende detailkaartjes op calqueerpapier, vermoedelijk uit het einde van de jaren veertig, en een topografische stafkaart uit de jaren zestig, behorende bij de archeologische inventarisatie uitgevoerd door O.H. Harsema.

De verschillende kaarten die beschikbaar zijn, maken duidelijk dat het gebied reeds lange tijd is bebost. Op de oudste kaart, een kaart van Jacob van Deventer uit de tweede helft van de zestiende eeuw, staat het gebied nog als 'De Heyde' aangemerkt (afb. 2.6). Dit open landschap is te beschouwen als een cultuurlandschap. Het heeft ongetwijfeld gediend als graasgebied voor schapen. De omgeving werd gemeenschappelijk gebruikt door de inwoners van de verschillende

dorpen, ook als brongebied voor de heideplaggen die ze voor de potstal gebruikten en later, door drenkt van mest, naar de bouwlanden brachten. Ook een deel van de graslanden werd zo bemest.¹⁹ De zo gevormde enkeerdgronden komen vooral voor in de directe omgeving van de dorpen, zoals het gebied ten oosten van Heythuysen. Behalve een gemeenschappelijk gebruik van het gebied kunnen we ook veronderstellen dat de kloostergemeenschap in St. Elisabethsdal de omgeving benutte. Het klooster dat aan het begin van de dertiende eeuw werd gesticht en een bewogen geschiedenis kent, herbergde caulieten, een benedictijnenorde die zich vooral bezighield met veeteelt en niet zo zeer met ontginnigen van heidegrond naar akkerland.²⁰

De kadastrale kaart van ca. 1830, gemeente Heythuysen, sectie D, blad 2 geeft voor perceel 446 en 775 aan dat het gebruik dennenbos betreft. Op dat moment was het overgrote deel van het gebied dus al bebost. Het zuidelijk deel was nog (gedeeltelijk) in gebruik als bouwland. De Topografische en Militaire Kaart uit ca. 1843 laat duidelijk de ingesneden steilrand zien, net ten noorden van de Tungelroysche Beek

¹⁹ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005, 43.

²⁰ Bossenbroek, Rensink & Montforts 2005, 102-104.

Afb. 2.7a De negentiende- en twintigste-eeuwse kaartbeelden van de Busjop laten een vrij uniform beeld zien van het wegenpatroon en de beboste omgeving. De oudste kaart is de Topografisch-Militaire Kaart uit 1843, te zien als inzet, rechtsboven in 2.7a. Ongeveer een halve eeuw later, in 1894, zijn in de beboste omgeving van de Busjop twee veldjes te herkennen.

(afb. 2.7a, inzet). Parallel daaraan loopt een zandpad, de voorloper van de latere Busschopsweg, met haaks daarop een noord-zuidgeoriënteerde weg die naar het zuiden toe het beekdal ingaat. Mogelijk voert deze naar een voormalige voorde in de beek die in onbruik raakte na de bouw van de brug meer in het westen. Het gebied ten oosten van deze kruising is bebost, ten westen en ten zuiden is het een open gebied, dat waarschijnlijk uit akkers bestaat. Ongeveer 51 jaar later, op het Bonneblad van 1894, heeft de Busschopsweg zich naar het noorden afgesplitst en staan op de percelen binnen deze driehoek bomen, op twee rechthoekige veldjes na (afb. 2.7a).

De Bonnebladen van 1927 en 1938 zijn sterk vergelijkbaar, met vrijwel identieke infrastructuur en mate van bebossing (afb. 2.7b en c). Alleen die van 1927 laat een akkerperceel zien ten zuiden van de oost-westgeoriënteerde verbindingsweg. De handgetekende overzichtskaarten die uit het Oud Archief van de Rijksdienst tevoorschijn kwamen (zie hoofdstuk 4) zijn geënt op het Bonneblad van 1927. De jongste, 'historische kaart', de bedrijfskaart van 1962 (afb. 4.8) is in vergelijking met de andere kaarten heel gedetailleerd: de naoorlogse beplantingsjaren en de boomsoorten staan erop vermeld. De meest nabije bebouwing is het pand waarin thans het restaurant De Busjop is gevestigd.

Afb. 2.7b De omgeving van de Busjop zoals weergegeven op het Bonneblad van 1927.

De geschiedenis van dit gebouw gaat ver terug, al laat de TMK weinig detail zien. Bekend is dat in de oude vloer in de keuken van deze boerderij, annex café, met kiezels het jaartal 1822 was ingelegd. Dit is zeer waarschijnlijk het bouwjaar, want op de Tranchotkaart (1803-1820) is nog geen bebouwing aangegeven.²¹ In 1918 pachtte Hennes Vogels boerderij De Busjop en nam hij de vergunning voor het schenken van licht-alcoholische dranken mee. De vorige bewoner, Koop Christis, had ook een vergunning. De locatie van de kleine, lokale uitspanning, café Vogels, was ideaal, want het lag op een kruispunt van wegen, enerzijds aan de (oude) doorgaande weg van Heythuysen naar Horn (noord-zuid) en anderzijds aan de route van Heythuysen naar Haelen (west-oost).

In 1955 kocht Staatsbosbeheer de boerderij en de omliggende percelen met een oppervlak van ongeveer 10 ha van de toenmalige eigenaar Geenen. Maar tot 1959 bleef de familie Vogels hier het boerenbedrijf uitoefenen, tussentijds afgewisseld door de schoonzoon van Hennes Vogels, Lei Theunissen.²²

Het toponiem 'Busjop' is zeer waarschijnlijk een afgeleide van de familienaam 'Bisschops', die als aanduiding is gebruikt voor de boerderij in de negentiende eeuw.²³ Het is een naam die eeuwenlang in Heythuysen voorkwam, voor zover bekend, van 1516 tot 1876. De naam van de boerderij, De Busjop, bleef gehandhaafd, ook al droegen de latere bewoners andere namen als Christis, Vogels en Geenen.

²¹ Sauren 1980, 7.

²² Sauren 1980, 8.

²³ Reijnen 1981.

Bron: Chromotopografische Kaart 1938

Afb. 2.7c De omgeving van de Busjop zoals weergegeven op het Bonneblad van 1938.

2.4 De archeologische verwachting van de Busjop

Het lag in de lijn der verwachting dat het transformatieproces van het bosgebied naar een open heideterrein niet alleen zou leiden tot meer grip op het laat-prehistorische grafveld zelf, maar ook tot een beter inzicht in de potentie van de dekzandrug voor oudere gebruiksfasen. Overblijfselen uit het laat-paleolithicum en midden- en laat-neolithicum zijn rijkelijk aanwezig in het Leudal. De kans op het aantreffen van overblijfselen uit deze perioden is dan ook groot op de Busjop. Vooraf had het veldteam de verwachting dat

door het uitvoeren van archeologisch veldwerk meer en betere gegevens over de begraafplaats beschikbaar zouden komen. Het grafveld op de Busjop is weliswaar het best onderzochte exemplaar in het Leudal, maar zoals in de inleiding al is verwoord, waren de negen bekende grafheuvels nauwelijks zichtbaar. Uit Hijzelters onderzoek – waarover in hoofdstuk 4 veel meer – was bekend dat het ging om een grafveld uit de late prehistorie, meer specifiek zeer waarschijnlijk uit de midden- of late bronstijd tot in de vroege ijzertijd. Dat was ook de reden dat in 1982 een gebied bospercelen ter grootte van 2,3 ha werd aangewezen tot rijksmonument. Alle waarnemingen op dit deel van de dekzandrug die zijn opgenomen in het Archeologische Informatiesysteem (Archis), refereren naar dit grafveld.

Voor aanvang van de boskap lagen de grafheuvels in een bosgebied, op plaatsen waar het bodemprofiel naar verwachting nog redelijk tot goed intact zou zijn. Agrarisch gebruik had daar nauwelijks plaatsgevonden. Het lag dan ook in de lijn der verwachting dat er geen systematische verstoring van de top van het bodemprofiel had plaatsgevonden. Behalve windworp kon wortelwerking van het nog aanwezige boombestand als een zekere bedreiging van het bodemarchief worden beschouwd. Ook konden artefacten zijn verplaatst en/of grondsporen zijn

verstoord ten gevolge van de werking van dieren (graafgangen).

Na de boskap en het verwijderen van de strooisellaag zou er een kaal, afgeschraapt oppervlak beschikbaar komen waarin wellicht archeologische sporen zichtbaar zouden zijn. Sporen die te relateren zouden zijn aan de uitvoering van grafrituelen in de late prehistorie (randstructuren als kringgreppels, vlakgraven of paalfiguraties), maar ook uit andere (oudere) gebruiksfasen.

3.1 Onderzoeksvragen

Voorafgaand aan het veldwerk is een programma van eisen (PvE) opgesteld.²⁴ Hoewel op dat moment nog niet bekend was wanneer de transformatie naar een opener landschap zou plaatsvinden en hoe intensief de ingreep zou zijn, zijn we wel van een aantal randvoorwaarden uitgegaan. Een belangrijk uitgangspunt was de gefaseerde aanpak. Deze strategie, die uitgaat van voortschrijdend inzicht, had als belangrijkste opgave de omvang van het grafveld en het aantal en de locaties van de grafheuvels te bepalen. Het achterhalen van het vondstmateriaal en de reconstructie van de opgraving van Hijszeler hadden ook tot doel deze hoofdvraag te beantwoorden. Hiervoor is aanvullend bureauonderzoek uitgevoerd.

Deze algemene vraagstelling is in een drietal hoofdvragen onder te verdelen:

- Hoofdvraag 1: in hoeverre zijn er – na de boskap – heuvels (bekend van het onderzoek van Hijszeler of mogelijk nog onbekende) te ontdekken?
- Hoofdvraag 2: wat is de fysieke staat van het grafveld (en het bodemarchief in het algemeen)?
- Hoofdvraag 3: in hoeverre is de verwachting juist dat de potentie op dit deel van de dekzandrug (de zuidhelling) op oudere bewoningssporen hoog is?

Deze drie hoofdvragen waren leidend tijdens de drie korte veldwerkcampagnes. Met booronderzoek en veldsurveys is op deze vragen een antwoord gezocht (zie verder hoofdstuk 6 en 7).

Het veldwerk dat in mei 2010 is uitgevoerd, had een duidelijk verkennend karakter. Het had tot doel beter inzicht te krijgen in de landschappelijke setting en de archeologische potentie van het gebied. Dit was dan ook de campagne die meer dan drie dagen in beslag nam. De andere veldwerkactiviteiten, in december 2010 en juni 2011, waren nog meer dan de eerste, gericht op het oplossen van specifieke vragen.

Specifieke vragen voor de campagne in mei 2010

1. In hoeverre manifesteren zich na de boskap nieuwe heuvellichamen in het terrein? Indien dat niet het geval is, wat is daarvoor een verklaring?
Indien het antwoord op vraag 1 positief is:

- a. wat is de begrenzing en omvang van het grafveld binnen het nieuw in te richten gebied?
 - b. wat is de exacte ligging van de door Hijszeler onderzochte grafheuvels? En wat is de exacte ligging van eventueel onbekende heuvels?
 - c. welke delen van het terrein zijn meer of minder aangetast?
2. In hoeverre zijn er aanwijzingen voor bewoning in de vroege en late prehistorie voor het deel van het monument gelegen op de zuidhelling aan de Tungelroysche Beek? Indien het antwoord op deze vraag 2 positief is:
 - a. wat is de diepteligging (ten opzichte van het maaiveld en NAP) en de bodemkundige positie van de resten?
 - b. wat is de dichtheid en ruimtelijke verspreiding van de archeologische resten, zowel in horizontale als in verticale zin?
 - c. en wat is de aard en datering van de archeologische resten?
Indien negatief: hoe kan het ontbreken van archeologische indicatoren worden verklaard?
 3. Wat is fysieke kwaliteit (gaafheid) van het laat-prehistorische grafveld en eventueel andere, oudere archeologische vindplaatsen? In hoeverre heeft de werking van wind of water, dieren, bomen en planten geleid tot horizontale en verticale verplaatsingen van artefacten? Wat zijn de aanwijzingen hiervoor?
 4. In hoeverre is een afgedekt bodemarchief (bijvoorbeeld door stuifzand) te verwachten? Wat is de meest efficiënte strategie voor het eventueel (aanvullend) waarden van vuursteenvindplaatsen in het gebied?

Specifieke bodemkundige vragen

5. Waaruit bestaat het moedermateriaal en welke bodems zijn in de loop der tijd in dit materiaal gevormd?
6. Welke relatie(s) bestaat er tussen de aanwezigheid van archeologische resten en landschappelijke kenmerken, zoals reliëf, aan- of afwezigheid van gradiëntzones en verstoringen van het bodemprofiel?
7. Op welke plaatsen heeft er na het gebruik van de locaties afdekking of erosie van het oorspronkelijk bodemprofiel plaatsgevonden?
8. Indien een oud oppervlak met een gutsboortekennen is: waar lag ten tijde van het gebruik van het grafveld het maaiveld (oud oppervlak)?

²⁴ Theunissen & Rensink 2010.

3.2 Methodiek

In de periode van 2007 tot 2012 zijn in het kader van het onderzoek naar het prehistorische grafveld van de Busjop verschillende activiteiten uitgevoerd door verschillende personen van de Rijksdienst, of in opdracht van de dienst (tabel 3.1). Het ging daarbij om zowel bureauonderzoek als archeologisch veldwerk. Ook zijn met regelmaat geïnteresseerden, zoals omwonenden en bezoekers van het Leudal, geïnformeerd over de

gang van zaken van het project, de voorlopige resultaten van het veldwerk, de nieuwe ontdekkingen in de archieven en wat dat betekent voor de interpretatie van het prehistorisch grafveld.

3.2.1 Bureauonderzoek

Een van de rode draden van het Busjopproject was het achterhalen van het materiaal, zowel schriftelijke documentatie als vondsten, van het archeologisch onderzoek dat Hijszeler in 1951

Tabel 3.1 Chronologisch overzicht van de uitgevoerde werkzaamheden en andere ijkmomenten.

Periode	Activiteit
Najaar 2007	beschrijven inhoud vondstdoos uit Ad Verlinde-depot te Deventer
18 maart 2010	eerste veldverkenning van het terrein met de klankbordgroep en toelichting op methodiek/strategie
25-31 mei 2010	uitvoering eerste veldwerkfase
Juli 2010	levering teksten tijdelijke publieksborden aan Staatsbosbeheer
Oktober 2010	tekstsuggesties en foto's voor externe website, www.grafvelddebusjop.nl
5 november 2010	officiële start van 'Het verleden beleefbaar. Restauratie van Grafveld Busjop', in restaurant de Busjop
7 december 2010	veldinspectie van het microreliëf na verwijderen van ondergroei en met lichte sneeuwval. Daarna het afzetten van de (mogelijke) heuvellichamen met roodwitlint.
December 2010	regelmatige survey van het grafveldterrein na verwijderen van de ondergroei
17 januari 2011	plaatsing tijdelijke publieksborden bij het grafveld
18 januari 2011	lezing over het grafveld de Busjop, in restaurant de Busjop Heythuysen
24 januari 2011	interview met O.H. Harsema te Groningen
Februari 2011	effecten van het kappen van bomen en frezen van de stobben gevolgd
Maart 2011	effecten van het afplaggen van de strooisellaag gevolgd
12 maart 2011	excursies voor buurtbewoners
Voorjaar 2011	artikel in het tijdschrift Rondom het Leudal
6 en 7 juni 2011	uitvoering derde veldwerkfase
17 juni 2011	foto-opnames vanuit een heliumballon van het afgeplagde oppervlak
Juni 2011	levering teksten nieuwe (permanente) publieksborden aan Staatsbosbeheer
Augustus 2011	consolidatie van een aantal grafheuvels
Augustus 2011	advies op ontwerp van de nieuwe (permanente) publieksborden die eind augustus door Staatsbosbeheer zijn geplaatst
9 september 2011	feestelijke opening van het grafveld
November 2011/januari 2012	fotograferen en tekenen van de vondsten in het depot van het Rijksmuseum van Oudheden, aan de Raamsteeg te Leiden
Januari 2012	beschrijven van de vondsten uit het depot van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden
7 februari 2012	duopresentatie lunchlezing voor collega's van de Rijksdienst over het Busjopproject
Februari 2012	verschijnen van de brochure Prehistorisch grafveld herrezen uit het bos
28 april 2012	nominatie van de top vijf van archeologische vondsten op de Limburgse Archeologiedag in Venlo

Afb. 3.1a De inhoud van de megaboort is in het veld droog gezeefd over een maaswijdte van 2 mm.

heeft uitgevoerd. Deze activiteit was in onze ogen een archeologische *cold case*; een reconstructie van een vijftig jaar oude zaak. Het bureauonderzoek had vooral betrekking op het achterhalen van het vondstmateriaal uit het grafveld en – als dat zou lukken – het documenteren van de objecten. Voor het bijeenbrengen van de data uit eerder uitgevoerd onderzoek zijn verschillende depots, musea en personen benaderd. Dat verliep veelal per e-mail, maar ook telefonisch en op mondelinge wijze tijdens bijeenkomsten. Het navraag doen is een relatief lang proces geweest. In eerste instantie, in 2007, leek veel verdwenen, zowel de papieren nalatenschap (veldtekeningen, foto's en andere documentatie) als de vondsten. Maar uiteindelijk is – mede door een interview met Leudalonderzoeker van het eerste uur, O.H. Harsema – een redelijk goed beeld verkregen van wat Hijszeler destijds heeft vastgesteld.

3.2.2 Veldonderzoek

Tussen mei 2010 en juni 2011 heeft de Rijksdienst drie campagnes van archeologisch veldwerk uitgevoerd (afb. 3.1a, b en c). Dit waren korte campagnes met telkens een ander doel en onderzoeksthema. Het tijdstip van uitvoering werd

bepaald door de werkzaamheden van Staatsbosbeheer.

- Campagne 1: geoarcheologisch booronderzoek op 25 en 31 mei 2010. De eerste campagne vond plaats vóór de boskap en was gericht op het verkrijgen van een beter inzicht in de geoarcheologische kenmerken van het gebied.
- Campagne 2: inspectie van het microreliëf op 7 december 2010 en in januari 2011. De tweede campagne ging van start nadat de ondergroei was verwijderd. Tijdens deze campagne heeft de Rijksdienst het microreliëf globaal in kaart gebracht. In januari 2011 zijn gedetailleerde hoogtemetingen genomen op verschillende plaatsen binnen het grafveld.
- Campagne 3: identificeren van heuvels, veldsurvey en inspectie van het microreliëf op 6 en 7 juni 2011. De derde en laatste campagne vond plaats nadat de strooisellaag was afgegraven.

Voor aanvullende informatie over de tijdens het veldwerk uitgevoerde werkzaamheden en de toegepaste methoden en technieken wordt hier verwezen naar hoofdstuk 5.

De vaste kern van het verantwoordelijke veldwerkteam was klein, maar werd geregeld aangevuld met studenten. De spil in het team was veldarcheoloog J.W. de Kort. De locaties van de werkzaamheden en grafmonumenten zijn ingemeten door de geodeten W. Jong en W. Derickx.

Afb. 3.1b De opbouw van de lage heuvels is met een gutsboor goed waar te nemen.

Afb. 3.1c Nadat de strooisellaag was afgegraven, is het kale oppervlak geïnspecteerd.

In totaal hebben zes studenten geassisteerd. Vijf van hen waren op het moment van veldwerk verbonden aan de hogeschool Saxion Deventer: R. Vogelzang, D. Stoop, J. de Ceuninck van Capelle, S. van Bavel en G. Scheepstra. Voor M. Koman, student aan de Hogeschool Van Hall Larenstein te Velp, vormde de Busjop een case

study in zijn studie naar de werkwijze en gevolgen van natuurherstel op archeologische waarden.²⁵ Het vondstmateriaal dat het veldwerk opleverde, is gedetermineerd door de periodespecialisten van de Rijksdienst: E. Rensink (vuursteen), L. Theunissen (prehistorisch aardewerk) en J. van Doesburg (aardewerk uit de nieuwe tijd).

²⁵ Koman 2011.

4 Een reconstructie van eerder onderzoek

4.1 Inleiding

Een belangrijke onderzoekslijn binnen het Busjopproject was gericht op de ‘reconstructie’ van het oorspronkelijke grafveld. Wat was de omvang ervan en om hoeveel grafmonumenten gaat het eigenlijk? Voorafgaand, maar ook na afloop van het veldwerk zijn verschillende activiteiten uitgevoerd om een goed zicht te krijgen op de ontdekkingsgeschiedenis, het gravende onderzoek van C.C.W.J. Hijszeler in 1951 en andere aspecten van de context van de grafheuvels. Dit was een proces van voortschrijdende inzicht. Pas in een laat stadium, eind 2012, werd duidelijk dat het grafveld een veel langere bekendheid genoot dan in eerste instantie werd gedacht. Hijszeler vermoedde wel dat hij niet de eerste was die de heuvels onderzocht, want hij schrijft dat er ‘enige grafheuvels lagen, met grote kraters, blijkbaar het gevolg van schatgraverij in vroegere dagen.’

Afb. 4.1 Notaris Charles Guillon blijkt een van de eerste onderzoekers van het grafveld de Busjop te zijn geweest (gemeentearchief Roermond).

In dit hoofdstuk geven we een reconstructie van eerder onderzoek naar het grafveld aan de hand van opschriften op oude fiches, de inhoud van notitieboekjes, beschrijvingen van vondstmateriaal en nuttige informatie uit een interview met een archeoloog O.H. Halsema die daar in de jaren zestig een inventarisatie uitvoerde.²⁶ Door al deze gegevens bijeen te brengen, kunnen we het onderzoek, maar ook het grafveld zelf beter duiden en interpreteren. De inhoud van dit hoofdstuk heeft onmiskenbaar de eigenschappen van een archeologische *cold case*. Het zal de lezer snel duidelijk zijn dat de inhoud van dit en het volgende hoofdstuk verhalen zijn met vele open einden. Dat is met name het gevolg van het gegeven dat Hijszeler's opgraving zo summier is beschreven en vastgelegd. De auteurs van dit rapport zijn ervan overtuigd dat er de komende jaren meer informatie beschikbaar zal komen. Het kan niet anders dan dat er in de toekomst nog meer informatie over de Busjop aan het licht zal komen.

4.2 Vroege belangstelling: ‘het spookt op die plaats, men ziet er eenen zwarte hond lopen’

4.2.1 Inleiding

De oudste vastgelegde waarnemingen op het grafveld de Busjop dateren al uit 1842. Op 10 en 11 mei 1842 voerde de Roermondse notaris Charles Guillon (1811-1873) er onderzoek uit en verzamelde een groot aantal urnen (afb. 4.1) Hij was een verwoed verzamelaar van kunstschatten, archivalia en oudheden en een van de eersten, vermoedelijk vanaf 1832, die opgravingen in Limburg ondernam. Hij had in zijn huis in de Swalmerstraat in Roermond een museum ingericht dat men op afspraak kon bezoeken.²⁷ Hij maakte ook aantekeningen en zijn persoonlijke documentatie is gedeeltelijk bewaard gebleven in het archief van Roermond. Op drie plaatsen zijn in dat archief notities over het grafveld te vinden, namelijk in een vondstenboekje waar hij in het Frans al zijn ontdekkingen optekende, een in het Nederlands geschreven aantekening in een lijst geordend op Limburgse vindplaatsen en een losse aantekening.²⁸ Op de eerste twee wordt uitgebreider ingegaan. Behalve over zijn eigen opgravingen maakte hij

²⁶ Gesprek met O.H. Halsema op 24 januari 2011, op het Groninger Instituut voor Archeologie.

²⁷ Voor een beeld van het leven van Guillon, zijn verzameling en zijn huis zie: Agt 1964; Berg 2011; Verhart 2013.

²⁸ Gemeentearchief Roermond, Afd. VI-2, nr. 16, Alfabetisch repertorium van Limburgse gemeenten, met historische aantekeningen: Heithuizen. Guillon schrijft daarin: ‘Den 10 en 11 mei 1842 heb ik te Heithuizen bij den pachthof genaamd Bisschop, toebehorende aan den heer Waegemans van Buggenum, 13 welbewaarde urnen gevonden.’

notities over nog enkele andere zaken. Hij dacht na over de naam van het terrein en sprak het vermoeden uit dat die was ontleend aan de geloofsverkondigers die daar vroeger zouden hebben gepredikt. Hij vermeldde ook dat behalve hijzelf er nog een andere opgraver was geweest en dat die dertig urnen zou hebben gevonden. In de rest van de omgeving ontbraken die urnbegravingen en hij schreef dat ten zuiden van de vindplaats, bijna vierhonderd schreden verwijderd van de plaats waar de urnen zijn gevonden, een beek liep. Ten noorden van het terrein, op ongeveer duizend schreden lag een diepe depressie gevuld met water die 'Het Vin' werd genoemd. Het terrein van de Bisschop lag hoog. Tot slot kon hij mededelen dat het op die plaats spookte en de mensen er een zwarte hond hadden zien lopen.

4.2.2 Een vondstenboekje

Guillon hield een klein notitieboekje bij waarin hij zijn ontdekkingen opschreef. In chronologische volgorde beschreef hij zijn aanwinsten: aankopen, schenkingen en eigen onderzoekingen. In totaal zijn er drie van zulke boekjes. Guillons oudste aantekeningen dateren van 1831, maar het is niet duidelijk of die eerste notities over door hemzelf uitgevoerd onderzoek gaan. Zeker is dat hij vanaf 1832 daadwerkelijk heeft opgegraven – wat waarschijnlijk wil zeggen: liet opgraven, want heren deden dat in die tijd niet zelf. Het werk werd grotendeels verzet door lo-

kaal ingehuurde arbeiders, vaak boeren. Er bestaat een afbeelding uit 1832 die door Guillon is gemaakt, waarop twee gravende mannen zijn te zien die vermoedelijk een grafheuvel uit de late bronstijd/vroege ijzertijd onderzoeken in het Duitse Goch. Het is niet duidelijk of Guillon zichzelf als graver heeft geportretteerd (afb. 4.2). Het is een van weinige afbeeldingen uit de negentiende eeuw met gravende archeologen erop. Guillon nam de boekjes niet mee het veld in: hij maakte zijn aantekeningen thuis.²⁹

Het is merkwaardig dat de vondsten van Heythuysen niet onder een, maar twee nummerreeksen zijn vermeld. De eerste bij 198-214, de tweede bij 448-450. Die laatste reeks is niet meer dan een verwijzing naar de aantekeningen onder de nummers 198-214.

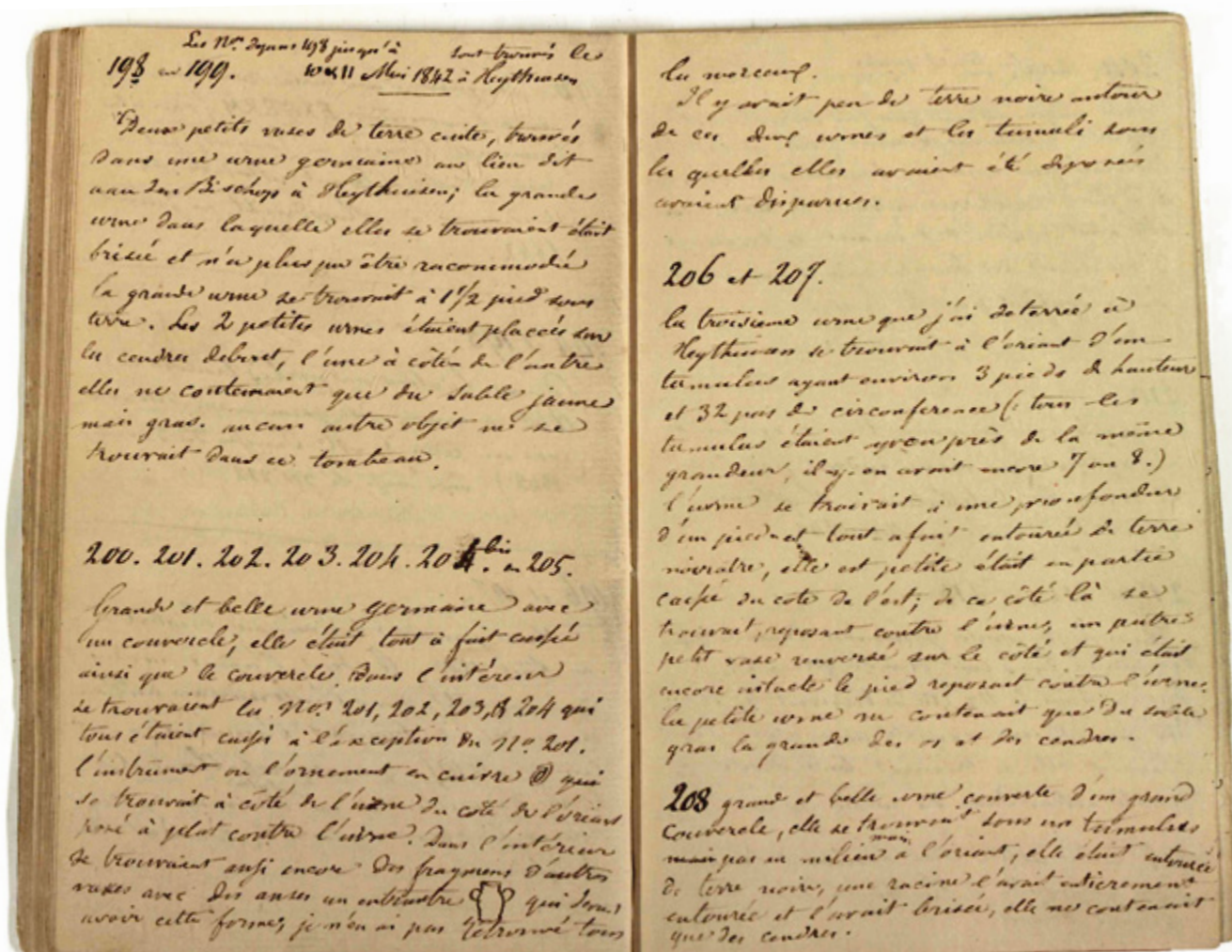
In het tweede boekje worden onder de nummers 198-199, 200-205, 206-207, 208 en 209-209bis de urnen vermeld die zijn gevonden op 10 en 11 mei 1842. Hij beschrijft ze per nummer (afb. 4.3). In de beschrijving zitten opvallend veel schrijffouten. De plaats Heythuysen wordt op verschillende manieren gespeld en ook het Frans bevat allerlei fouten. In onderstaande teksten zijn tussen rechte haken eventuele verbeteringen aangegeven. Ook zijn rechte haken gebruikt om aan te vullen wat niet gelezen kon worden of aan te geven dat er op die plaats een kleine tekening staat. Hoewel Guillons aantekeningen tot beter begrijpbare teksten zijn omgewerkt, blijven onduidelijkheden nog steeds bestaan.

In modern Nederlands zou de tekst als volgt kunnen worden gelezen:

Afb. 4.2 De pentekening waarop twee gravende mannen zijn te zien. Dit beeld, vastgelegd door Charles Guillon, is een van de weinige negentiende-eeuwse afbeeldingen van een archeologische opgraving (gemeentearchief Roermond).

²⁹ Deze boekjes bevinden zich in het gemeentearchief Roermond, Afd. VI-2, nr. 2-4.

Afb. 4.3 Een blik op het aantekeningenboekje van Guillon met de beschrijvingen van de vondsten uit Heythuysen (gemeentearchief Roermond).

198-199

Twee kleine urnen van gebakken aarde, gevonden in een Germaanse urn op de plaats genoemd Aan den Bischoep te Heythuysen. De grote urn waarin ze zich bevonden, was gebroken en moet weer worden gerestaureerd. De grote urn bevond zich op anderhalve voet onder de grond. De twee kleine urnen waren recht op geplaatst op de as, de één naast de andere. Ze bevatten uitsluitend geel, vetzig zand. In het graf bevond zich geen enkel ander object.

200, 201, 202, 203, 204bis en 205

Grote en mooie Germaanse urn met een deksel, die helemaal was gebroken. Onderin bevonden zich de nrs. 201, 202, 203 en 204, die alle gebroken waren, met uitzondering van nummer 201. Het instrument of het ornament van koper [tekeningetje], naast de urn aan de oostkant³⁰, lag dicht [?]

tegen de[ze] urn aan. In de urn zaten nog fragmenten van andere potten die [tekeningetje]³¹ deze vorm hadden. Ik heb er niet alle stukken van teruggevonden. Er bevond zich een beetje zwarte aarde rond die twee urnen en de grafheuvel waaronder ze waren geplaatst, was verdwenen.

206 en 207

De derde urn die ik heb opgegraven in Heythuysen, bevond zich ten oosten van een tumulus die ongeveer drie voet hoog was en in cirkelomtrek 32 passen was (alle tumuli hadden ongeveer dezelfde omtrek, er waren er nog zeven of acht). De urn bevond zich op een diepte van een voet en was helemaal omgeven door zwartachtige aarde. Hij was klein, en deels gebroken aan de westzijde. Aan deze zijde bevond zich, rustend tegen de urn, een andere kleine pot, die op zijn zijde lag. Hij was nog intact, de voet rustend op de urn. De

³⁰ Daarmee doelt Guillon op nr. 200.

³¹ Deze urn is tijdens de veiling in 1890 mogelijk verkocht aan kunsthandelaar W. Talbot Ready uit Londen.

kleine urn bevatte alleen vettig zand, de grote bevatte beenderen en as.

208

Grote, mooie urn, met een grote deksel erop. Hij bevond zich in een tumulus, niet in het midden, maar aan de oostzijde. Hij was omgeven met zwarte aarde. Een boomwortel had zich helemaal rond de urn gedraaid en hij was gebroken. Hij bevatte uitsluitend as.

209, 209bis, b en c

De vijfde urn die ik vond, is dezelfde als die van Deurne. Hij bevond zich niet onder een tumulus en drie voet onder de aarde, omgeven door zwarte aarde en hij was gebroken. Aan de oostzijde bevonden zich drie stukken bronzen die, zo te zien, geleden hadden onder het vuur.

Daarnaast vermeldt Guillon nog vijf vondsten uit Heythuysen die hij in mei 1842 heeft gekregen van de heer Vermeulen, distillateur in Heythuysen. In 1818 worden in een enquête twee distillateurs in Heythuysen genoemd: Jean Vermeulen en Conrad Vermeulen.³² Van de eerste wordt vermeld dat zijn jeneverstokerij stil ligt. Het ligt dus voor de hand dat Charles Guillon in 1842 te maken heeft gehad met Conrad Vermeulen, of met een zoon. Nadere biografische gegevens over hem zijn niet bekend.

210

Grote Germaanse urn, eveneens gevonden in Heythuysen op dezelfde plaats, door de heer Vermeulen, distillateur in Heythuysen.

211 en 212-213

Twee kleine Germaanse urnen gevonden door Vermeulen in een grote [urn] die gebroken was. In nr. 211 bevond zich nr. 213, zijnde een speld om de haren te versieren. Ze bevond zich rechtop, met de punt onderin de kleine urn.

214

Nog een kleine urn, eveneens gevonden door Vermeulen in Heythuysen, in een grote [urn] die langs het zuiden gebarsten was.

Op ongeveer vierhonderd passen van het heideveld waar de urnen werden gevonden, bevindt zich een beek. De plaats ligt hoog. Men zegt dat er een spook zit, dat als een zwarte hond verschijnt. De as is afkomstig van eikenhout. Er zit ook nog [as] in nr. 212. Zie mijn brief aan dhr. Janssen van 4 juni 1842.

In hetzelfde vondstboekje vermeldt Guillon onder de nummers 448, 449, 450:³³ 'De volgende Nummers zijn allen te Heithuizen gevonden den 10 & 11 mei 1842. Zie hierover mijne aantekening. 448, 449, 450.'³⁴

4.2.3 Aantekeningen op de vindplaats

In de map met 'Aantekeningen en verslagen inzake opgravingen, geordend op vindplaats' vinden we een bijna letterlijke vertaling van de aantekeningen in het vondstenboekje.³⁵ Sommige zaken die worden vermeld in het vondstenboekje, ontbreken en soms zijn andere, nieuwe elementen toegevoegd. In het vondstenboekje beschrijft hij de vondsten sec en in deze beschrijving noteert hij met name waarnemingen en gegevens over de omgeving.

Urnengraven 10 en 11 mei 1842

Nos. 448.449.450

In den eerst gevonden urn die ongeveer 1½ voet diep zat, en reeds geheel aan stukken was in den grond, zaten 2 kleine potjes, vlak naast malkander een heel klein [tekeningetje] hetwelk niets inhield dan vetachtig geel zand, het ander wat grooter [tekeningetje] is nog toe, beider nog bij or.[?] hr. Waegem.[ans].³⁶ de scherven van den urne zijn bij malkander gebleven en zijn niet getekend met potlood. hierbij bevindt zich niets anders.

De tweede urne was, zoo het scheen met een deksel of met scherven gedekt, deze scherven zijn alleen gebleven en met potlood geteekend,³⁷ in de urne die redelijk groot is en nog in de mand staat en met krijt getekend is, zat een klein rood aarden potje geheel met wortelen doorwassen, het is nog niet geopend en bevindt zich bij or.[?] hr. Waegem.[ans] [tekeningetje] ook bevonden zich in derzelve nog scherven van andere potjes waarbij er zijn met oortjes, deze scherven zijn snede ge.rest [?], aan den oosten kant vlak tegen de urne zat regt op het gedraaid koperen voorwerp [tekeningetje]. deze urne zat 2 voet diep. onder beider urnen was weinig zwarte aarde, ook waren de heuvelen waaronder zij waarschijnlijk gezeten hadden, geheel verdwenen.

De derde urne zat ten oosten van eenen heu-

³² Maanen 2000.

³³ Gemeentearchief Roermond, Afd. VI-2, nr. 3, nrs. 448-450.

³⁴ Daarmee verwijst Guillon naar zijn 'Aantekeningen en verslagen inzake opgravingen: Heyen, Schinveld en Heithuizen' (gemeentearchief Roermond, Afd. VI-2, nr. 6c).

³⁵ Gemeentearchief Roermond, Afd. VI-2, nr. 6c, Aantekeningen en verslagen inzake opgravingen: Heyen, Schinveld en Heithuizen.

³⁶ Vermoedelijk is dit Joseph Waegemans, eigenaar van het negentiende-eeuwse kasteel Malborgh in Buggenum.

³⁷ De door Guillon genoemde tekeningen zijn tot op heden niet teruggevonden in zijn archief.

Tabel 4.1 Interpretatie van Guillons beschrijvingen per urnvondst.

Urnvondst	Grafheuvel	Brandstapelresten	Deksel	Aantal bijpotjes	Crematierestten	Metaal
1 (198-199)	onbekend	ja	nee	2	nee	nee
2 (200-205)	nee	ja	ja	4	nee	nee
3 (206-207)	ja	ja	nee	1	ja	nee
4 (208)	ja	ja	ja	0	nee	nee
5 (209)	nee	ja	nee	0	nee	ja

vel, 3 voet hoog en 32 schreden in omvang (zoo waren bijna al den heuvelen die nog ten getalle van 7 of 8 aanwezig zijn) ter diepte van 1 voet en geheel omgeven van zwarte aarde, zij is klein en was reeds gedeeltelijk gebroken aan den westen kant; aan dien kant ruste vlak tegen de urne een klein potje hetwelk nog in zijn geheel was en niets anders inhield dan zwarte vette aarde; dit klein potje stond niet regt op maar lag met de opening naar het westen op de zijde en dus met den bodem tegen den urne (deze beider heb ik mede gebracht).

De vierde urne zat onder eenen heuvel, doch niet in het midden maar ook in den oosten kant; zij was wederom met zwarte aarde omgeven; een groot deksel bedekte den pot die dus nog niet onderzocht is geworden; een dikke wortel had zich tegen den pot en deksel zoodanig aangedrukt dat alles gebarsten was, hij is echter in zijn geheel blijven staan [tekeningetje].

De vijfde urne is volmaakt aan die van Deurne gelijk [tekeningetje] zij zat niet onder eener heuvel en wel 3 voeten diep, met zwarte aarde omgeven, zij is nog niet onderzocht doch vrij geheel doorbarsten; oostwaarts naast den pot lagen 3 stukjes koper die ik heb mede gebragt; (de 3 gemelde urnen staan nog op den Bisschop[]).

al de houtas was van eikenhout

heeft gemeld aan de conservator van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, de heer L.J.F. Janssen (1806-1869). Janssen correspondeerde die jaren vaker, maar had Guillon toen persoonlijk waarschijnlijk nog niet ontmoet. Met zekerheid gebeurde dat pas in 1848, toen Janssen een rondreis door Limburg maakte. In zijn rapport schrijft hij over de collectie van Guillon.³⁸ Omdat Janssen op een later moment ruzie kreeg met zijn superieur, directeur C. Leemans, vertrok hij in 1865 uit het Rijksmuseum met medeneming van een groot deel van zijn documentatie en correspondentie. Een deel daarvan zou uiteindelijk belanden in de universiteitsbibliotheek in Leiden; de bewuste brief van 4 juni 1842 is daar tot op heden echter niet getraceerd.³⁹ Ook in het brievenarchief van het Rijksmuseum van Oudheden en in het later door conservator W. Pleyte samengestelde archeologische overzicht van vindplaatsen is geen spoor van de brief te vinden.

Uit Guillons omschrijving van de vondstomstandigheden valt af te leiden dat al in 1842 een deel van het grafveld niet meer intact was. Hij schrijft dat een ander er al heeft gegraven en noemt een aantal van dertig urnen. De duidelijkste aanwijzing daarvoor zijn de urnen die de heer Vermeulen heeft opgegraven, of heeft laten opgraven, en aan Guillon heeft geschonken. Behalve dat enkele heuvels vóór 1842 waren doorgraven, wijzen Guillons beschrijvingen ook op een ander verschijnsel, namelijk op de aanwezigheid van vlakgraven, graven zonder een afdekkend heuvellichaam. Bij de opgraving van de tweede urn (vondstnr. 200-205) vermeldt hij dat op die plek de grafheuvel reeds was verdwenen. De vijfde urn (vondstnr. 209-209bis) lag evenmin onder een heuvel (tabel 4.1).

De andere drie urnen komen wel uit of van onder een grafheuvel. Van één heuvel, waaruit de derde urn afkomstig was (vondstnr. 206-207), noemt hij de maten. De heuvel had een omtrek van 32

4.2.4 Het onderzoek van Guillon met een archeologische blik van nu

Hoe moeten we deze eerste archeologische waarnemingen duiden? Laten we eerst eens kijken of er nog meer gegevens te achterhalen zijn. Guillon schrijft dat hij nadere details van het onderzoek in een brief, verstuurd op 4 juni 1842,

³⁸ Archief Rijksmuseum van Oudheden, inv.nr. 19.4.1.155. Over dit rapport is ook door Habets gepubliceerd (Habets 1877).

³⁹ Arentzen 2005; Kramer-Clobus 1978.

Tabel 4.2 Overzicht van de vondsten die zijn genoemd in de aantekeningen van Guillon, in de veilingcatalogus en door de nieuwe eigenaar.

Aantekeningen Guillon	Veilingcatalogus 1890	Nieuwe eigenaar
Niet vermeld	1 bronzen bijl	1 bronzen bijl, Rijksmuseum van Oudheden
Niet vermeld	1 stenen bijl	1 stenen bijl, Rijksmuseum van Oudheden
1 spiraal brons	niet vermeld	onbekend
3 stukjes brons	niet vermeld	onbekend
1 naald brons	niet vermeld	onbekend
21 urnen	13 urnen	1 urn, Talbot Ready, Londen
		1 urn, Köhler, Rotterdam
		11 urnen, Rijksmuseum van Oudheden te Leiden
Aantal objecten 25	15	15

Tabel 4.3 Een overzicht ter identificatie van de vondsten.

Opgraving Guillon	Eerste beschrijving	Tweede beschrijving	Veilingcatalogus	RMO-nummer
198-199	1 grote urn	1 grote urn	-	-
	2 kleine urnen	2 kleine urnen	-	-
200-205	1 urn met deksel	1 urn met deksel	-	-
	1 potje (201)	1 potje met oren	-	-
	1 potje (202)	1 potje	-	-
	1 potje (203)	-	-	-
	1 potje (204bis)	-	-	-
	1 potje (205)	-	-	-
	sieraad (spiraal)	-	-	-
206-207	2 urnen	2 urnen	-	-
208	1 urn met deksel	1 urn met deksel	-	GL-113
209-209bis	1 urn (209)	1 urn	-	GL-072
	3 stukjes koper	3 stukjes koper	-	-
Collectie Vermeulen	Eerste beschrijving	Tweede beschrijving	Veilingcatalogus	RMO-nummer
210	1 urn	-	-	-
211-212	2 urnen	-	-	-
213	1 bronzen naald	-	-	-
214	1 urn	-	-	-

passen (ca. 30 m) en een hoogte van drie voet (75 cm). Guillon constateert ook dat de urnen niet in het midden liggen, maar meer aan de oostzijde. Het lijkt erop dat hij de locaties van de urnen heeft herkend aan de zwarte verkleuring van de grond. In alle gevallen zijn de urnen aangetroffen in een dergelijke verkleuring, die bestond uit as en houtskool. Het lijkt erop dat het om brand-

stapelrestanten ging. Het is niet uit te sluiten dat hij urnen die in het schone zand waren geplaatst, niet heeft opgemerkt.

Over de inhoud van de urnen schrijft hij ook. Alleen in de derde urn (vondstnr. 206-207) heeft hij crematieresten aangetroffen. In de eerste urn (vondstnr. 198-199) bevonden zich twee bijpotjes, in de tweede urn (vondstnr. 200-205) mogelijk

Afb. 4.4 Een speurtocht naar de Guilloncollectie in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden leverde beeldmateriaal op van twaalf aardewerken potten en bijpotjes, waarvan er negen uit Heythuysen afkomstig zouden zijn. Twee daarvan, GL-72 en GL-113, zijn zeker van de Busjop afkomstig. Ze bevinden zich alle in de collectie van het Limburgs Museum te Venlo (Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

vier bijpotjes en in de derde urn (vondstnr. 206-207) één bijpotje.

De twee urnen die in het bezit waren van de heer Waegemans, had hij aan het einde van de opgraving nog niet doorzocht. Wat de inhoud daarvan was, is niet door Guillon genoteerd.

Uit de beschrijvingen in het vondstenboekje blijkt dat Guillon dertien urnen en potjes heeft opgegraven, de deksels niet meegerekend. Van de heer Vermeulen kreeg hij vier urnen (tabel 4.2). In totaal gaat het om 17 exemplaren. Over bijgiften schrijft Guillon ook en hij noemt een door hemzelf gevonden bronzen spiraal en drie stukjes brons. Van Vermeulen verwierf hij nog een bronzen speld of naald. Dat brengt het totaal aantal vondsten op 22.

Een groot deel van Guillons vondsten uit Heythuysen is bewaard gebleven. De omvangrijke collectie werd in 1890 in Amsterdam geveild. In de veilingcatalogus worden echter slechts vijftien vondsten uit Heythuysen vermeld. Het gaat om dertien urnen, een stenen bijl en een bronzen bijl. Opvallend is dat deze twee bijlen niet in Guillons aantekeningenboekje zijn beschreven. Daarentegen blijken twaalf voorwerpen die wél in het vondstenboekje zijn vermeld, niet meer

aanwezig te zijn. Van de zeventien urnen en potjes zijn er nog dertien over en de bronsvondsten zijn geheel verdwenen. Het vermoeden bestaat dat de toegevoegde stenen en een bronzen bijl niet van de Busjop afkomstig zijn.

Op de veiling van 1890 waren ook buitenlandse kopers, maar die hadden niet zo veel belangstelling voor de urnen en potjes. Eén exemplaar, een urn, werd verkocht aan W. Talbot Ready, antiquair uit Londen voor een bedrag van fl. 1,00. Een andere urn ging naar een Rotterdamse handelaar, ene Köhler. Die urn was niet veel waard, want hij was onderdeel van een groepje van acht stuks waarvoor de rest van de kopers in de zaal geen belangstelling hadden. Hij betaalde er fl. 1,00 voor. Alle andere vondsten uit Heythuysen werden aangekocht door het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden (afb. 4.4).⁴⁰

⁴⁰ Verhart 2011b.

Afb. 4.5 Deze vondstmeldingskaart uit het Oud Archief van de Rijksdienst toont een overzichtkaart met bij de rode kruisjes de twee vondstlocaties I en II.

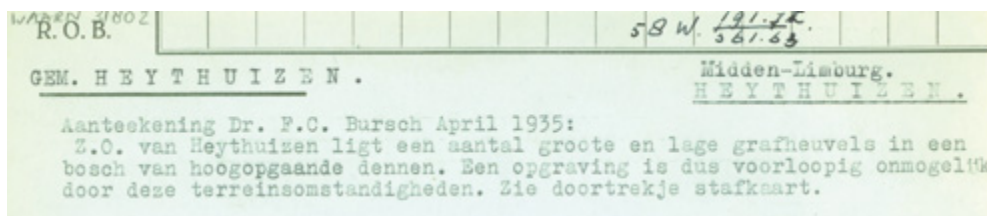
Voorafgaand aan de veiling was er een geheim pact gesloten tussen de twee belangrijkste kopers: het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en het Limburgs Oudheidkundig Genootschap uit Maastricht, vertegenwoordigd in de persoon van J. Habets. Ze spraken af wie op de belangrijkste stukken zou bieden, zodat ze de prijs niet zouden opdrijven. Op die manier hoopten ze geld over te houden om zo veel mogelijk van de collectie voor Nederland te behouden. Blijkbaar had Maastricht geen belangstelling voor Heythuysen, want Habets deed er geen bod op. Vrijwel alle urnen gingen voor fl. 0,20 tot fl. 0,50 naar het Rijksmuseum. Alleen de grote, vijfde opgegraven urn (GL-072) bracht fl. 2,00 op. Het is niet eenvoudig om beschrijving van Guillon en de vermeldingen in de verkoopcatalogus uit 1890 te koppelen aan de bewaard gebleven urnen en potjes. In feite weten we niet welke urnen en potjes precies bewaard zijn gebleven. De nummering in het vondstenboekje en die in de verkoopcatalogus komen niet met elkaar overeen. Daarnaast zijn er nogal wat discrepanties tussen de beschrijvingen in het vondstenboekje en die in de veilingcatalogus. Voorwerpen uit het vondstenboekje zijn niet terug te vinden in de catalogus en in de laatste staan voorwerpen die niet in het vondstenboekje staan. Een vergelijking tussen de omschrijving, tekeningen en de nog bestaande urnen levert met zekerheid slechts een identificatie van twee urnen op (tabel 4.3).

4.2.5 Voorbij maar niet vergeten

Na de eerste activiteiten van Guillon, Vermeulen en anderen werd het wat archeologische activiteiten betreft, stil op de Busjop. Uit amateurcollekties uit het tweede deel van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw zijn geen vondsten bekend. Ook zijn er geen vermeldingen door de Limburgse archeoloog J.C. Ubaghs, die aan het eind van de negentiende eeuw actief was.

Dat betekende niet dat het terrein vergeten was. Toen J.H. Holwerda in 1905, kort na zijn aanstelling als conservator van het Rijksmuseum van Oudheden, een studiereis door Brabant en Limburg maakte, vernam hij van het urnenveld. Later, toen hij inmiddels directeur was geworden, is hij er waarschijnlijk gaan kijken.⁴¹ Het staat niet in zijn reisverslag zelf, maar in 1937 noteerde hij op een vondstenkaart met als lemma 'Heythuysen, St. Elisabeth': 'Grafheuvels met urnen (in de coll. Guillon) ten O. van het dorp. De plaats werd mij nog getoond (J.H.H.) [Jan Hendrik Holwerda]. Aant. Vondsten archief R. Mus.v.Oudh.Leiden, Dr. F.C. Bursch, 26 juli 1937. Op het landgoed St. Elisabethshof van de familie Geenen liggen vele lage, grote heuvels, waarschijnlijk koepelgraven en daarbij een urnenveld met late urnen (I). Op dit landgoed liggen tevens de terreinen met vele scherven, ook urnenvelden,

⁴¹ Verhart 2006.

Afb. 4.6 Vondstmeldingskaart uit het Oud Archief van de Rijksdienst, met een overtrekje van de stafkaart.

waar Dr Holwerda geen toestemming tot graven kon verwerven (II).’

Een handgetekend topografisch kaartje laat zien waar de beide locaties, I en II, zich bevinden. Locatie I is de Busjop en II ligt ten oosten van het kloostercomplex St. Elisabethsdal (afb. 4.5). Deze vondstenkaarten (fiches) werden door medewerkers van het Rijksmuseum van Oudheden samengesteld en bevinden zich zowel in het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed als dat van het Rijksmuseum van Oudheden. Deze fiches zouden de basis vormen van een centraal vondstregistratiesysteem. Het vastleggen van vindplaatsen in Nederland zou voor de nieuwe Rijksdienst voor het Bodemkundig Onderzoek (die toen nog in oprichting was) een belangrijke taak worden. Informatie uit brieven van correspondenten en waarnemingen uitgevoerd door medewerkers van het Rijksmuseum werden op vondstkaarten gezet en zo naar gemeente, plaats en toponiem geordend. Op een twee jaar oudere fiche, een ‘aanteeke-

ning Dr. F.C. Bursch April 1935’, valt verder te lezen: ‘Z.O. van Heythuizen ligt een aantal groote en lage grafheuvels in een bosch van hoogopgaande dennen. Een opgraving is dus voorloopig onmogelijk door deze terreinomstandigheden. Zie doortrekje stafkaart’ (afb. 4.6).

Het meest uitgebreid is een fiche met het lemma ‘Heythuizen (In den Bisschop)’ waarop drie citaten zijn te vinden uit brieven van de heer Keus te Venlo. L.D. Keus (1881-1948) was in de jaren 1933 tot 1946 actief in Midden-Limburg en meldde als correspondent tientallen vondsten.

Het oudste citaat dateert uit 22 september 1934: ‘Verder bezocht ik gisteren de juiste plaats, waar de urn met het ijzer erin is gevonden. Deze plaats, “In den Bisschop” geheeten, ligt dichterbij Heythuizen dan bij St. Elisabeth. In de nabijheid ervan zijn verscheidene heuvels, die nog ongerept zijn.’ Hetzelfde fiche (en nog een andere) meldt vervolgens dat de urn met het ijzer in het Rijksmuseum van Oudheden is opgenomen onder inventarismerk I.1934/11.2, als schenking.

Het wordt omschreven als ‘Scherven van een Gallo-Germaansche urn met resten van een daarin gevonden kromgebogen en thans gebroken Hallstattzwaard’. Op 21 februari 1935 meldt Keus ‘van het grafheuvelterrein, gelegen in den Bisschop onder Heythuizen, weet ik thans zeker, dat niet meer dan 1, hoogstens 2 ontgraven zijn van de thans daar nog aanwezige (ruim een 10-tal), terwijl daar nabij Romeinsche grafurnen kunnen zijn. Van den Heer Geene, eigenaar van St. Elisabeth, heb ik volle toestemming tot graven, nader datum te regelen.’ Interessant is dat de correspondentie ingaat op de ontdekking van een urn met een opgerold ijzeren zwaard erin. Kennelijk was er even onduidelijkheid over de juiste locatie, maar het blijkt, volgens Keus, de Busjop te zijn. De urn met resten van een kromgebogen en gebroken zwaard is in eerste instantie door het Rijksmuseum van een inventarisnummer voorzien, maar uit de brieven correspondentie in de archieven van het museum kunnen we opmaken dat het zwaard later is teruggezonden aan Keus. Keus had de verroeste stukken samen met het aardewerk naar Holwerda gestuurd, maar die schreef terug: ‘Ik ontvang eenige dagen geleden van u een stuk hertshoorn, een aantal ijzeren fragmenten, die

mogelijk met elkaar van een zwaard afkomstig zijn en voorts een urnfragment van een Gallo-Germaansche urn. Alles is echter te zeer fragmentarisch dan dat wij hier eenige zekerheid zouden hebben. Wat is uw bedoeling dat wij met deze zending doen? Voor ons hebben deze voorwerpen feitelijk betrekkelijk weinig waarde.’ Uit de antwoordbrief is duidelijk dat Keus de objecten dan toch terugvraagt. Wij nemen aan dat het museum deze vondsten daadwerkelijk heeft getourneerd en dat ze niet meer bestaan. Holwerda herkende in de brokkelige stukken ijzer geen zwaard. Waarschijnlijk was de kwaliteit van het ijzer al dermate slecht, dat er weinig in te ontdekken was. In ieder geval geen Hallstattzwaard zoals hij het jaar daarvoor, in februari 1933, had opgegraven uit het vorstengraf van Oss. Keus stond erom bekend dat hij een fantasierijk man was en soms vondstmeldingen wat mooier voorstelde dan de werkelijkheid. Misschien probeerde hij zo, met een wat opgeklopt verhaal over de Busjop, de Leidse onderzoekers naar Limburg te lokken.

4.3 Het onderzoek door Hijzeler in 1951

4.3.1 Gastopgraver van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Afb. 4.7 C.C.W.J. Hijzeler, roepnaam Cor, onderzocht het grafveld van de Busjop. We zien hem hier in 1941 een verkleuring aanwijzen in een opgravingsvlak bij Mander (bron: Het Oversticht).

Aan het begin van de jaren vijftig komt het grafveld Busjop weer in de belangstelling te staan, ditmaal vanuit de jonge Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Uit de summier beschrijvingen blijkt nergens dat men weet had van de eerdere bezoeken door Guillon, Holwerda, Bursch of Keus. Het was de melding van ‘urnscherven’ die bij bosbouwactiviteiten tevoorschijn waren gekomen, die in 1950 leidde tot een eerste verkenning door J. Bogaers. Een jaar later werd het grafveld op verzoek van de Rijksdienst door C.C.W.J. Hijzeler (1902-1982) onderzocht.

Dat Hijzeler als Oost-Nederlandse archeoloog een onderzoek in Midden-Limburg uitvoerde, had een bijzondere achtergrond. Hijzeler was destijds verbonden aan het Rijksmuseum Twente (afb. 4.7). Daar was hij vanaf 1938 conservator. Deze aanstelling hield onder meer in dat hij in samenwerking met de Oudheidkamer

Twente zelfstandig opgravingen mocht uitvoeren.⁴² Hijszeler was opgeleid als neerlandicus, maar zijn interesse in de archeologie leidde via een bijvak aan het Biologisch-Archaeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen tot een assistentschap bij A.E. van Giffen. Onder diens leiding nam hij deel aan de opgravingen in Ezinge in de jaren dertig. Na zijn promotie in 1940 groef hij vooral grafheuvels op, zoals de steenkrancheuvel op de Manderesch in Vasse en de grafheuvels op het Nutterveld bij Denekamp.⁴³ Aan het einde van de jaren veertig trad door een formalisering en herstructurering van de archeologiebeoefening een verschuiving op. Naast de twee instellingen die een jarenlange opgravings-traditie hadden, het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en het Biologisch-Archaeologisch Instituut in Groningen, kwam een derde instantie, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Deze werd in 1947 formeel opgericht met Van Giffen als hoofd van de dienst en P. Glazema als onderdirecteur. In aanloop naar deze Rijksdienst was in 1940 een 'Rijkscommissie voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek' ingesteld, waar – voor het eerst in de Nederlandse archeologie – gesproken werd over een wettelijke regeling.⁴⁴ De Oudheidkamer Twente was in 1941 aangewezen als 'erkende locale instelling' die – zij het uitsluitend onder leiding van Hijszeler – officieel opgravingen mocht uitvoeren.

Met de oprichting van de Rijksdienst verloor eerst het Rijksmuseum van Oudheden zijn opgravingsbevoegdheid en met de opvolging van Glazema als directeur van de Rijksdienst had het Biologisch-Archaeologisch Instituut formeel geen opgravingsbevoegdheid. Om op te mogen graven, was formele toestemming van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek nodig.

In de eerste paar jaar van de jaren vijftig werden vanuit de Rijksdienst 'gastopgravers' van elders ingezet om het gravende onderzoek tot uitvoer te brengen. De in te zetten menskracht vanuit de eigen dienst was beperkt. Zo werd H. Brunsting, als conservator aan het Rijksmuseum verbonden, gevraagd om een aantal grafheuvels in de Brabantse Kempen op te graven, onder andere ringwalheuvel de Zwartenberg, en Hijszeler het grafveld de Busjop en een jaar later de grafheuvelgroep aan het Huismeer in Knegsel.⁴⁵ Zowel Brunsting als Hijszeler waren assistenten bij Van Giffen geweest en hadden ervaring met

grafheuvelonderzoek, Brunsting in Drenthe en Hijszeler in Twente. Het onderzoek dat beide heren in de jaren 1950-1952 in Zuid-Nederland uitvoerden onder auspiciën van de Rijksdienst, kunnen we kenschetsen als opgravingen die in een kort tijdbestek zijn uitgevoerd, 'haastklus-sen', waarvan de nalatenschap, zoals de documentatie en het vondstmateriaal, vrij summier is en de resultaten niet zijn gepubliceerd of in de vorm van korte, voorlopige berichten.

4.3.2 Beschrijvingen van het onderzoek

Ook Hijszeler's verslaglegging van het onderzoek op de Busjop in 1951 is vrij summier. Zowel het artikel in het tijdschrift *Berichten van de Rijksdienst van het Oudheidkundig Bodemonderzoek*⁴⁶ als een verslag dat was opgenomen in de gemeentemap,⁴⁷ is te beschouwen als een korte beschrijving.

Heythuysen

Op de linker oeverwal langs de Tungelroyse beek werden enige jaren geleden enkele urnvondsten gedaan. Aangezien een gedeelte van het gekapte bos weer zou worden ingeplant, werd toestemming gegeven tot een nader onderzoek, dat ook nog verder voortgezet mocht worden in het ongerepte bos. Hier lagen overal verspreid de soms zeer lage grafheuveltjes. Hoewel de bomen een handicap vormden, is het onderzoek toch zeer bevredigend te noemen. Er werd tot nu toe een dertigtal grafheuvels zonder en met kringgreep onderzocht. De vondsten bestaan uit een twintigtal urnen (waaronder versierd met het zgn. Kerbschnittornament), enige crematies en een tweetal bronzen voorwerpen. Alle heuvels bestonden uit schoon, geel zand. Het onderzoek, dat onder leiding van Dr C.C.W.J. Hijszeler geschiedt, wordt voorgezet.

Het verslag in de gemeentemap, onder de titel *Het Kringgreepurnengrafveld bij Heithuizen (L.)*, is wat uitgebreider.

Op verzoek van de Heer Dr P. Glazema, Directeur van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, heb ik het onderzoek van bovengenoemd grafveld op mij genomen. Het was gelegen op de hoge

⁴² Van Beek 2009, 26-33.

⁴³ Hijszeler 1942; 1945; Bartelink 1961.

⁴⁴ Eickhoff 2003, 199-209.

⁴⁵ Theunissen 1999, 22.

⁴⁶ Hijszeler 1951.

⁴⁷ Hijszeler 1952.

linkeroever van de Tungelrooische of Neerbeek, z.z.o. van een plas, genaamd “Het Ven”. Op de rand van een gekapt en een nog bestaan dennenbos lagen enige grafheuvels, waarin grote kraters zaten, blijkbaar het gevolg van schatgraverij in vroegere dagen. De omwoners wisten zich nog goed te herinneren, dat daar ter plaatse urnen waren gevonden. In één daarvan bevond zich volgens één van onze zegsmannen een opgerold ijzeren zwaard. Ook in het omliggende dennenbos lagen nog verschillende grafheuvels. Sommige waren vrij hoog, andere daarentegen waren in het terrein nog nauwelijks te herkennen als uiterst lage verheffingen. Aangezien het gekapte gedeelte weer bebost zou worden, gaf de eigenares haar welwillende toestemming tot een onderzoek, dat zich ook nog mocht uitstrekken tot de in het bos gelegen tumuli. Heeft het onderzoek in het eerst genoemde terrein zeer weinig resultaten opgeleverd – hier en daar kwamen in de daartoe gegraven proefsleuven kleine asplekken voor, terwijl op een tweetal plaatsen scherven van urnen werden gevonden, alsmede verbrande mensenbeenderen – het merendeel van de grafheuvels in het bos bleken voor een groot deel nog gaaf te zijn.

Er werden in het geheel 53 grafplaatsen onderzocht. Het bleek een zgn. kringgrepuurngrafveld te zijn. De heuvels waren opgeworpen uit schoon, geel zand. Het oude maaiveld vertoonde nagenoeg geen verkleuring.

Hierdoor was de scheiding tussen maaiveld en heuvelopworp dikwijls pas na enige indroging of bij bepaalde lichtinval te zien. Dit was eveneens het geval met de kringgreppen, die na indrogen iets donkerder gekleurd waren dan de omringende maagdelijke bodem. Met uitzondering van een tweetal grafheuvels waren in geen enkele heuvelworp fibers te zien. Dit tweetal was juist gelegen op de grens van de hoge heuvelrug en het beekdal. De in deze grafheuvels voorkomende fibers waren naar verhouding dik.

De van de brandstapel bijeengerakelde gecalcineerde mensenbeenderen waren óf in een urn verzameld, of zij waren zonder meer aan de schoot der aarde toevertrouwd. Zij lagen of op het oude maaiveld, of zij waren daarin even neergelaten en waren al of niet omgeven door een greppel. Deze laatste waren rond, ovaal of afgerond rechthoekig. Paalgaten zijn

niet gevonden.

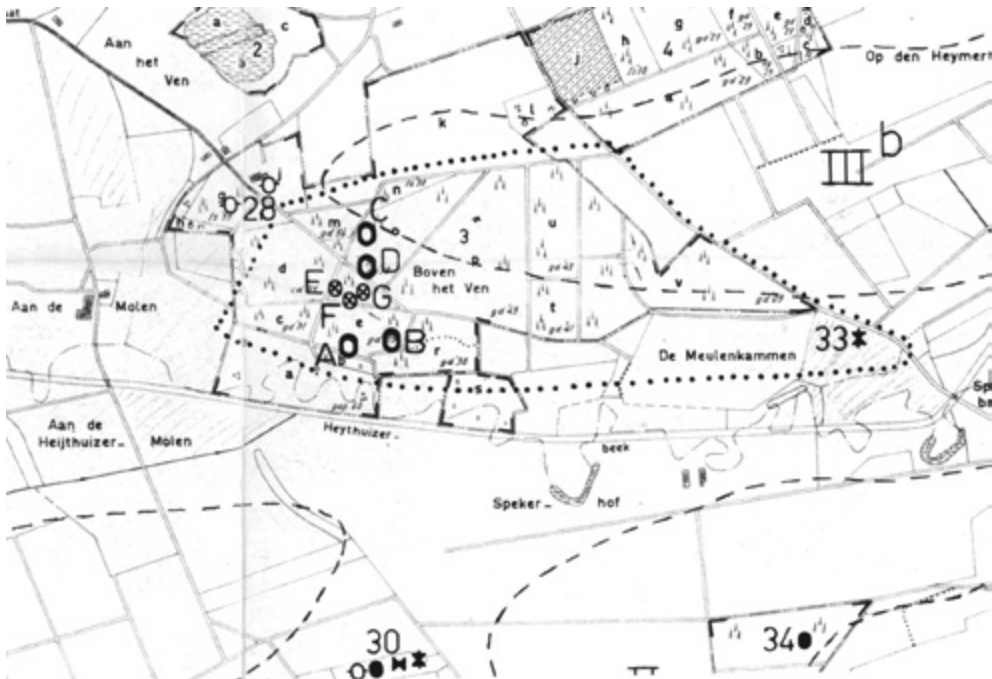
Verschillende urnen waren afgedekt met een deksel. Bijpotten werden in of onmiddellijk naast de urnen gevonden. In sommige kwamen bijgiften voor in de vorm van een bronzen naald. In één van de pakketjes gecalcineerde mensenbeenderen bevond zich een bronzen riemgesp. Onder het gevonden materiaal komt één zgn. Kerbschnitturn voor, verder kartelrandige urnen, enz. enz. Zij vertonen zeer duidelijke Hallstatt- en Rijnlandse invloeden. Het grafveld kan worden gedateerd in de ijzertijd.

Al besloeg dit onderzochte grafveld een grote oppervlakte, het moet eertijds nog veel groter zijn geweest. Volgens mondelinge mededelingen zijn een twintigtal jaren geleden bij een herbeplanting van een daaraan grenzend bosgedeelte, alsmede tijdens de aanleg van een grote kippenren talrijke urnen gevonden.

Welke opgravingsmethode Hijzeler toepaste, beschrijft hij niet uitvoerig. Hij vermeldt proefsleuven, die waarschijnlijk door een kleine groep arbeiders werden gegraven. Of hij ook met de kwadrantenmethode nog zichtbare heuvels ontleepte, is onbekend. Onduidelijk is ook hoe het terrein na onderzoek werd achtergelaten. Het was in die jaren gebruikelijk de aangelegde proefsleuven in en tussen de heuvels weer dicht te gooien, maar of dat ook zo op de Busjop geschiedde, blijft duister.

4.4 De archeologische kartering door Harsema in 1962-1963

Ruim tien jaar na het onderzoek door Hijzeler kwam het grafveld onder de aandacht van de jonge Groningse archeoloog O.H. Harsema (1939). Persoonlijke contacten van zijn Groningse hoogleraar Tj. Waterbolk met Staatsbosbeheer leidden tot een verzoek voor een archeologische inventarisatie van het Leudal. In allerlei opzichten was het een bijzonder project. Het is een vroeg voorbeeld van belangstelling vanuit een natuurbeherende instantie voor de archeologie. De archeologische inventarisatie volgde op een botanische kartering, uitgevoerd door het Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van Natuurbehoud (RIVON). Beide studies, zowel de archeologische als de biologische,

Afb. 4.8 Zeven heuvels trof O.H. Harsema aan op de percelen van de Busjop. Deze zijn ingetekend op een 'bedrijfskaart 1962, schaal 1:5.000, van het O.K.W.object Het Leudal' van Staatsbosbeheer. Het gebied bij de Busjop is op de 'bedrijfskaart 1962' aangeduid als '3, Boven het Ven' en onderverdeeld in alfabetisch vernoemde percelen. De codes geven aan welke boomsoort is aangeplant en in welk jaar, bijvoorbeeld, 'gd '49' betekent 'grove den 1949'.

zijn verricht in het kader van een op te stellen recreatieplan voor het 'O.K.W.object Het Leudal'. De vraag daarbij was of het aan de hand van de botanische gegevens opgestelde rustgebied nog uitgebreid zou moeten worden met archeologisch belangrijke terreinen.⁴⁸

De kartering is uitgevoerd in augustus en september 1962. Deze bestond uit zowel intensieve veldverkenningen als een bezoek aan vijftien amateurarcheologen met een collectie van artefacten uit het Leudal. Vervolgens is op 14 maart 1963 een aantal locaties bezocht. Zo ook de Busjop, waar Harsema, samen met Waterbolk, de locatie van het grafveld inspecteerde en zij zeven heuvels herontdekte (afb. 4.8). Aan de rand van het beekdal op perceel 3e liggen twee grafheuvels A en B, waarvan werd vermoed dat deze – op grond van de forse afmetingen – waarschijnlijk uit de bronstijd dateren. Dat geldt ook voor de heuvels C en D in perceel 30. Het werd Harsema en Waterbolk duidelijk dat Hijzeler onderzoek had verricht naar aanleiding van de herbosning van perceel 3d, maar dat het grafveld zich ook uitstrekte over gedeelten van percelen 3c, 3g, 3j en 3m. Heuvel E zou dan de meest oostelijke heuvel zijn die Hijzeler heeft

onderzocht en die hij na afloop van het onderzoek zou hebben gerestaureerd. Deze aanname is gebaseerd op het feit dat de heuvel nog altijd duidelijk herkenbaar is. Op ditzelfde driehoekige perceel waren nog twee andere, kleinere heuvels aan te wijzen, de heuvels F en G, die als niet-onderzochte urnenveldtumuli zijn aangemerkt. In het kader van zijn archeologische inventarisatie nam Harsema ook contact op met Hijzeler. Zij bespraken het grafveld, maar dat leverde niet veel meer op dan wat Hijzeler destijds al had opgeschreven. Harsema beschikte over de verspreidingskaart met het heuveloverzicht die Hijzeler had getekend op een schaal van 1:1000. Deze was – samen met de rest van de (summiere) documentatie – aanwezig in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Behalve de documentatie waren daar ook de urnen uit het onderzoek van de Rijksdienst terechtgekomen. Een deel daarvan liet hij op het Leidse Instituut voor Prehistorie fotograferen. Uiteindelijk heeft Harsema in een publicatie uit 1973 foto's van zes aardewerken potten uit het urnenveld 'bij de Bisschop' opgenomen.⁴⁹ Net als de latere onderzoekers had ook Harsema moeite de overzichtstekening met de locatie van

⁴⁸ Harsema 1963.

⁴⁹ Harsema 1973, 147 (afbeelding 7).

de grafheuvels te correleren aan de situatie ter plekke. Dat kwam vooral doordat Hijzeler wel de heuvellocaties had aangegeven, maar niet de zandwegen, perceelafscheidingsen of andere lokale aanknopingspunten.

rijksmonumentnummer 47112 (tabel 4.4).

De ouderdom van de heuvels werd overgenomen van de beschrijving door Harsema, evenals de suggestie dat heuvel E onderzocht en vervolgens gerestaureerd zou zijn.

4.5 De wording van een 'onroerend archeologisch monument'

Dankzij de archeologische kartering door Harsema zijn de heuvels van de Busjop letterlijk en figuurlijk op de kaart gezet. De informatie over het terrein werd opgenomen in het informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Bodemkundig Bodemonderzoek, onder het toponiem 'De Budschop'. Aan het begin van de jaren tachtig vond er driemaal een veldcontrole plaats vanuit de Rijksdienst: op 12 oktober 1980 (D.P. Hallewas), op 21 mei 1981 (W.J.H. Willems) en op 15 april 1982 (R.J.H. Klok). Dit als opmaat naar de aanwijzing tot wettelijke beschermd terrein op 8 september 1982 (voorlopig) en op 10 februari 1984 (definitief). De bescherming had betrekking op de drie percelen waar Harsema de zeven heuvels A t/m G had ingetekend, met centraal in dit 2,3 ha grote archeologische monument het driehoekige perceel en de percelen daar ten noorden en ten zuiden van. Ten oosten van heuvel G had W.J.H. Willems in 1981 een lage heuvel waargenomen, die als heuvel X is aangeduid. Later is deze door Klok als heuvel 'H' beschreven (afb. 4.9).

'Van algemeen belang wegens zijn betekenis voor de wetenschap' was het gebied met de acht heuvels als 'beschermd' aangemerkt, onder

4.6 Twee veldinspecties in het kader van het AMR-project in 2003

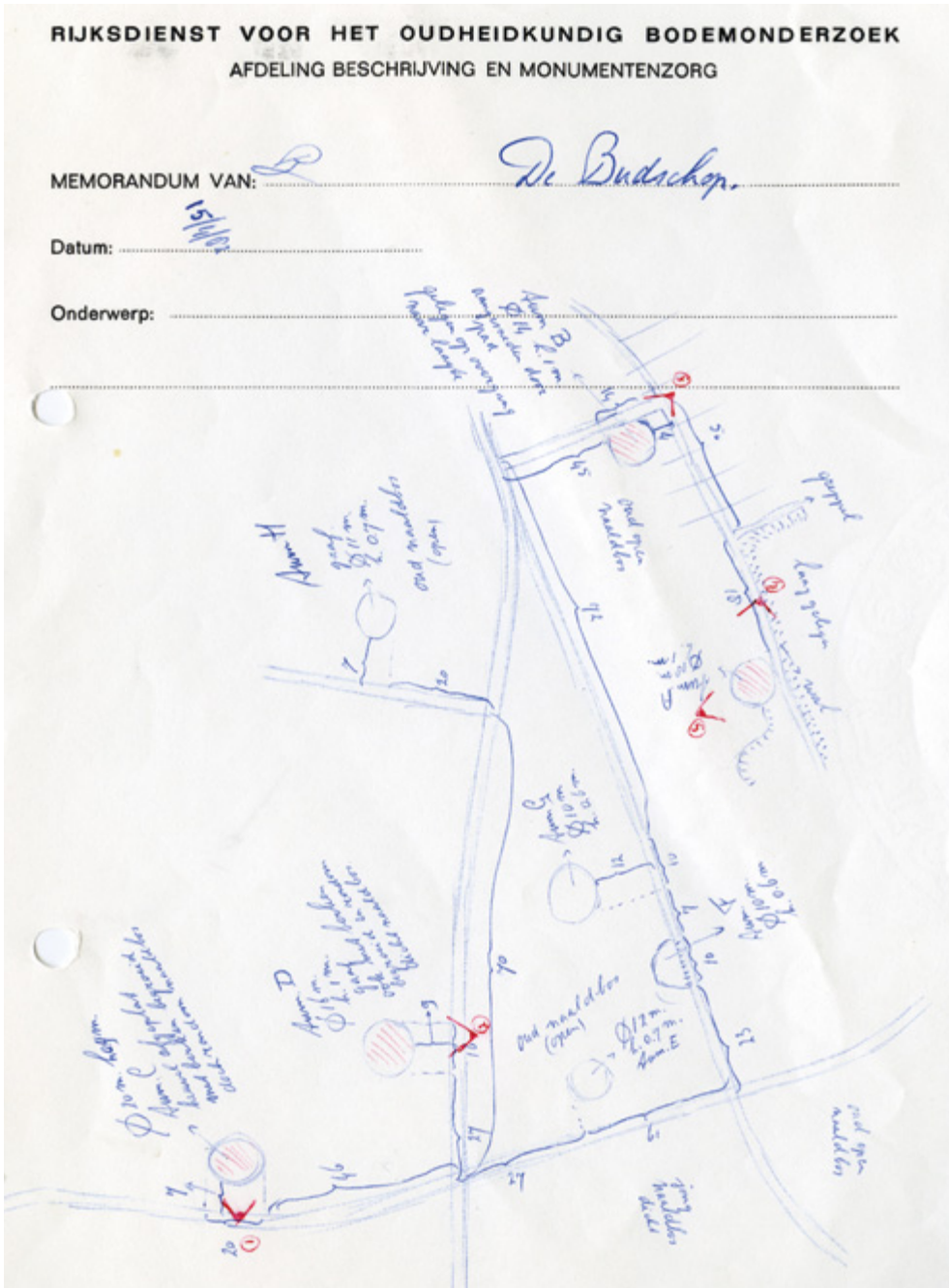
In 2003 werd grafveld de Busjop in het kader van het project Actualisering Monumentenregister (AMR) onder de loep genomen. Het AMR-project werd in de periode 1999 tot 2007 uitgevoerd door de Rijksdienst en had als doel het actualiseren van de gegevens die de basis vormen van het monumentenregister.⁵⁰ Een belangrijke vraag daarbij was of van ieder monument voldoende informatie bekend en beschikbaar was op grond waarvan de wettelijke bescherming kon worden gerechtvaardigd – met andere woorden: of de redengevende omschrijving klopte.

In dat kader is de destijds beschikbare informatie over het grafveld tegen het licht gehouden. Het AMR-team had in 2003 de beschikking over een aantal overzichtstekeningen en profieltekeningen van het onderzoek van Hijzeler die ook Harsema in 1962 had gebruikt. Foto's of andere vormen van documentatie, zoals dagrapporten of aantekenboekjes, waren niet aanwezig. Harsema die in het begin van de jaren zestig met Hijzeler over de opgraving heeft gesproken, vermoedt dat er überhaupt weinig is gedocumenteerd. De profielen van de heuvels waren weinig informatief – en vermoedelijk niet het fotograferen waard.

Tabel 4.4 Omschrijving van de acht nog in het veld herkenbare heuvels ten tijde van de aanwijzing tot archeologisch monument in september 1982.

Grafheuvelcodering	Hoogte (geschat) in m	Diameter (geschat) in m
A	1,5	19
B	1-1,5	16
C	0,5	16
D	1-1,5	16
E	0,5	12-13
F	zeer laag	onbekend
G	zeer laag	onbekend
X door Klok 'H' genoemd	0,5	11

⁵⁰ De Boer & Hallewas 2006, 144.

Afb. 4.9 De situering van de heuvels, zoals opgetekend door Kloek op 15 april 1984.

In onderstaande alinea's geven we weer wat de resultaten waren van de bevindingen van het AMR. We houden ons daarbij vrij letterlijk aan de AMR-beschrijvingen, omdat de weinige originele overzichtstekeningen en profieltekeningen die in 2003 beschikbaar waren, niet in de dossiers aanwezig waren. Navraag leverde helaas niets op. Bij de originele opgravingstekeningen uit 1951

bevond zich een overzichtskaart, schaal 1:1000. Het is een verspreidingskaart van de heuvels ten opzichte van een pand dat is aangemerkt als 'Café Theunissen'. Daaruit blijkt dat de heuvels ten opzichte van elkaar zijn ingemeten met driehoeksmetingen en hulpmeetlijnen en dat een hulpmeetlijn is gerelateerd aan een hoek van het café.

Het AMR-team vergeleek de huidige topografische situatie met de overzichtstekeningen waarop de ligging van de heuvels (veertig stuks) was aangegeven. Daaruit werd duidelijk dat de oriëntatie van het meetsysteem een afwijking vertoonde. Dat bleek het gevolg te zijn van een onjuiste oriëntatie van de noordpijl, een verschil van 45°.

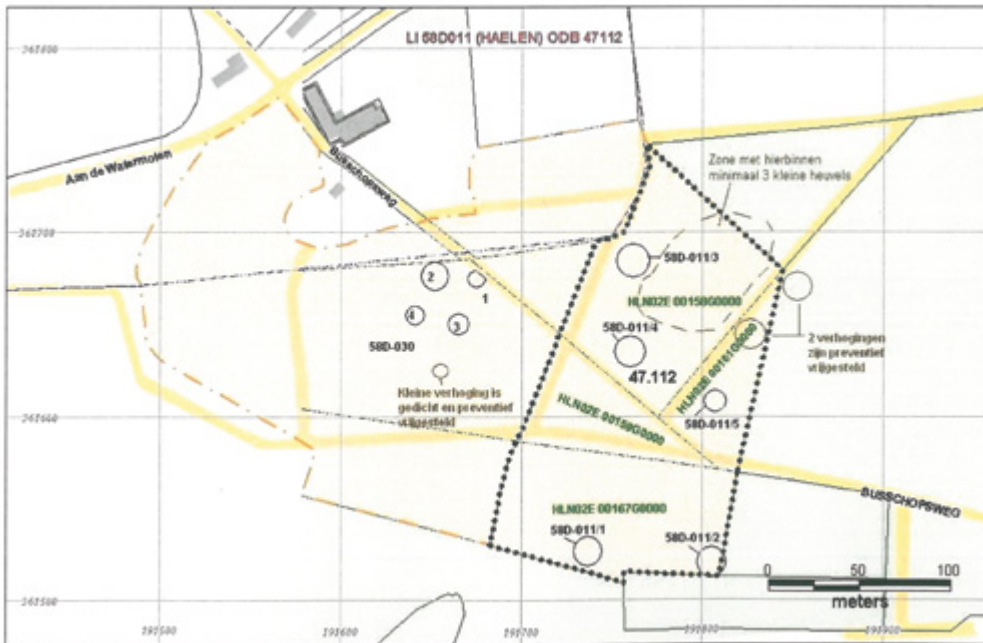
Uit de in 1951 getekende profielen werd verder afgeleid dat het grafveld bestond uit betrekkelijk lage heuvels. In slechts vier gevallen was de heuvel, ten opzichte van het omringende maaiveld, hoger dan een halve meter (de hoogste heuvel was ca. 65 cm hoog). Acht heuvels waren 30 tot 50 cm hoog en de overige waren lager dan 30 cm. Niet van alle heuvels waren profieltekeningen voorhanden. Vermoedelijk waren alleen van de duidelijke en hogere heuvels de profielen getekend. De profieltekeningen gaven een redelijk gelijkvormig beeld voor wat betreft de opbouw van de heuvels. Een geelbruin ingekleurd niveau, waarin doorgaans het woord 'heuvelopwerp' was geschreven, gaf het veronderstelde heuvellichaam aan. De overgang van opgeworpen heuvellichaam en de ongeroerde ondergrond in de vorm van 'geel zand' was aangeduid als 'oud oppervlak'. Het bovenste deel was aangegeven als een recent verstoorde laag met een dikte tussen de 15 en 30 cm. De aangetroffen urnen, doorgaans omgeven door een niveau met houtskool, bleken veelal te zijn geplaatst op het veronderstelde oude oppervlak of zelfs op enige afstand daarboven. In slechts een enkel geval was de urn

iets ingegraven in de vaste ondergrond. Voor zover er om de heuvels greppels konden worden vastgesteld, bleken die zich slecht af te tekenen in de vaste ondergrond. Het is opvallend dat in veel gevallen de 'heuvelopwerp' lijkt door te lopen tot buiten de heuvel. In enkele gevallen lijken nabijzettingen aanwezig. Verder is een aantal heuvels zo laag, slechts een tiental centimeters hoog, dat er niet eens van een heuvel kan worden gesproken. Slechts de aanwezigheid van een graf en soms van een bijbehorende kringgreppel duidt op een grafmonument. In enkele gevallen werden begravingen aangetroffen in sleuven, die werden aangelegd van de ene heuvel naar de andere. Bij deze graven vond Hijszeler het wat overdreven om over een heuvel te spreken. Volgens hem bestond de heuvelopbouw uit 'schoon geel zand'. De kleur die in de getekende profielen is gebruikt om de 'heuvelopwerp' aan te geven, lijkt deze uitspraak te bevestigen.

Het AMR-team heeft niet alleen bureauonderzoek gedaan, met de overzichtstekeningen als basis, maar ook een bezoek gebracht aan de plek van het grafveld, en wel tweemaal. Bij het eerste veldbezoek in 2003 waren de vier meest in het oog springende heuvels (A t/m D) van bomen ontdaan. Daarin zijn één of enkele kijkgaten gegraven, maar dat leverde geen concrete aanwijzingen die in verband konden worden gebracht met oudtijds opgeworpen grafheuvels. Er zijn geen bodemverkleuringen vastgesteld die wijzen op een oud oppervlak of een afwijkende bodem-

Tabel 4.5 Aanduiding van de negen in 2004 en 2005 gerestaureerde heuvels.

Grafheuvelcodering conform AMW	Grafheuvelaanduiding volgens Harsema/Klok	Hoogte (geschat) in m	Diameter (geschat) in m	Restauratiejaar
58D-011/1	A	1,5	19	2004
58D-011/2	B	1-1,5	16	2004
58D-011/3	C	0,5	16	2004
58D-011/4	D	1-1,5	16	2004
-	E	0,5	12-13	-
-	F	zeer laag	onbekend	-
-	G	zeer laag	onbekend	-
58D-011/5	H door Willems 'X' genoemd	0,5	11	2005
58D-030/1	-	0,25	6,5	2005
58D-030/2	-	0,5	10,5	2005
58D-030/3	-	zeer laag	ovaal, 16 x 10	2005
58D-030/4	-	0,4	11	2005

Afb. 4.10 Het AMR-onderzoek leidde uiteindelijk tot dit overzichtsbeeld dat door de AMW wat verder is ingevuld. Te zien zijn de situering van de negen heuvels, drie vrijgestelde locaties en de zone met drie kleine heuvels. De negen heuvels zijn in 2004 en 2005 door de AMW geconsolideerd. De zwarte stippellijn geeft het wettelijk beschermde areaal aan van monument 47112. De oranje streepjeslijn duidt de voorgestelde uitbreiding aan, in westelijke richting.

opbouw die correspondeert met een heuvellichaam. Het bodemprofiel onderscheidt zich (op het eerste oog) niet van de directe omgeving. Bij heuvel B werd vastgesteld dat de bovengrond iets bruiner van kleur en lossere van structuur was dan de 'ondergrond'.

De lagere urnheuvels (de heuvels E, F, G en H) waren nauwelijks waarneembaar. Alleen heuvel H kon worden gelokaliseerd. Deze bleek door recent uitgevoerde werkzaamheden zwaar te zijn aangetast.

Bij het tweede veldbezoek in 2003, na raadpleging van de veldtekeningen, werd vastgesteld dat het urnenveld zich over een veel groter gebied uitstrekt dan het wettelijk beschermde areaal. Na projectie van de Hijszelerkaart op de huidige topografie was duidelijk geworden dat Hijszeler de heuvels A, C en D niet heeft onderzocht (en voor heuvel B is er twijfel). Aan de hand van de kaart zijn direct ten zuiden van de parkeerplaats (buiten het monument) vier door Hijszeler onderzochte heuveltjes gelokaliseerd. Daardoor was het mogelijk ook de ligging van de andere in 1951 onderzochte heuvels te bepalen. Aansluitend op deze ontdekking werd een van de twee profielkuilen ter hoogte van heuvel B heropend en een schopsteek (50 cm) verbreed.

Het profiel bestaat uit een ietwat losse, bruinige en vlekkerige grond (van het heuvellichaam), met op ca. 60 cm ter hoogte van het oud oppervlak een secundaire infiltratieader. Deze komt waarschijnlijk overeen met het oude maaiveld onder de heuvel. Op dit niveau bevindt zich tevens een grijs bandje met op een lager niveau wat houtskoolbrokjes. Dit houtskool houdt mogelijk verband met de centrale begraving. De ondergrond bestaat uit compacte gele grond met enkele (dunne) secundair gevormde infiltratiebandjes. Duidelijk was dat heuvellichamen in vorstvaaggronden zich moeilijk laten onderscheiden van een natuurlijk bodemprofiel. Bodemvorming heeft de indicatoren voor antropogene beïnvloeding onherkenbaar gemaakt. De conclusies van het AMR hebben in 2011 geleid tot uitbreiding van het wettelijk beschermde areaal met 4 ha, in westelijke richting (afb. 4.10). Daarbij zijn in totaal negen heuvels (her)ontdekt, die door de Archeologische Monumentenwacht (AMW) zijn gerestaureerd (tabel 4.5). De eerste vier zijn in november 2004 geconsolideerd en de overige vijf heuvels in 2005. Drie locaties zijn daarbij vrijgesteld van bomen. Daar was een lage heuvel waarneembaar, maar het was de vraag of het om een grafheuvel zou gaan.

5 De resultaten van het traceren van het opgegraven vondstmateriaal

5.1 Inleiding

In de aanloop naar de veldwerkactiviteiten zijn allerlei inspanningen gedaan om de bestaande informatie over het grafveld bijeen te brengen en – zo mogelijk – nieuwe gegevens te achterhalen. Zo is contact gelegd met de beheerders van verschillende archeologische depots, zoals het provinciaal depot voor bodemvondsten in Maastricht, het Rijksmuseum Twenthe Enschede, het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Ad Verlinde in Deventer, het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en de zogeheten Bonnevantencollectie in Maastricht. Deze rondgang leverde op verschillende momenten interessante zaken op, met op de valreep – tijdens de afronding van het rapport – de vondsten die Charles Guillon ruim een eeuw voor Hijszellers opgraving deed. Gaandeweg werd duidelijk dat het merendeel van vondstmateriaal uit het grafveld de Busjop buiten de provincie Limburg verblijft.

5.2 Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Ad Verlinde te Deventer

Eind 2007 kregen we via J. Jansen, depotbeheerder van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Ad Verlinde in Deventer, een doos in bruikleen, met daarin vondstmateriaal uit het grafveld. De opschriften van de originele papieren vondstzakken – uitgeknipt en in de plastic zakken bewaard – vermelden ‘Haelen’ en ‘opgraving Hijszeler’, zodat we er vrij zeker van zijn dat deze vondsten van de Busjop afkomstig zijn.

Afb. 5.1 Dit deel van een bronzen armband is zeer waarschijnlijk afkomstig uit het grafveld de Busjop. Het opschrift van de vondstzak is ‘Opgraving Hijszeler. Sleuf 2’. Schaal 1:1.

Uit de opschriften en inhoud van de zakken kunnen we een aantal zaken afleiden. Zo is er sprake van de sleuven 2, 3, 5 en 6 en van de heuvels 1 en IV. Hoewel we niet weten of Hijszeler de kwadrantenmethode op de grafheuvels heeft toegepast, kunnen we er wel van uitgaan dat hij in ieder geval sleuven heeft aangelegd. Dat concludeerde ook het AMR-team in 2003 op grond van de documentatie: er zijn sleuven aangelegd van de ene heuvel naar de andere. Waar deze heuvels en sleuven lagen, blijft vooralsnog onduidelijk. Uit het opschrift ‘Verspreid en onbekend. Opgraving Hijszeler’ kunnen we afleiden dat de herkomst en context van een deel van het materiaal nooit zal worden achterhaald. Ondanks de beperkte contextinformatie kan uit het vondstmateriaal worden gedestilleerd dat het merendeel is toe te schrijven aan de overblijfselen van een grafveld, zoals aardewerkfragmenten uit de vroege ijzertijd, die tot één pot behoren, crematieresten en houtskool. De fragmenten van een bronzen armband zijn waarschijnlijk te interpreteren als een grafgift (afb. 5.1).

Daarnaast valt op dat een kleine hoeveelheid met kwarts gemagerd aardewerk aanwezig is, wat betekent dat ook oudere sporen of overblijfselen dan de vroege ijzertijd zijn aangesneden. Het merendeel is daarvan onversierd, maar de krimpscheuren en de aanwezigheid van stafbanden (zowel onversierd als met vingernageldrukken) en randfragment van een klassieke Hilversumpot (afb. 5.2) met een afgeschuinde rand en touwindrukken, duiden op een datering in de midden-bronstijd A.⁵¹

In de kleine hoeveelheid steenmateriaal zijn enkele kooksteenfragmenten en een afslag, een kerntje en een kernvernieuwingsstuk te herkennen. Dat kan betekenen dat ook nederzettings-

Afb. 5.2 Deze randscherf, afkomstig uit de zak ‘verspreid en onbekend. Opgraving Hijszeler’, heeft alle kenmerken van Hilversumaardewerk dat is te plaatsen in de midden-bronstijd A, de periode van 1800 tot 1500 v.Chr.

⁵¹ Ten Anscher 1990; Theunissen 1999.

materiaal is verzameld, wellicht uit een oudere bewoningsfase (neolithicum).

5.3 Het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden

5.3.1 Inleiding

Tijdens de uitvoering van het project werd duidelijk dat het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden een behoorlijke verzameling aardewerken potten uit het grafveld van de Busjop in haar collectie heeft. Eerst bleek in januari 2010 dat het vondstmateriaal dat Hijszeler had opgegraven, in de collectie van het Rijksmuseum was opgenomen onder het inventarisnummer I 1951/0 met volgnummer (bijlage I). Dat dit inderdaad de vondsten waren die Hijszeler had verzameld, is onder meer bevestigd door het feit dat de zes aardewerken potten die Harsema in fig. 7 afbeeldt, zijn te herkennen.⁵² Daarnaast zijn ook het jaartal '1951' en het woord 'Heythuizen' dat op de potten staat vermeld, duidelijke indicaties dat het om materiaal uit het grafveld van de Busjop gaat. Later, in januari 2013, zijn ook twee potten die een eeuw eerder door Guillon waren opgedolven, GL-113 en GL-072, in het Rijksmuseum van Oudheden getraceerd.

Het vondstmateriaal dat Hijszeler heeft opgegraven, is in de winter van 2011-2012 gedocumenteerd en beschreven. Uit de inventarislijst met nummering in Romeinse cijfers, ook in combinatie met de veertig cirkels die op de overzichtskaart van Hijszeler waren aangegeven, kunnen we afleiden dat er veertig heuvels bekend waren. Deze zijn met Romeinse cijfers aangeduid. Daarvan zijn er twintig onderzocht (tabel 5.1). Zoals reeds in het inleidende hoofdstuk is beschreven, is over deze heuvels vrijwel niets bekend: er is geen informatie over locatie, type randstructuur of bijzettingsvorm.

Naast een aanduiding in Romeinse cijfers zijn er drie met een 'zn'-code, dat waarschijnlijk 'zonder nummer' betekent. Daarnaast zijn er twaalf vondstnummers in Arabische cijfers. Deze laatste serie, zonder heuvelaanduiding in Romeinse cijfers, heeft vermoedelijk betrekking op de crematiegraven die in de sleuven tussen de heuvels zijn aangetroffen. Mogelijk zijn dit vlakgraven. Uit de inventarislijst van het Rijksmuseum kun-

nen we 26 vondstcomplexen destilleren: twintig complexen uit een vermoedelijke heuvelcontext, drie die mogelijk als een vlakgrafcontext zijn te duiden en drie zonder context.

5.3.2 Aantal 'graven/begravingen'

Opvallend is dat het aantal complexen met crematieresten bijzonder laag is, namelijk vier. Slechts twee vondstcomplexen uit grafheuvels (XXIX en XL) en twee die als een vermoedelijk vlakgraf zijn geïnterpreteerd, bevatten crematieresten. Bij deze vier is er daadwerkelijk sprake van de overblijfselen van menselijke begravingen. Voor de overige 22 vondstcomplexen is het ontbreken van menselijke resten opvallend. Omdat het niet voor de hand ligt dat het hier om gewone lijkbegravingen (inhumatiegraven) gaat, is het meest aannemelijk dat de crematieresten gewoonweg ontbreken. Voor deze afwezigheid kunnen we een aantal verklaringen naar voren brengen. De eerste optie is dat de crematieresten zo gering waren, dat ze niet door Hijszeler zijn verzameld. Een andere mogelijkheid is dat de zakken met crematieresten tijdens het verblijf in het depot van het Rijksmuseum gescheiden zijn geraakt van het andere vondstmateriaal, bijvoorbeeld omdat ze zijn opgeborgen in een aparte doos met een ander of nog niet geregistreerd inventarisnummer.

5.3.3 Aardewerk

In het aardewerken vaatwerk is een brede variatie aan pottypen te herkennen, zowel dubbelconische en kegelhalspotten als de wat latere Schräghals- en Harpstedttypen komen voor (bijlage I). Deze pottypen geven aan dat grafcomplexen zijn te herkennen uit zowel de late bronstijd als de vroege ijzertijd. Ongeveer een kwart van de grafcomplexen is in de late bronstijd te plaatsen en twee derde in de vroege ijzertijd. De pot met de pseudo-Kerbschnittversiering is een van de weinige elementen die exacter is te plaatsen: laat in de late bronstijd (HA B/C).

Hijszeler meldt dat verschillende urnen waren afgedekt met een deksel. We nemen aan dat hij op de schalen duidt. Of alle vier de schalen als deksel zijn gebruikt, is nu lastig te achterhalen,

⁵² Harsema 1973.

Tabel 5.1 Overzicht van de door Hijszeler opgegraven vondstcomplexen, met interpretatie, inhoud en datering (zie voor meer informatie, bijlage I).

Inventarisnummer RMO	Interpretatie	Inhoud	Crematieresten ja/nee	Datering
I 1951 o.X	heuvel X	komachtige Schrāghalspot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XIV	heuvel XIV	Harpstedtpot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.Xva en b	heuvel XV	schaal (als deksel?) gebruikt over Schrāghalspot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XVIII 1 en 2	heuvel XVIII	pot versierd met pseudo-Kerbschnitt en kegelhalspot	nee	late bronstijd
I 1951 o.XIXa en b	heuvel XIX	kegelhalsdubbelconische pot met bolvormige kommetje (als bijgift?)	nee	late bronstijd
I 1951 o.XXII 1, 2 en 2a	heuvel XXII	twee dubbelconische potten met een kleine kom (als bijgift?)	nee	late bronstijd
I 1951 o.XXIV, a en b	heuvel XXIV	schaal (omgekeerd gebruikt?) met bronzen object en vuurstenen afslag (beide als bijgift?)	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXV	heuvel XXV	kegelhalspot	nee	late bronstijd
I 1951 o.XXVII a	heuvel XXVII	Harpstedtachtige pot met kleine pot (bijgift?)	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXVIII 2, a en b	heuvel XXVIII	cilinderhalspot, Harpstedtpot en schaal met deuk in bodem (deksel?)	nee	vroege tot midden-ijzertijd
I 1951 o.XXIX en cre	grafheuvel XXIX	kegelhalspot als urn gebruikt	ja	late bronstijd
I 1951 o.XXX	heuvel XXX	Harpstedtpot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXIII	heuvel XXXIII	Schrāghalspot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXIV	heuvel XXXIV	Harpstedtpot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXV	heuvel XXXV	schaal met oor	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXVI a en b	heuvel XXXVI	Schrāghalspot met schaal (als deksel?)	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXVII a en b	heuvel XXXVII	kleine trechterhalspot met kleine pot (bijgift?)	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXVIII	heuvel XXXVIII	kom	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XXXIX	heuvel XXXIX	kleine pot	nee	vroege ijzertijd
I 1951 o.XL en cre	grafheuvel XL	potje (bijgift?)	ja	waarschijnlijk vroege ijzertijd
I 1951 o.zn1	zonder context?	kommetje (bijgift?)	nee	waarschijnlijk vroege ijzertijd
I 1951 o.zn2	zonder context?	potje	nee	late bronstijd-vroege ijzertijd
I 1951 o.zn3	zonder context?	schaal met oor	nee	waarschijnlijk vroege ijzertijd
I 1951 12.1, a en cre	graf (vlakgraf?) 12.1	Harpstedtachtige urn met bronsfragmenten van onbekend object	ja	vroege ijzertijd
I 1951 12.3, a	graf (vlakgraf?) 12.3	kleine cilinderhalsurn met bronsbolletjes	ja	late bronstijd
I 1951 12.4	graf? (vlakgraf?)	pot	nee	waarschijnlijk vroege ijzertijd

maar het is wel goed voorstelbaar. Per slot van rekening komen omgekeerde schalen als deksel regelmatig voor bij urngraven; het past uitstekend in de urnenveldtraditie. Voor twee schalen zijn wel wat aanwijzingen voor de dekselsuggestie. Bij de schaal uit heuvel XXIV is vooral de verwerking aan de buitenzijde van de schaal opmerkelijk en bij heuvel XXVIII kan het verschil in fragmentatiegraad worden opgevat als een indicatie dat het ene exemplaar het andere heeft afgedekt.

Als we de met vingernagelindrukken versierde randen van de Harpstedtpotten even terzijde schuiven, kunnen we stellen dat het versierde

aandeel in het Busjopcomplex laag is. Afgezien van de ondiepe, brede groef op de kegelhalspot uit heuvel XVIII en de drie ondiepe groeven op de urn uit grafheuvel XXIX komen ingekraste groeflijnen, dellen, koord- of nagelindrukken niet voor. De pot met pseudo-Kerbschnittversiering (heuvel XVIII) is evenwel een bijzonder exemplaar.

Opvallend is ook dat een groot aantal potten en schalen een (nog steeds goed herkenbaar) goed gepolijst oppervlak heeft. Hoewel er in het algemeen van wordt uitgegaan dat de laat-prehistorische mens geen speciaal vaatwerk voor een grafcontext vervaardigde, maar een greep nam

uit wat er in de nederzetting aan gebruiks-aardewerk voorhanden was, lijkt het glimmende oppervlak een bijzonder element te zijn. Deze observatie leidt tot de suggestie dat de nabestaanden de gekozen exemplaren wellicht nogmaals hebben gepolijst om ze vervolgens als container of deksel te laten dienen.

Bij het kleine vaatwerk, kleiner dan 13 cm, valt een aantal zaken op. Acht kleine potten, waarvan de hoogte varieert van 4 tot 8,8 cm (gemiddeld 6,1 cm) kunnen als bijpotten worden betiteld. Hijszeler beschrijft dat deze bijpotten in of in de directe omgeving van de urnen zijn aangehouden. Sommige lijken als het ware miniatuurmodellen te zijn van de grote exemplaren, waarbij vooral de Schräghalsvorm te herkennen is. Deze subcategorie miniatuurpotten, die door Kooi⁵³ voor de Noord-Nederlandse urnenvelden is onderscheiden, is een bijzondere groep binnen het scala aan bijpotten. In zijn definitie gaat het om kleine potten die een exacte kopie zijn van de grote potten, en die vrij eenvoudig aan een bepaald type zijn toe te wijzen.

Het is aannemelijk dat het geringe formaat het lastig maakt een exact identieke minikopie te vervaardigen, bijvoorbeeld omdat het lastig is een besmeten oppervlak op schaal uit te voeren. De acht zijn kundig gemaakt, door een ervaren pottenbakker. Hoewel de meeste bijpotten duidelijke sporen van secundaire verbranding vertonen, is vaak nog te zien dat het wandoppervlak gepolijst was. Ook de afwerking van het kleine vaatwerk is van dezelfde kwaliteit als die van de grotere exemplaren. De secundaire verbranding maakt het aannemelijk is dat de bijpotten, gevuld met drank, voedsel of kruiden, met de dode op de brandstapel zijn meegegeven. Uiteindelijk zijn ze door de nabestaanden in het crematiegraf van de dode meegegeven. Het is verder opmerkelijk dat ander klein vaatwerk, zoals voetkommen (*Eierbechers*), niet op de Busjop voorkomt.

5.3.4 Brons

Ook het brons dat in drie grafcomplexen is vastgesteld, in heuvel XXIV en de graven 12.1 en 12.3, lijkt door vuur te zijn aangetast en vervormd. Helaas is de fragmentatiegraad en vervorming zo groot, dat de oorspronkelijke voorwerpen niet herkenbaar zijn. We nemen aan dat de

bronsfragmenten van heuvel XXIV zijn toe te schrijven aan het object dat door Hijszeler als een 'bronzen riemgesp' is beschreven. De bronzen naalden die hij vermeldt, zijn niet teruggevonden. Of de twee bronsbolletjes uit graf 12.3 restanten van kledingaccessoires zijn, is ook niet meer dan een suggestie.

5.3.5 Vuursteen

De vuurstenen afslag die als mogelijke bijgift is te interpreteren, is eveneens een bijzonder element. Bewuste depositie van vuurstenen artefacten in crematiegraven komt wel voor, maar niet heel frequent. Zo kennen we uit het urnenveld van de Boshoverheide drie voorbeelden.⁵⁴

5.4 Conclusies op basis van het teruggevonden vondstmateriaal

5.4.1 Omvang van het grafveld en aantal onderzochte heuvels

In deze paragraaf doen we een poging een samenhangend beeld te schetsen van het grafveld de Busjop. De beste informatiebron is het geheel aan vondsten dat door Hijszeler is opgegraven en in het depot van het Rijksmuseum van Oudheden wordt bewaard. Dit ondanks het feit dat de contextinformatie zeer summier is, waardoor harde uitspraken vrijwel onmogelijk zijn: veel blijft op het niveau van veronderstellingen en hypothesen. Van het materiaal dat in het depot in Deventer aanwezig is, zijn de vondstomstandigheden zo mogelijk nog onduidelijker. Het lijkt er wel op dat heuvel IV is onderzocht en dat één vondstcomplex als 'crematiegraf' is te interpreteren. Van de potten, opgedolven door Guillon, is alleen bekend dat ze van de Busjop afkomstig zijn.

Al met al moeten we concluderen dat het vondstmateriaal wel representatief kan zijn voor het grafveld, maar zeker incompleet is: het is een 'steekproef' uit een veel groter geheel. En hoe groot het geheel is geweest, is onbekend. Uit Guillons aantekeningen kunnen we afleiden dat in 1842 dertig urnen zijn opgedolven. Hijszeler onderzocht twintig heuvels en drie mogelijke

⁵³ Kooi 1979, 135.

⁵⁴ Hissel et al. 2012, 130.

vlakgraven, waarbij hij constateerde dat er al onderzoekers voor hem waren geweest. Of hij de heuvels met duidelijk zichtbare oudere doorgravingen – met depressies in het centrum van de heuvels, ‘kraters’ zoals hij het zelf omschrijft – bij zijn opgravingen links liet liggen, is niet bekend. Feit is wel dat hij ongeveer twintig heuvels niet onderzocht. Aangezien de ruimtelijke informatie zeer beperkt is, zijn uitspraken over de omvang, uitgedrukt in oppervlaktes lastig te onderbouwen, met name als die zouden moeten zijn gebaseerd op het teruggevonden vondstmateriaal. Het AMR-team heeft in 2003 de Hijszelerkaart op de huidige topografie geprojecteerd en daarvoor achterhaald dat hij de heuvels A, C en D – en vermoedelijk ook B – niet had onderzocht. De twintig die hij wel opgroef, lagen zeer waarschijnlijk op het centrale perceel dat op de kaart van Harsema als 3d is aangemerkt. Deze aantallen lijken in tegenspraak met de ‘53 grafplaatsen’ die Hijszeler meldt te hebben onderzocht. Het teruggevonden materiaal lijkt niet op zo’n hoog aantal te wijzen, zelfs niet als ook de vlakgraven als ‘grafplaatsen’ worden meegerekend. Voor deze discrepantie kunnen we drie mogelijke verklaringen geven. In de eerste plaats bestaat de mogelijkheid dat een deel van het door Hijszeler opgegraven vondstmateriaal zich elders bevindt. De tweede mogelijkheid is dat een deel van het vondstmateriaal is verdwenen. Ten slotte kan niet worden uitgesloten dat het aantal van 53 een verschrijving is en dat 33 grafplaatsen wordt bedoeld. Dat zou meer in lijn zijn met de eerste beschrijving van Hijszeler, waarin hij een aantal

van dertig vermeldt.

Volgens onze voorzichtige schatting heeft Hijszeler ongeveer de helft van het grafveld onderzocht, bestond het grafveld uit minimaal veertig zichtbare heuvels en kwamen zowel heuvels als ook schijnbaar ‘losse crematiegraven’, mogelijke vlakgraven, voor.

5.4.2 Datering van het grafveld

Uitspraken over de datering van het grafveld zijn met name gestoeld op het vondstmateriaal in het depot van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Zoals in paragraaf 5.3.3 is gesteld, wijzen de kenmerken van het aardewerk op een datering vanaf de late bronstijd tot in de vroege ijzertijd. De cilinderhalspot met pseudo-Kerbschnittversiering is een van de weinige objecten die wat scherper is te plaatsen, laat in de late bronstijd (HA B/C). De vroege ijzertijd is wat sterker vertegenwoordigd, zeker als ook het vondstmateriaal uit het depot van Deventer erbij wordt betrokken. Daaronder bevinden zich de overblijfselen van één duidelijk crematiegraf uit de vroege ijzertijd en ook de datering van het bronzen armbandfragment komt met deze datering overeen. Als de randscherf van het ‘klassieke’ Hilversumaardewerk afkomstig zou zijn van een urn, behorende bij een crematiegraf, dan is dat een aanwijzing voor de oudste begraving op de Busjop. Maar deze suggestie is zeer hypothetisch.

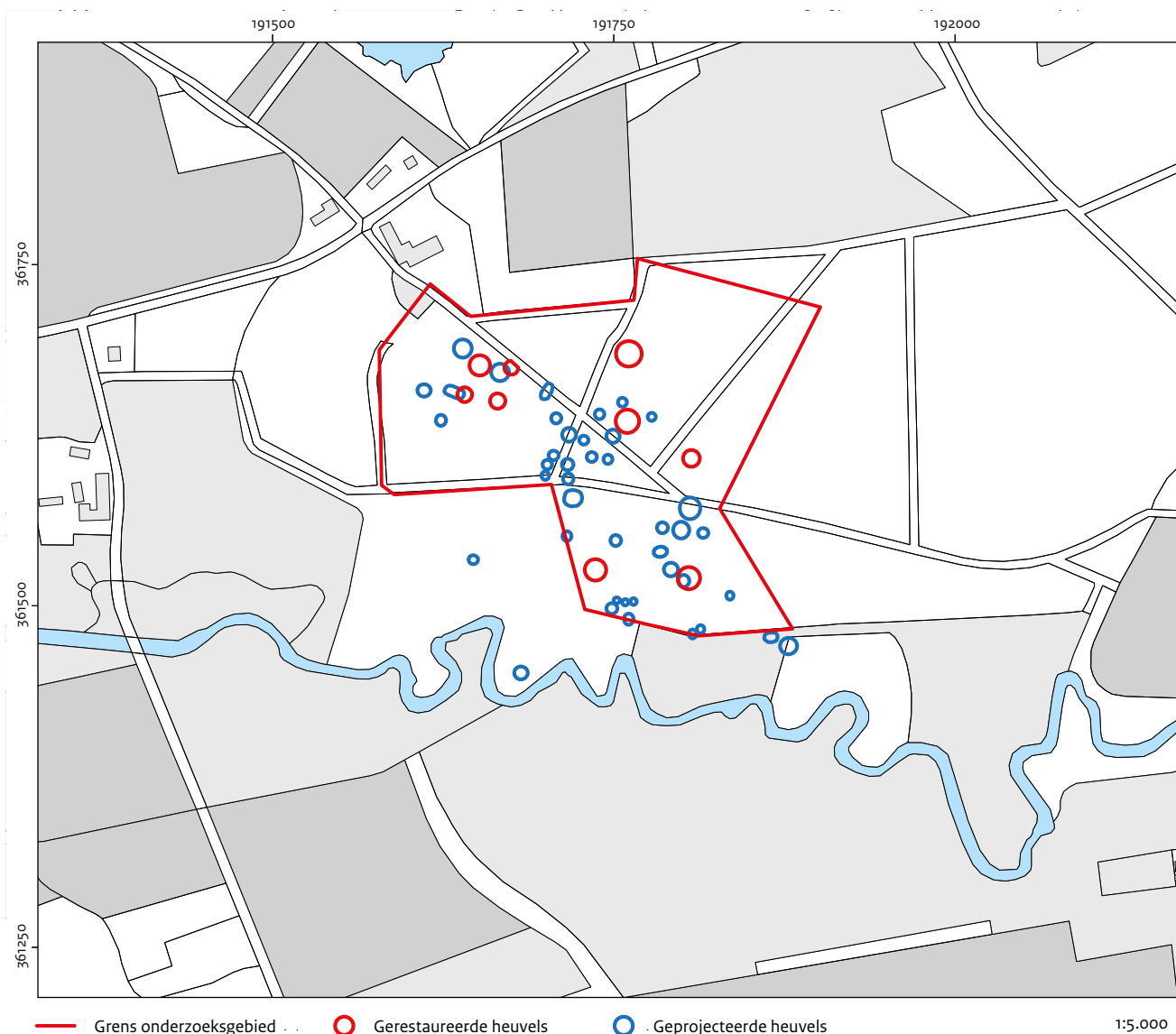
6 De veldwerkcampagnes van de Rijksdienst

6.1 Inleiding

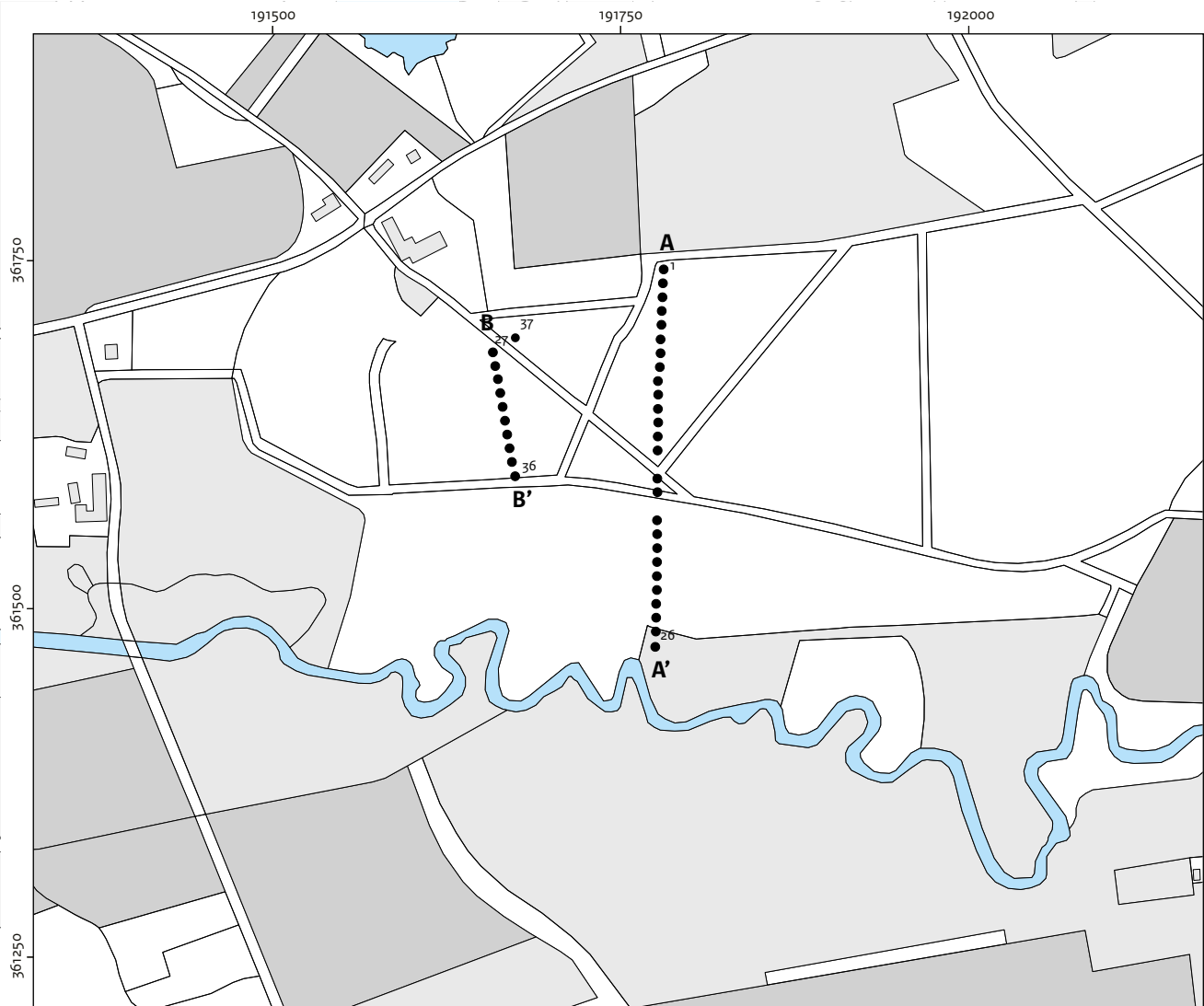
Zoals in de inleiding en paragraaf 3.2.2 is verwoord, heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in een tijdbestek van ongeveer zestien maanden op drie momenten archeologisch veldwerk uitgevoerd. Dit waren korte campagnes met telkens een ander doel en een andere onderzoeksthema's. Het tijdstip van uitvoering werd bepaald door de werkzaamheden van Staatsbosbeheer.

Een belangrijk onderdeel van de voorbereiding

van het veldwerk was het creëren van een basiskaart van het onderzoeksgebied (afb. 6.1). Deze kaart is te beschouwen als een ruimtelijke samenvatting van het bureauonderzoek dat voortvloeiend uit de veldcampagnes had plaatsgevonden. De resultaten van het AMR-onderzoek waren daarbij een belangrijke bron, maar het feit dat de originele overzichtskaarten van Hijzeler niet konden worden teruggevonden, leidde – helaas – tot een afgeleide uitgangssituatie. We hadden enkel de beschikking over een overzichtskaart met cirkels die de vermoedelijke heuvellocaties verbeelden. Deze cirkelkaart was overgenomen van een originele overzichtskaart

Afb. 6.1 Gebiedsbasiskaart van de Busjop die de RCE voorafgaand aan het veldwerk in 2010 heeft gemaakt. De grens van het onderzoeksgebied komt daarbij overeen met de zones waar de boskap zou gaan plaatsvinden.

A ● Boring met raailetter

1:5.000

Afb. 6.2 Haaks op de dekzandrug van de Busjop zijn twee raaien met boringen gezet.

uit 1951. Topografische aanduidingen ontbraken. We wisten uit het AMR-onderzoek dat de oriëntatie van het meetsysteem van Hijszeler een afwijking vertoonde, een verschil van 45° . Ondanks herhaalde pogingen het beschikbare overzicht – en zo ook de heuvellocaties – te roteren en te schalen, lukte het ons niet een aannemelijk en betrouwbaar beeld te krijgen, waarbij de negen gerestaureerde heuvels, maar ook heuvel E, die de meest oostelijke van het onderzochte deel zou zijn, samenvielen met het kaartbeeld. Op de door ons ontwikkelde basiskaart stonden de volgende elementen aangegeven:

- de lokale topografie (bebouwing zoals restaurant de Busjop, zandwegen, enz.);

- de negen geconsolideerde heuvels (afb. 6.1, in rood aangegeven);
- de mogelijke locatie van de heuvels die door Hijszeler in 1951 zijn onderzocht (afb. 6.1, in blauw aangegeven);
- de zones waar de boskap zou gaan plaatsvinden.

6.2 Vóór de boskap: het geoarcheologische booronderzoek

6.2.1 Inleiding

Tussen 25 en 31 mei 2010 is een geoarcheologisch booronderzoek uitgevoerd met als doel de gaafheid van het bodemprofiel vast te stellen en een eerste inzicht te krijgen in de archeologische potentie van het gebied voor het aantreffen van oudere bewoningssporen (steentijd). Daarnaast zijn twee onregelmatige verhogingen, gesitueerd in het oosten – zowel aan de rand als buiten het wettelijk beschermde terrein – onderworpen aan een booronderzoek om te bepalen of het om oudtijds opgeworpen heuvels gaat. Deze plekken waren ten tijde van de consolidatiewerkzaamheden in 2004 door de Archeologische Monumentenwacht van bomen ontdaan, maar een consolidatie was hier niet uitgevoerd, omdat onduidelijk was of het daadwerkelijk grafheuvels betrof.⁵⁵ Op en naast deze heuvels werden enkele boringen gezet om zo te bepalen of het hier om oudtijds opgeworpen heuvels gaat.

6.2.2 Werkwijze

In totaal zijn 74 boringen gezet. Daarbij is voor de eerste 37 boringen gebruikgemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 15 cm. De boringen zijn ter plekke droog gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 2 mm. De boringen zijn tot minimaal 1 m beneden maaiveld doorgezet. De raaien zijn noord-zuidgeoriënteerd, haaks op de grofweg oost-westgeoriënteerde dekzandrug (afb. 6.2). De onderlinge afstand tussen de raaien bedraagt ca. 120 m, waarbij de boringen in de raai om de 10 m zijn gezet. Raai A heeft een lengte van 272 m en omvat 26 boringen (boring 1 t/m 26). Raai B heeft een lengte van 110 m en omvat elf boringen (boring 27 t/m 37). De boringen ter hoogte van de vermoede grafheuvels (zie afb. 6.5) zijn gezet met een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn lithologisch beschreven volgens NEN-norm 5104 en bodemkundig volgens SBB 5.2 (NITG-TNO).⁵⁶

6.2.3 Inzicht in de gaafheid van het bodemprofiel

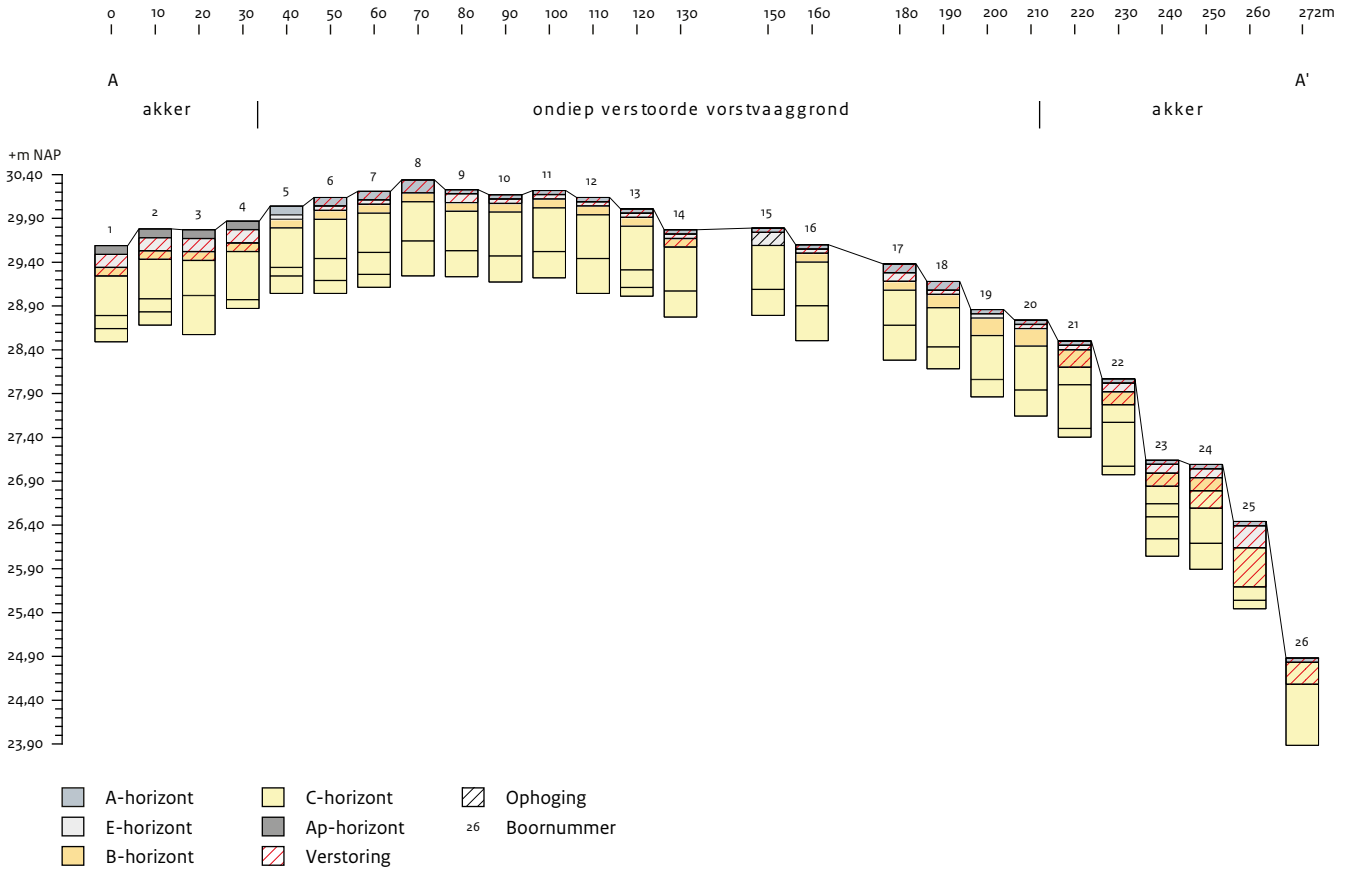
Raai A is gezet vanaf de dekzandrug tot in het dal van de Tungelroysche Beek. De gaafheid van het bodemprofiel varieert in de raai (afb. 6.3). In alle boringen is fijn zand aangetroffen dat doorgaans iets lemig is. De lemigheid neemt in het profiel naar beneden toe. De boringen 1 t/m 4 laten een profiel zien, waarvan de bovenste ca. 35 cm is omgezet. De bovenste bodemhorizonten zijn hier verploegd – vermoedelijk door een bosploeg – en de verstoring reikt tot de C-horizont. In de boringen 5 t/m 20 is sprake van een vrijwel intacte vorstvaaggrond; slechts enkele boringen hebben een verstoorde A- en E-horizont. In het profiel is geen sprake van een dikke humeuze A- of E-horizont. De bruine B-horizont gaat geleidelijk over in de gele C-horizont. Op een diepte van ca. 1 m -mv is sprake van enkele ijzervlekjes. Dichter tegen de beek is het bovenste deel van het profiel omgezet tot ca. 30 cm (boring 21 t/m 23). De boringen 24 en 25 zijn verstoord tot (ver) in de C-horizont. Daarnaast is vermoedelijk materiaal opgebracht om een akker te creëren. De laatste boring is gezet in het beekdal en laat direct onder de verstoorde A-horizont gleyverschijnselen zien in de C-horizont.

Raai B is niet doorgezet tot in het dal van de Tungelroysche Beek omdat het wettelijk beschermde deel van het areaal daar niet tot aan de beek reikt. De gaafheid van het bodemprofiel is in vrijwel alle boringen (boring 27 en 31 t/m 36) goed: de profielen zijn niet dieper verstoord dan de E-horizont (afb. 6.4). Boring 37 is een uitzondering; daar is de bodem verstoord tot een diepte van 80 cm -mv. In de boringen 28 t/m 30 is het bodemprofiel tot een diepte van 30 cm -mv omgezet.

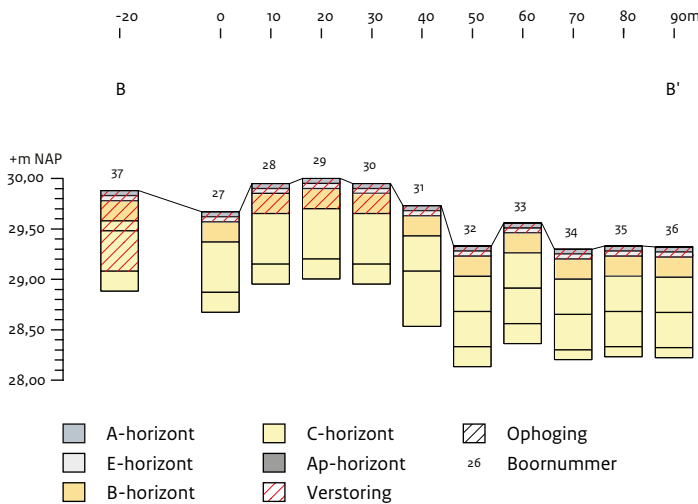
In de boringen 8, 11 en 33 zijn archeologische indicatoren aangetroffen. Het betreft twee kleine fragmenten handgevormd aardewerk in boring 8 tussen 0 en 25 cm -mv. Deze waren zodanig klein, dat een nadere determinatie niet mogelijk was. In boring 11 zijn op een diepte tussen 10 en 20 cm -mv vier kleine fragmenten handgevormd aardewerk ontdekt die sterk doen denken aan verbrande leem, en enkele fragmenten verbrand botmateriaal (vermoedelijk menselijke crematieresten). Deze indicatoren kunnen we waar-

⁵⁵ Mondelinge mededeling P. Zegers (Staatsbosbeheer).

⁵⁶ De boorbeschrijvingen zijn te vinden in EASY DANS (easy.dans.knaw.nl) en het DINO-loket van TNO (www.dinoloket.nl).

Afb. 6.3 Het profiel van boorraai A-A' geeft een inzicht in de gaafheid van het bodemprofiel.

Afb. 6.4 Profiel van boorraai B-B'. Het merendeel van de boringen geeft aan dat het bodemprofiel intact is.

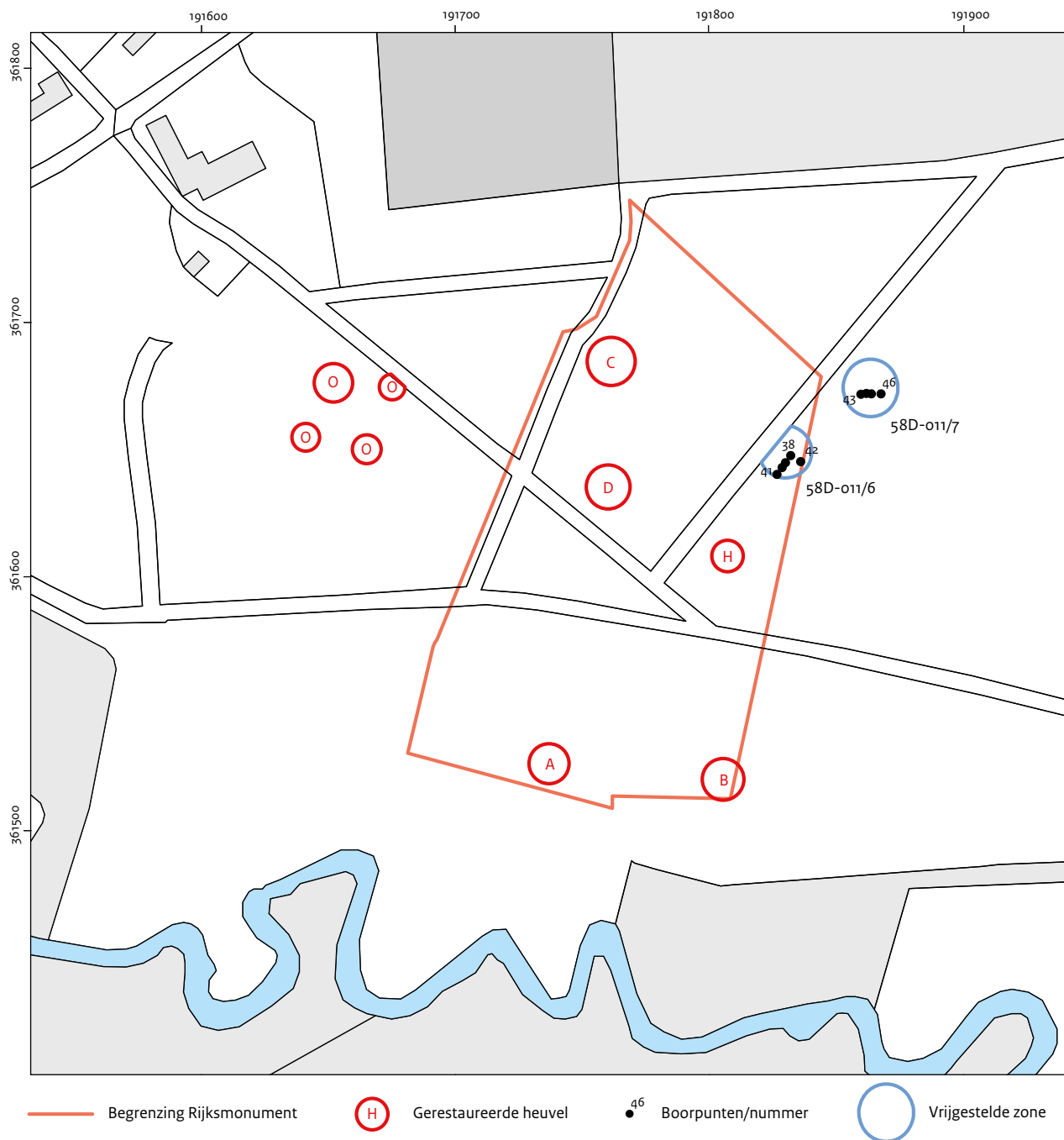
schijnlijk relateren aan restanten van begravingen gezien de directe nabijheid van een aantal grafheuvels. Vermoedelijk gaat het om opspit: materiaal dat bij het onderzoek van Hijzeler uit context is geraakt.

In boring 33 zijn tussen 10 en 65 cm -mv twee kleine vuurstenen artefacten aangetroffen. Het gaat om een afslag en een gebroken afslag. Beide artefacten zijn de overblijfselen van vuursteenbewerking, microdebitage.

6.2.4 Identificatie van twee heuvels

Tijdens het veldwerk in 2010 werd duidelijk dat twee oostelijk gelegen heuvels, waarvan er één aan de rand van het wettelijk beschermde deel ligt en de andere net daarbuiten, nooit zijn geïdentificeerd als grafmonument (afb. 6.5).

Aangezien er wel lage verhevenheden aanwezig waren, had de Archeologische Monumenten-

Afb. 6.5 In het noordelijke deel van het onderzoeksgebied, binnen maar ook net buiten het wettelijk beschermde terrein, zijn twee lage verhevenheden onderzocht, 58D-011/6 en 58D-011/7.

wacht de boomopslag verwijderd (preventief vrijgesteld), maar is een consolidatie niet uitgevoerd, omdat twijfel bestond over de aard.

Heuvel 58D-011/6

Deze heuvel ligt aan de noordoostelijke grens van het monument en blijkt voor een groot deel verstoord, zoals ook eerder is vastgesteld door

de Archeologische Monumentenwacht.⁵⁷ Het vermoedelijk oorspronkelijke centrum (boring 38) is verstoord tot in de C-horizont. De boringen 39 en 40, gezet in een op het oog lichte verhoging, leverden geen aanwijzingen op voor een oudtijds opgeworpen heuvellichaam. Wel is daar sprake van (vermoedelijk vrij recent) omgewerkte grond. Boring 41 is buiten de heuvel

⁵⁷ Grievink 2005.

gezet en daar is sprake van een verstoorde vorstvaaggrond. Boring 42 laat een oudtijds afgedekt bodemprofiel zien. Op een diepte van 25 cm -mv lijkt een begraven oud oppervlak aanwezig te zijn. Het daarboven gelegen pakket grond zou kunnen worden geïnterpreteerd als de flank van een (grotendeels vergraven) grafheuvellichaam.

Heuvel 58D-011/7

De heuvel die iets noordelijker ligt van de zojuist beschreven heuvel, is op het eerste gezicht gaver.⁵⁸ Het heuvellichaam is redelijk herkenbaar en er lijkt een ca. 2 m brede, oost-westgeoriënteerde depressie in het heuvellichaam aanwezig te zijn. Mogelijk gaat het om een oude, niet dichtgegooide onderzoekssleuf van het onderzoek van Hijszeler uit 1951. Het (verstoorde) bodemprofiel in de heuvel is vergelijkbaar met het bodemprofiel buiten de heuvel. Bij het booronderzoek (boring 43 t/m 46) zijn geen aanwijzingen gevonden voor een begraven bodem onder een heuvellichaam. Het is dus niet mogelijk uitsluitend te geven of het hier een grafheuvel betreft of een natuurlijke verhoging.

6.3 De transformatie naar een opener landschap: visuele inspectie

6.3.1 Het verdwijnen van het bos

Op 5 november 2010 klonk het officiële startschot voor de werkzaamheden naar een open bosomgeving, met als eerste actie het verwijderen van de ondergroei in opdracht van Staatsbosbeheer. Met het verdwijnen van het braamstruweel en de lage opslag veranderden de aanblik en de karteringsmogelijkheden voor het opsporen van archeologie.

Tijdens de klankbordgroepbijeenkomsten gaf de Rijksdienst aan Staatsbosbeheer advies over de vraag op welke wijze en in welke periode de werkzaamheden het best konden worden uitgevoerd. Wanneer het terrein met zwaar materieel zou worden bereiden, was het zaak rekening te houden met de kwetsbare delen, zoals de lage heuvels, en deze te vermijden. Diepe bandensporen moesten worden voorkomen. Het was dan ook het best om werkzaamheden met zware machines, zoals het kappen van bomen en het

frezen van stobben, in een droge en/of vorstperiode uit te voeren. Vandaar dat februari als kap- en freesmaand werd gekozen.

In december 2010 en januari 2011 karteerde M. van Hoef, lid van de archeologische werkgroep van heemkundekring Heitse, het maaiveld regelmatig.

Op 7 december 2010, na een nacht met lichte sneeuwval, bracht de Rijksdienst het microreliëf globaal in kaart. Lage verhevenheden die als mogelijke heuvellichamen te zien waren, werden met rood-wit lint afgezet. In totaal zijn acht plekken op deze wijze gemarkeerd, ten behoeve van de bestuurders van het grote materieel. De afgebakende locaties waren verboden gebied: daar mocht niet met machines worden gereden. In januari 2011 zijn gedetailleerde hoogtemetingen genomen van de twee percelen waar lage heuvels waren waargenomen, het centrale en het driehoekige perceel (afb. 6.6).

Op 11 en 12 februari 2011 werd een groot aantal bomen verwijderd, vooral centraal op de percelen. De laanbomen, dat wil zeggen de bomen langs de zandpaden, en karakteristieke bomen werden veelal gespaard. De afgezaagde stammen werden vervolgens gestapeld en de stobben die in de ondergrond aanwezig waren, werden gefreesd.

Deze freeswerkzaamheden en ook het verwijderen van de strooisellaag vonden in maart 2011 plaats.

Op 12 maart 2011 organiseerde de heemkundekring excursies door het 'nieuwe' landschap voor omwonenden en andere geïnteresseerden. De leden leidden zo 65 deelnemers rond en peilden de eerste reacties. In het algemeen werd de open omgeving zeer positief gewaardeerd. Vooral de nieuwe doorkijk naar het dal van de Tungelroysche Beek werd als een belangrijke toegevoegde waarde ervaren.

6.3.2 De effecten van de werkzaamheden

Naar het effect van het kappen van de bomen, het frezen van de stobben en het afplaggen van de strooisellaag op het bodemarchief is studie gedaan door M. Koman.⁵⁹ Het natuurherstelproject op de Busjop vormde voor hem, student bos- en natuurbeheer aan de Hogeschool Van Hall Larenstein te Velp, een interessante casus, die hij heeft bestudeerd in het kader van een

⁵⁸ Grievink 2005.

⁵⁹ Koman 2011.

Afb. 6.6 De gedetailleerde reliëfkaart van het centrale perceel en het spievormige perceel van de Busjop.

1:5.000

stage bij de Rijksdienst. Hij heeft de werkzaamheden op de voet gevolgd. Hieronder presenteren wij een korte samenvatting van zijn bevindingen.

De werkzaamheden die door Staatsbosbeheer in gang zijn gezet om een open heidlandschap te creëren, zijn elk met een bepaald doel uitgevoerd. De effecten op het bodemarchief waren wisselend. Met het verwijderen van de lage begroeiing en bomen werd een open fysieke omgeving gecreëerd en werd tevens de bron van het overschot aan organisch materiaal afgevoerd. Het was een eerste stap in het verarmen van het bodemmilieu, wat nodig was om heide te laten terugkeren.

Het frezen van de achtergebleven stobben was noodzakelijk om te voorkomen dat de bomen

alsnog zouden uitgroeien. De freeswerkzaamheden werden uitgevoerd met een bosfrees, geïnstalleerd op een trekker (afb. 6.7a). Een bosfrees freest de stobben van bomen en forse struiken tot 5 cm onder maaiveld weg. Een dergelijk actie is veelal voldoende om te voorkomen dat de stobben uitschieten en weer gaan groeien. Tijdens het monitoren van de freeswerkzaamheden is geconstateerd dat dit werk op een vrij grove wijze was uitgevoerd. Vooral bij de brede stobben was het noodzakelijk om een aantal maal over de stobbe heen te gaan. De trekkerbanden lieten daarbij diepe sporen achter en daarmee raakte het bovenste deel van het bodemprofiel verstoord (afb. 6.7b). Het advies is dan ook bij brede stobben een andere methodiek te gebruiken. Diepe insporing kan in de toekomst

a

b

c

d

Afb. 6.7 Beeldverslag van de werkzaamheden en gebruikte machines en de effecten. Het frezen van de stobben gebeurde met een bosfrees, geïnstalleerd op een trekker (a), de insporing van de banden is vrij diep (b), het afplaggen geschiedde met een graafmachine, waarbij de strooisellaag direct werd weggevoerd (c). Het eindresultaat is een afgeplagd, 'kaal' oppervlak (d).

worden voorkomen door:

- de stobben meermalig met tussenpozen af te zetten;
- de stobben af te zetten met grond;
- de stobben in te boren; of – als rigoreus middel –
- de stobben met een bestrijdingsmiddel te behandelen.

Na de freeswerkzaamheden zijn het humeuze deel van de minerale bodem en de strooisellaag verwijderd en afgevoerd. Daardoor raakt de bodem verarmd en kunnen zaden van de heide die in de ondergrondse zaadbank aanwezig zijn, op termijn ontkiemen. De ontwikkeling van heide is een langzaam proces, dat jaren zal duren. De verwachting is dat vijf jaar na deze ingrepen de eerste heideplanten te zien zullen zijn.

De strooisellaag werd afgeschrapt met een Liebherr A 314 (afb. 6.7c). Deze machine is voorzien van een bak die kan kantelen, zodat men op de centimeter nauwkeurig kan werken. Na het afschrappen van de bovenlaag, gemiddeld 5 cm dik, werd het 'kale' oppervlak geïnspecteerd op eventuele aantastingen van het bodemarchief. De algemene indruk daarbij was dat het afschrappen netjes was uitgevoerd. De strooisellaag, die niet overal even dik was, was op sommige delen wel volledig weggehaald, maar op andere niet. In het eerste geval lag het gelige dekzand aan het oppervlak, in de tweede geval waren delen nog bedekt met een dun restant van de bruine, humeuze bovenlaag (afb. 6.7d). Nadat het oppervlak eenmaal van de strooisellaag was ontdaan, mochten de uitvoerders niet meer over

het afgewerkte terrein rijden.

Al deze werkzaamheden zijn dagelijks gevolgd door H. Levels, opzichter van de beheerseenheid Grote Peel. De praktijk wees uit dat het noodzakelijk was om met regelmaat uitleg te geven aan de uitvoerders, omdat de machinisten vaak wisselden. Vrijwel iedere ochtend van de werkdag bezocht Levels het terrein en lichtte hij de uitvoerders toe wat het doel was en wat de gewenste werkwijze was. Zonder deze herhaalde instructies was het uitvoeringsproces minder zorgvuldig verlopen.

6.3.3 Een eerste verkenning van het afgeschraapte oppervlak

Het afgeschraapte oppervlak van de percelen is door M. van Hoef herhaaldelijk geïnspecteerd op de aanwezigheid van vondsten en sporen. Op 30 maart 2011 heeft de Rijksdienst een eerste korte visuele inspectie uitgevoerd. Het was daarbij opvallend dat het oppervlak zich duidelijk anders aftekende dan net ná het afplaggen. In een vers afgeplagd oppervlak bleek het lastiger verkleuringen waar te nemen dan wanneer het enige dagen aan weer en wind (en regen) was blootgesteld. Vondstmateriaal werd niet veel aangetroffen: op twee locaties kwamen heel kleine

fragmenten verbrand botmateriaal tevoorschijn (waarschijnlijk restanten van crematieresten) en een (gebroken) vuurstenen afslag. Op een aantal plekken waren min of meer rechthoekige ‘opvullingen’ te zien (afb. 6.8). De vraag daarbij was of deze het gevolg waren van de recente werkzaamheden of dat het een mogelijke nazak was in een van de sleuven die door Hijszeler waren gegraven.

Aan het oppervlak waren her en der ook sporen te herkennen die waren veroorzaakt door een woeler en een bosploeg.

6.4 De laatste fase: veldwerk in een ‘kaal’ landschap

6.4.1 Inleiding

Op 6 en 7 juni 2011 is de derde – en tevens laatste – fase van het veldwerk uitgevoerd. Daarbij zijn verschillende activiteiten verricht. In de eerste plaats is een booronderzoek uitgevoerd met als doel van de acht verhogingen die in december 2010 – na het verwijderen van de ondergroei – op het oog waren herkend, te verifiëren of het oudtijds opgeworpen heuvels waren. Voor de identificatie van oudtijds opgeworpen heuvellichamen

Afb. 6.8 Foto van een rechthoekige ‘opvulling’ zoals die in het veld te zien was.

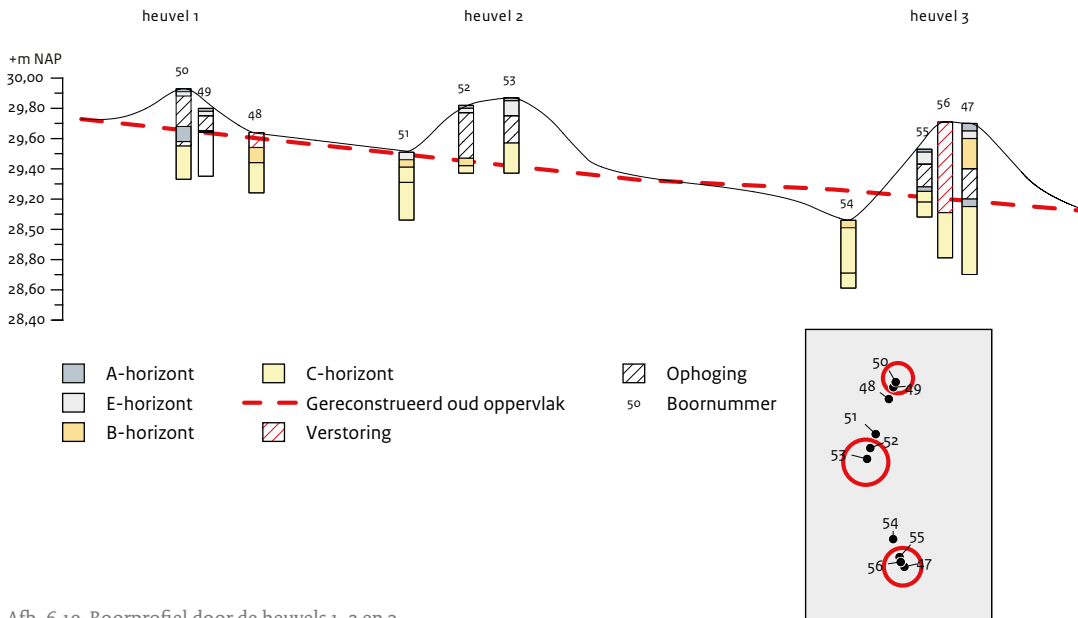

Afb. 6.9 De locaties van de acht nieuw ontdekte heuvels en de drie onderzoeksgebieden met boornummers.

is in 2011 een methodiek ontwikkeld, die ook op de Busjop is gevolgd.⁶⁰ Het lag in de lijn der verwachting dat de veldtoets inderdaad oudtijds opgeworpen heuvellichamen zou aantonen. Eerdere testboringen op heuvels 3 en 8 hadden al enkele archeologische indicatoren (spikkels houtskool, fragmenten verbrand bot) opgeleverd. Na een eventuele positieve identificatie was de volgende stap aanbevelingen te doen

voor de consolidatie, die zou worden uitgevoerd door de Archeologische Monumentenwacht. Daarnaast is een intensieve veldkartering (survey) uitgevoerd op die delen van de voormalige bospercelen waar de bosstrooisellaag was verwijderd, en zijn aanvullende hoogtemetingen verricht. Met het verwijderen van de begroeiing en de strooisellaag ontstond voor de archeologen een

⁶⁰ Theunissen, De Kort & Van Rooijen 2011. De formulieren zijn te vinden op EASY DANS (easy.dans.knaw.nl).

Afb. 6.10 Boorprofiel door de heuvels 1, 2 en 3.

bijzondere situatie. Er kwam tijdelijk een 'leesbaar' oppervlak beschikbaar dat een beeld zou kunnen geven van de (tot dan toe) 'onzichtbare' archeologische sporen tussen de bekende grafmonumenten. Het lag in de lijn der verwachting dat we los grondstroommateriaal zouden aantreffen, maar ook grondsporen die te zouden zijn relateren aan het laat-prehistorische grafritueel, bijvoorbeeld palenrijen of vlakgraven, of grondsporen die verband hielden met de opgraving van Hijszeler in 1951. We beseften terdege dat de herkenning daarvan niet eenvoudig zou zijn: in bodems van lemig fijn zand, zoals op de Busjop, zijn bodemvormende processen, zoals podzolvorming, minder uitgesproken. De afwezigheid van dat proces, dat van belang is voor de herkenning van antropogene sporen, maakt dat eventueel aanwezige grondsporen moeilijker zijn te vinden.

6.4.2 Identificatie van acht heuvels

De acht lage verhevenheden die in december 2010 in het licht besneeuwde terrein waren herkend, zijn met een boor onderzocht, waarbij voor verschillende aspecten een bijbehorende vragenlijst is ingevuld. De bomen op de heuvels waren in februari 2011 verwijderd, maar de stobben niet. In totaal zijn 27 boringen gezet in vijf raaien tussen en in (de flank van) de acht nieuw ontdekte heuvels.

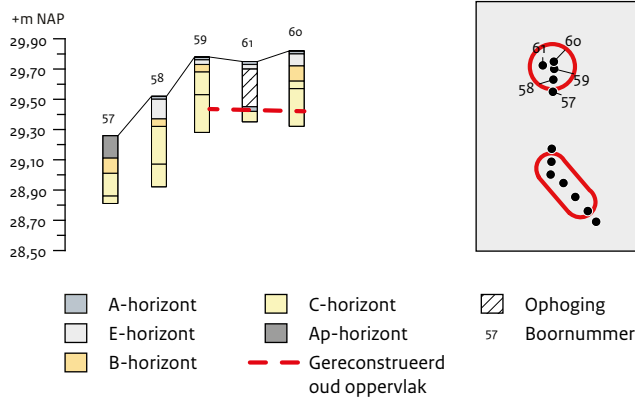
Om praktische redenen is tijdens deze boorcampagne ervoor gekozen de nieuw ontdekte heuvels aan te duiden met tijdelijke nummers: 1 t/m 8 (afb. 6.9). Uiteindelijk, na afloop van het project, lag er een duidelijke wens om alle grafheuvels, zowel de negen gerestaureerde als de nieuw ontdekte, van een definitieve nummering te voorzien. Dit om spraakverwarring bij het huidige beheer door Staatsbosbeheer te voorkomen. De oude aanduiding in letters, zoals die van Hijszeler en Harsema, de AMW-verwijzingen (zoals 58D-011/6) en de tijdelijke veldnummers voor de Rijksdienst zouden worden vervangen door een eenduidige cijferreeks.

Heuvel 1

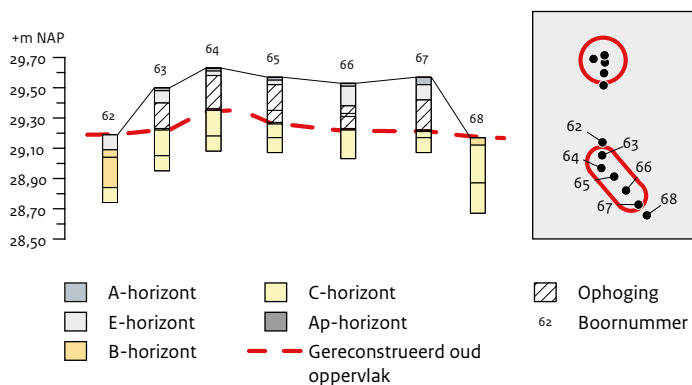
Heuvel 1 ligt in het noordwestelijke deel van het grafveld. De heuvel heeft een diameter van ca. 8 m en is 35 cm hoog. In de heuvel zijn twee boringen gezet: boring 49 in de flank en boring 50 dicht bij het centrum (afb. 6.10). Daarnaast is een boring (boring 48) direct naast de heuvel gezet als referentieborings. De bodem in de referentieborings kan worden gekarakteriseerd als een vorstvaaggrond. In de top van de heuvel is een vergelijkbare bodem aangetroffen. In de boringen 49 en 50 is op een diepte van respectievelijk 15 en 35 cm -mv een lichtgrijze horizont aangetroffen die te karakteriseren valt als een begraven uitspoelingshorizont. De horizont is zwak ontwikkeld maar goed herkenbaar. In en onder het heuvellichaam zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Heuvel 2

Heuvel 2 is gelegen in het westelijke deel van het onderzoeksgebied en ligt ten zuiden van heuvel 1. De heuvel heeft een diameter van ca. 12 m en is 35 cm hoog. In het heuvellichaam zijn twee boringen gezet: boring 53 in de buurt van het centrum en boring 52 in de flank (afb. 6.8). Daarnaast is een boring (boring 51) gezet als referentieprofiel naast de heuvel. De bodem naast de heuvel valt te karakteriseren als een vorst-vaaggrond. De bodem in de top van de heuvel is vergelijkbaar met die naast de heuvel, hoewel het profiel in boring 53 was verstoord tot een diepte van 30 cm. In boring 52 is op een diepte van 35 cm een lichtbruingele horizont aangetroffen met enkele spikkels houtskool. Dit wijst vermoedelijk op een begraven bodem. In verstoord de context zijn in boring 53 eveneens enkele spikkels houtskool aangetroffen.

Afb. 6.11 Boorprofiel door heuvel 4.

Afb. 6.12 Boorprofiel door de heuvels 5 en 6.

Heuvel 3

Heuvel 3 is gelegen in het westelijke deel van het onderzoeksgebied en ligt ten zuidoosten van heuvel 2 (afb. 6.8). De bomen in de directe omgeving van deze verhevenheid waren al eens gekapt, omdat Staatsbosbeheer vermoedde dat hier sprake was van een grafheuvel. De heuvel heeft een diameter van ca. 10 meter en een hoogte van 50 cm. In de heuvel zijn drie boringen (boring 47, 55 en 56) gezet en één boring (boring 54) buiten de heuvel ter referentie. De bodem naast de heuvel valt te karakteriseren als een vorst-vaaggrond. De bodem in de top van de heuvel is vergelijkbaar met die naast de heuvel, hoewel in boring 56 de bodem sterk is verstoord tot een diepte van 60 cm. In boring 55 is op een diepte van 25 cm een lichtgrijze horizont aangetroffen die is te karakteriseren als een begraven uitspoelingshorizont. In boring 47 is op een diepte van 50 cm een lichtgrijze horizont aangetroffen met daarin enkele spikkels houtskool en verbrand bot (vondstnummer 5). Ook deze horizont betreft vermoedelijk een begraven uitspoelingshorizont. Het profiel in boring 47 laat in de eerste 30 cm eveneens een verstoring zien. Volgens terreinopzichter H. Levels van Staatsbosbeheer bevindt zich daar een dichtgegooide, recente kuil.

Heuvel 4

Heuvel 4 is gelegen in het centrale deel van het grafveld. De heuvel heeft een diameter van ca. 12 m en ligt 30 cm hoger dan de directe omgeving (afb. 6.11). In de heuvel zijn vier boringen (boring 58 t/m 61) gezet en één boring (boring 57) buiten de heuvel ter referentie. De bodem in de top van en buiten de heuvel is te karakteriseren als een vorst-vaaggrond. Ter hoogte van de heuvel zijn met uitzondering van boring 61 geen indicaties gevonden voor een begraven bodem. In boring 61 is op een diepte van 30 cm een lichtgrijze horizont aangetroffen met een enkele spikkel houtskool. De horizont kan worden geïnterpreteerd als een begraven, zwak ontwikkelde uitspoelingshorizont. Desalniettemin wordt betwijfeld of het hier een oudtijds opgeworpen heuvel betreft.

Heuvel 5 en 6

Aanvankelijk zijn heuvel 5 en 6 aangemerkt als twee afzonderlijke heuvels. Nadere bestudering doet vermoeden dat de verhoging een geheel vormt en dat er sprake is van een langbed (afb.

6.12). De heuvel ligt in het centrale deel van het grafveld. De heuvel heeft een breedte van ca. 8 m en een lengte van ca. 22 m. De hoogte bedraagt 30 cm. In de heuvel zijn vijf boringen (boring 63 tot en met 67) gezet en buiten de heuvel twee boringen (boring 62 en 68).

Het bodemprofiel buiten de heuvel is te karakteriseren als een vorstvaaggrond. De bodem ter hoogte van boring 68, direct naast het pad, is te typeren als een onthoofd profiel. Vermoedelijk is hier grond afgegraven. In de top van de heuvel is eveneens een vorstvaaggrond gevormd. In de boringen 63 tot en met 67 is een begraven horizont aangetroffen die is geïnterpreteerd als een zwak ontwikkelde uitspoelingshorizont. De top van deze horizont representeert waarschijnlijk het oppervlak voor de aanleg van de heuvel. In de boringen 63, 66 en 67 zijn in deze horizont enkele spikkels houtskool aangetroffen. In boring 65 is een enkele spikkel verbrand bot waargenomen.

Heuvel 7

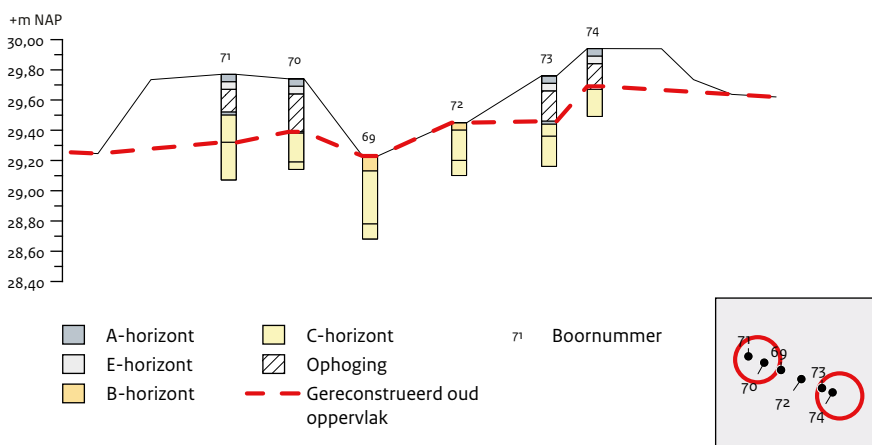
Heuvel 7 ligt in het oostelijke deel van het grafveld in een klein, spievormig perceel. De heuvel is door Harsema beschreven als heuvel E. De heuvel heeft een diameter van ca. 12 m en een hoogte van 35 cm. In de heuvel zijn twee boringen gezet: boring 71 direct naast het centrum van de heuvel en boring 70 in de flank. Boring 69 is naast de heuvel gezet ter referentie (afb. 6.13). In boring 69 is sprake van een iets verkitte B-horizont. Dit is niet typisch voor vorstvaaggronden, maar komt vaker voor bij humuspodzolen. Het is vanuit een bodemkundige perspectief onduidelijk waarom hier sprake is van een verkitte B-horizont. In de top van de heuvel is een bodem aangetroffen die wel te karakterise-

ren is als een vorstvaaggrond.

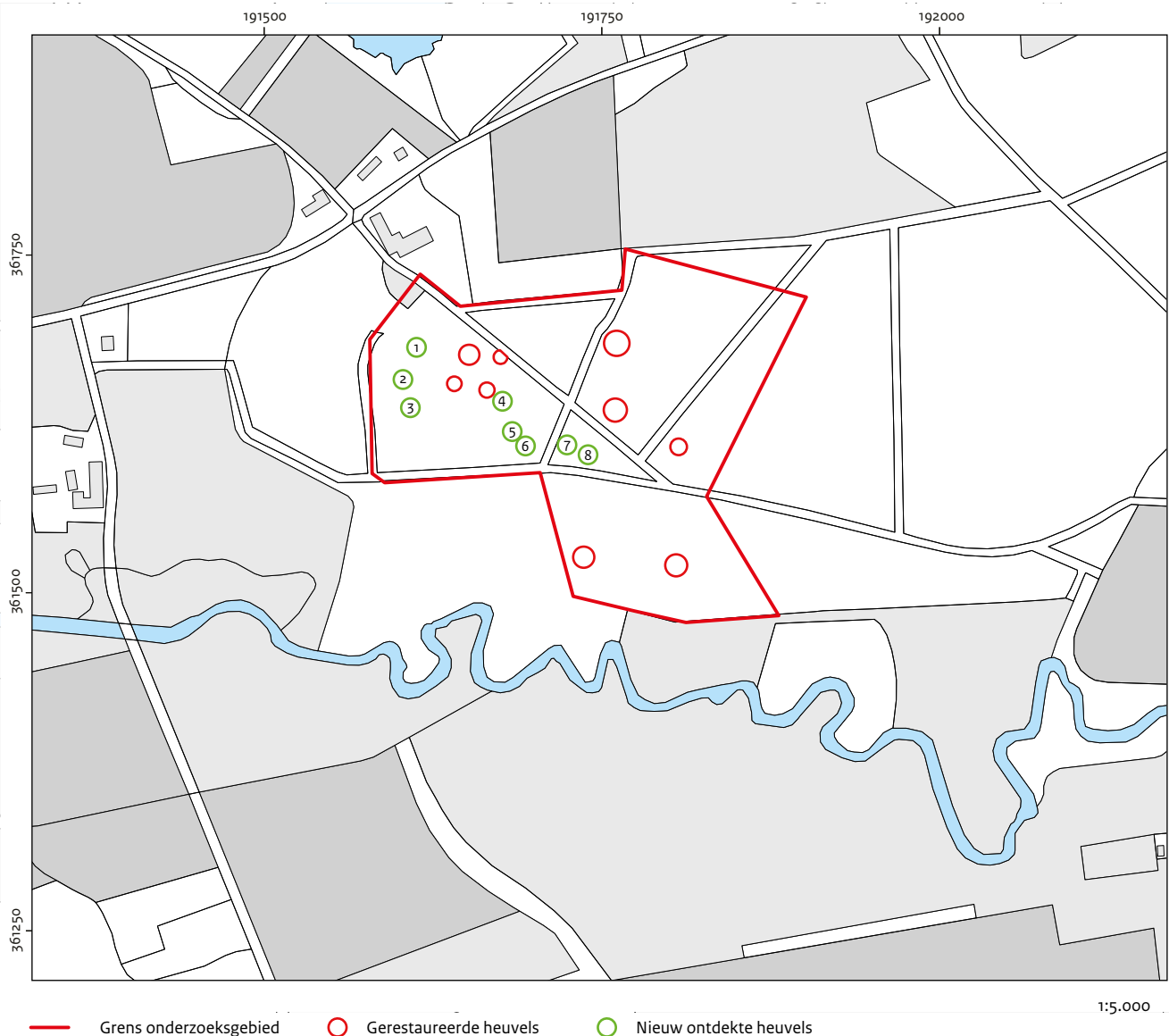
In boring 70 is op een diepte van 35 cm een lichtgeelgrijze horizont aangetroffen. In boring 71 is op een diepte van 25 cm een vergelijkbare horizont aangetroffen. Deze is geïnterpreteerd als een begraven uitspoelingshorizont. De top hiervan representeert vermoedelijk het oud oppervlak. In de boringen zijn geen spikkels houtskool of verbrand bot aangetroffen. Ondanks het ontbreken van directe archeologische indicatoren betreft het hier vermoedelijk toch een oudtijds opgeworpen heuvel.

Heuvel 8

Ook heuvel 8 ligt, net als heuvel 7, in het kleine, spievormige perceel. De heuvel is door Harsema beschreven als heuvel G. De heuvel heeft een diameter van ca. 12 meter en is licht ovaal (afb. 6.13). De hoogte van de heuvel bedraagt 30 cm. In de heuvel zijn twee boringen gezet: boring 73 in de flank en boring 74 nabij het centrum. Ter referentie is een boring (boring 72) buiten de heuvel gezet. De referentieboring laat een profiel zien dat te karakteriseren is als een vorstvaaggrond. In de top van de heuvel is een vergelijkbaar bodemprofiel ontwikkeld. In boring 73 is op een diepte van 30 cm een lichtgrijze horizont aangetroffen, die is geïnterpreteerd als een uitspoelingshorizont. In de horizont zijn enkele spikkels houtskool aangetroffen. In boring 74 is op een diepte van 25 cm een vergelijkbare horizont aangetroffen, waarin zich eveneens houtskoolspikkels bevonden. De top van deze horizont is vermoedelijk het oorspronkelijke oppervlak voorafgaande aan het opwerpen van de heuvel. Opvallend is dat het oud oppervlak in het centrum van de heuvel minder diep ligt dan aan de

Afb. 6.13 Boorprofiel door de heuvels 7 en 8.

Afb. 6.14 Overzicht van de locaties van de negen gerestaureerde en acht nieuw ontdekte heuvels.

flank. Vermoedelijk is bij de aanleg van de heuvel gebruikgemaakt van een natuurlijke welving in het landschap. Het maaiveld ligt aan de oostzijde ook iets hoger dan aan de westzijde.

6.4.3 Aanbevelingen voor consolidatie

Na het booronderzoek was het mogelijk een consolidatieadvies op maat te geven. Met Staatsbosbeheer was afgesproken dat heuvels alleen worden opgehoogd als er positieve aanwijzingen waren voor oudtijds ophoging, met andere woorden: als de heuvel kon worden ge-

identificeerd als mogelijke of zekere grafheuvel. Het uitgangspunt was dat er (in meer of mindere mate) een archeologische restwaarde moest zijn aangetoond om voor consolidatie in aanmerking te komen. Met andere woorden; er moet iets van het oorspronkelijke grafmonument aanwezig zijn. Bij een positieve identificatie bestond het advies de volgende onderdelen:

- het verwijderen van de begroeiingen;
- het aanvullen van de ingravingen met schoon, lemig zand (afkomstig uit de buurt, uit de omgeving van de Speckerweg);
- het ophogen tot een pakket van zodanige dikte, dat de heuvels in een heidelandchap beleefbaar en beheerbaar zouden zijn.

Tabel 6.1 Resultaten en aanbevelingen voor consolidatie per heuvel.

Heuvel	Centrumcoördinaten	Diameter in m	Dikte oudtijds opgeworpen pakket in cm	Aanbeveling
1	191.622,4/361.679,7	8	40	ophogingslaag 10 cm
2	191.613,8/361.657,4	12	30	ophogingslaag 15 cm
3	191.623,6/361.629,8	10	25	ophogingslaag 20 cm
4	191.688,0/361.636,0	-	natuurlijk	strooisellaag verwijderen
5 en 6	191.691,6/361.604,6	8 x 22 (langwerpig)	30	ophogingslaag 15 cm
7	191.723,4/361.606,8	12	35	ophogingslaag 10 cm
8	191.745,1/361.597,2	10-12 (wat ovaal)	30	ophogingslaag 15 cm
58D-011/6	191.825/361.645	-	-	ingravingen aangevuld
58D-011/7	191.850/361.675	-	-	ingravingen aangevuld

Bij het laatste is uitgegaan van de vuistregel dat een heuvel van 40 cm nog herkenbaar is.⁶¹ Dit is weliswaar mede afhankelijk van de begroeiing op en rondom de heuvel en het vegetatietype van de directe omgeving, maar uitgaande van een vrij open landschap is 40 cm een minimum. Bij een nieuw aan te brengen ophogingslaag moet altijd rekening worden gehouden met het inzakken van de laag door zetting (ongeveer twintig procent van het aangebrachte volume). Van de acht verhevenheden die in december 2010 waren herkend, bleek er één een natuurlijke heuvel te zijn (afb. 6.14). Voor deze natuurlijke hoogte, nummer 4, was het advies de strooisellaag op deze locatie alsnog te verwijderen, om ook op deze plek, op termijn, de terugkeer van heide te realiseren. Twee andere, heuvels 5 en 6, bleken één langgerekt, oudtijds opgeworpen heuvellichaam te vormen, waarschijnlijk een langbed. Voor twee heuvels, 58D-011/6 en 58D-011/7, in het oostelijke deel van de Busjop – die in mei 2010 waren getoetst – werd in overleg met de Archeologische Monumentenwacht gekozen voor het aanvullen van de ingravingen, zonder de heuvels van een ophogingslaag te voorzien. Beide heuvels waren zodanig goed zichtbaar dat het ophogen van het heuvellichaam voor de ‘beleefbaarheid’ niet nodig was. In tabel 6.1 zijn de resultaten van het onderzoek samengevat en ook de daaruit volgende aanbevelingen aan de Archeologische Monumentenwacht.

6.4.4 De resultaten van de oppervlaktekartering

Aanpak

In aanvulling op de boorcampagne is het afgeschaapte oppervlak van een aantal percelen gekarteerd op vondsten en sporen. De intensiteit was daarbij afhankelijk van de frequentie waarmee op eerdere momenten een survey was uitgevoerd. In maart, april en mei 2011 was het oppervlak verschillende malen afgespeurd, vooral door leden van de archeologische werkgroep, met name M. van Hoef. Met zes personen, waaronder vier studenten van de Hogeschool Saxxion, kon de survey efficiënt worden uitgevoerd.

De oppervlaktekartering werd systematisch uitgevoerd in het zuidelijke perceel, het spievormige perceel en het oostelijke deel van het noordelijke perceel (afb. 6.15). De onderlinge afstand tussen de zoekraaien van de oppervlaktekartering bedroeg ca. 2 m. De maximale afstand tussen de deelnemers werd bepaald door met uitgestrekte armen in een rij te gaan staan, waarbij de deelnemers elkaars vingertoppen nog net konden aanraken. De deelnemers bleven bij het aflopen van de percelen in een rij. Op het moment dat er iets werd gevonden, wachtten de andere veldlopers.

Het westelijke perceel is niet systematisch afgelopen. Dit perceel was inmiddels zo vaak afgelopen, dat een systematische oppervlaktekartering niet meer nodig werd geacht.

⁶¹ Mondelinge mededeling R. Datema (Archeologische Monumentenwacht) 7 juni 2011.

Vondst met nummer
 Grafheuvel
 Random oppervlaktekartering
 Systematisch oppervlaktekartering

1:5.000

Afb. 6.15 Verspreidingskaart van de vondsten en de locaties van gekarteerde gebiedsdelen.

Resultaten

Tijdens het veldlopen is gelet op de aanwezigheid van artefacten aan het oppervlak, maar is ook aandacht besteed aan de rechthoekige 'ingravingen' die eerder in maart 2011 waren waargenomen. Opvallend was dat de rechthoekigheid van de 'sporen' inmiddels – drie maanden later – minder in het oog sprong: het bleek lastig ze terug te vinden. Verdroging, regen en betreding (ook door wild) had de rechthoekigheid doen verdwijnen. Uit het opschaven van een van de meest duidelijke 'hoeken' werd duidelijk dat het recente inzakkings zijn en geen relict van de sleuven die Hijszeler in 1951 had aangelegd. In het westelijke perceel zijn vier vondstnum-

mers toegekend. De vondsten zijn uitsluitend gedaan aan de noordzijde van het perceel tussen de reeds bekende heuvels (afb. 6.13). Het betreft hier een fragment verbrand bot (vondstnummer 7), enkele fragmenten houtskool en drie fragmenten verbrand bot (vondstnummer 9), drie fragmenten verbrand bot (vondstnummer 10) en elf fragmenten verbrand bot (vondstnummer 11). Vermoedelijk gaat het om resten van crematiegraven die tijdens het onderzoek van Hijszeler, ontginningsactiviteiten of op andere wijze uit context zijn geraakt. Minder waarschijnlijk is het dat dit overblijfselen zijn van crematiegraven die nog in situ (dieper ingegraven) aanwezig zouden zijn.

Afb. 6.16 De luchtfoto's die zijn gemaakt met een camera aan een heliumballon, laten het afgeplagde oppervlak zien vanaf een hoogte van tientallen meters.

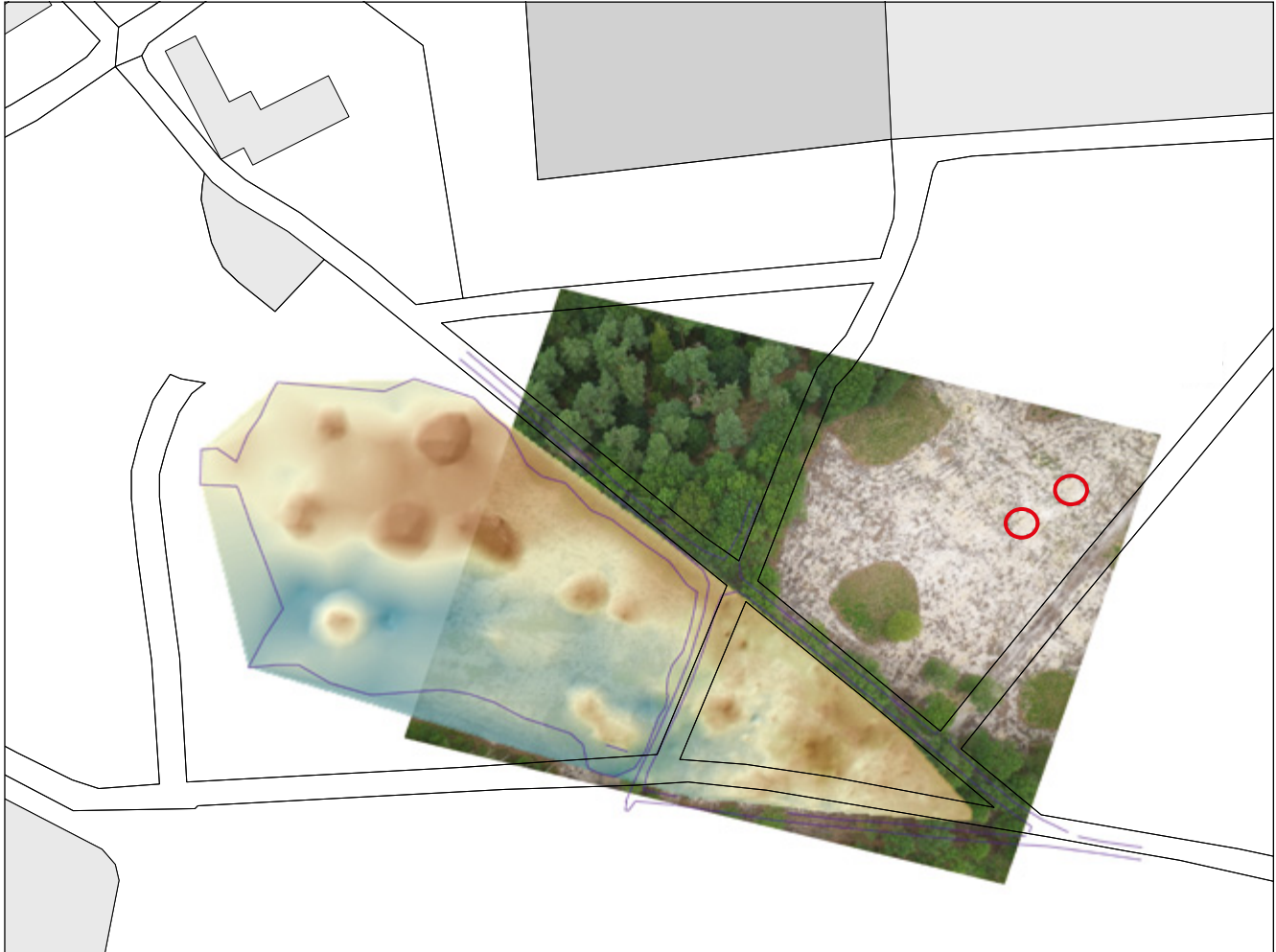

In het spievormige perceel zijn drie vondstnummers toegekend. Vondstnummer 12 ligt direct tegen heuvel 8 en bestaat uit 49 fragmenten handgevormd aardewerk en 48 fragmenten verbrand bot. Het aardewerkcomplex van vondstnummer 12 lijkt één en dezelfde pot te vormen; een kleine handgevormde kom, die aan de buitenzijde is gepolijst. Vondstnummer 13 ligt direct tegen heuvel 7 en bestaat uit een fragment handgevormd aardewerk en acht fragmenten verbrand bot. In de oostelijke punt van het perceel zijn drie fragmenten verbrand bot aangetroffen (vondstnummer 8). Zeer waarschijnlijk zijn dit overblijfselen van verspreid geraakte crematiegraven.

In het zuidelijke perceel troffen we een fragment handgevormd aardewerk (vondstnummer 14) aan dat niet nader dan 'prehistorisch' kon worden gedateerd. Daarnaast zijn verspreid over het perceel 27 fragmenten gedraaid aardewerk gevonden (vondstnummer 19). Deze zijn duidelijk veel jonger. Het gaat om fragmenten van kleipijpen, van roodbakkend vaatwerk met verschillende typen glazuur en van Nederrijnse borden. Opmerkelijk is dat industrieel aardewerk ontbreekt. Het geheel wijst dan ook eerder op een

datering in de achttiende dan de negentiende eeuw. Op negentiende-eeuwse kaarten (paragraaf 2.3) is te zien dat delen van deze bosstrook als bouwland in gebruik zijn geweest. Het vondstmateriaal is dan met de bemesting op het perceel terechtgekomen. Deze 'aanrijking' met mestvondsten stopte op het moment dat het akkerperceel werd ingeplant en zich een bos ontwikkelde.

Het noordelijke perceel leverde twee gebroken vuurstenen afslagen op (vondstnummers 6 en 16). Daarnaast zijn kleine fragmenten handgevormd aardewerk aangetroffen (vondstnummers 15 en 18) en een brok natuursteen, dat mogelijk is gebruikt als kooksteen (vondstnummer 17). In de omgeving van deze vondsten zijn fragmenten verbrand bot of houtskool aangetroffen. Vermoedelijk gaat het om nederzettingsafval. Het aardewerk is duidelijk prehistorisch. De fragmenten die met gebroken kwarts zijn gemagerd (vondstnummers 15 en 18), doen aan middenbronstijdaardewerk denken, ofschoon een oudere datering niet kan worden uitgesloten. De fragmenten zouden bijvoorbeeld ook kunnen behoren tot aardewerk van de neolithische Steingroep.

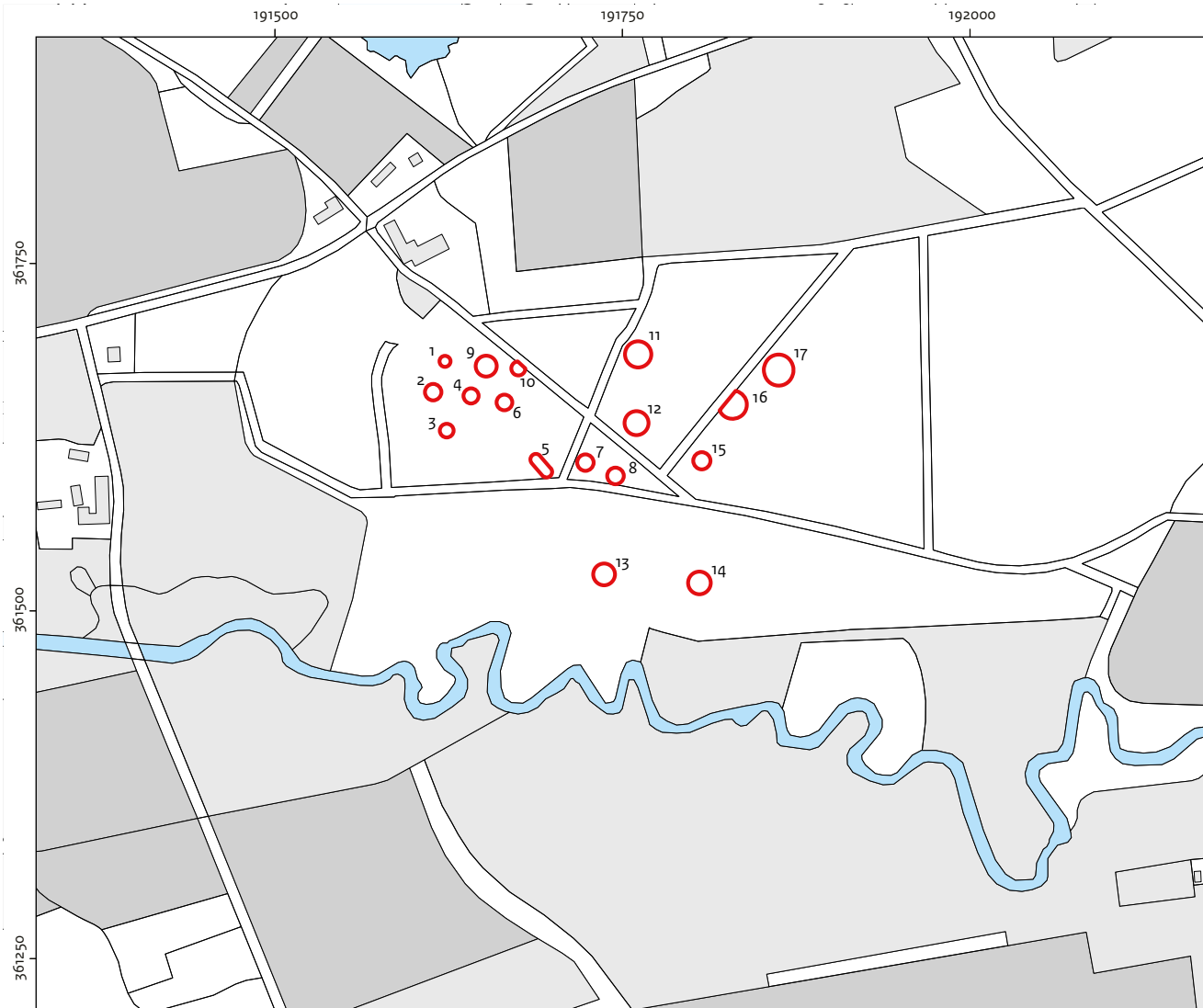
○ Mogelijke grafheuvel

Afb. 6.17 De ingemeten gele vlekken, hier weergegeven met rode cirkels, hebben een doorsnede van grofweg 10 tot 12 m. Deze afmeting komt min of meer overeen met een gemiddeld heuvellichaam uit de late bronstijd of vroege ijzertijd. Toch blijft het daadwerkelijk herkennen van archeologische verschijnselen een lastige aangelegenheid.

6.4.5 Een poging tot kartering vanuit de lucht

Op 17 juni 2011 is in opdracht van de Rijksdienst een aantal foto's gemaakt van het afgeplagde oppervlak met een camera die aan een heliumballon was verbonden. Deze actie is uitgevoerd door R. Faun (Maastricht), die al vaker dergelijke opnames heeft gemaakt. De gedachte was daarbij dat het vanuit een hoger standpunt mogelijk was om beter zicht te krijgen op grotere structuren die zich in het gele dekzand aftekenden. Tijdens de veldkartering waren op verschillende locaties lichte verkleuringen zichtbaar met een

ronde vorm en een doorsnede van 10 tot 12 m. Deze lichtere, ronde vlekken waren wellicht bodems onder verdwenen grafheuvels, waar zich dan geen podzol zou hebben gevormd. Maar ook eventueel andere verkleuringen, die vanaf het maaiveld slecht zichtbaar waren, zoals de oude opgravingsleuven van Hijszeler, waren wellicht beter vanuit de lucht waar te nemen. Helaas leverden de foto's weinig aanknopingspunten op. Er waren wel kleurverschillen in het oppervlak te onderscheiden, ook in ronde vormen (afb. 6.16 en 6.17). Maar de herkenning van duidelijke archeologische structuren bleek lastig.

Afb. 6.18 Zeventien grafheuvels zijn er vandaag de dag op de Busjop te zien.

○ Grafheuvel

1:5.000

6.5 Samengevatte resultaten van de veldcampagnes

Terugblikkend kunnen we stellen dat na de boskap zes lage heuvellichamen zijn herontdekt. Van de acht die in eerste instantie waren herkend, bleek er één een natuurlijke hoogte te zijn en twee heuvels bleken een langwerpige heuvel, een langbed, te vormen.

Afgezien van heuvel 58D-011/7, die het voordeel van de twijfel kreeg, kunnen we stellen dat bij de onderzochte heuvels duidelijke kenmerken zijn vastgesteld van oudtijds opgeworpen heuvellichamen, zoals afgedekt oud oppervlak of an-

dere indicatoren, zoals houtskoolpartikels. De heuvels zijn aangelegd op de iets lagere delen van de vrij hoge en steile dekzandrug. Het bodemsediment van deze rug bestaat uit fijn lemig zand en kan bodemkundig worden gekarakteriseerd als een vorstvaaggrond.

Het zichtbare deel van het grafveld bestaat uit zeventien grafheuvels (afb. 6.18/tabel 6.2), die we voor de praktische uitvoering van het beheer nieuwe, eenduidige nummers hebben toegewezen. Heuvel F, gelegen in het spievormige perceel en deels aangesneden door de zandweg, is in 1963 nog door Harsema waargenomen en in 1982 door Klok. Tijdens het Busjopproject is deze heuvel echter niet achterhaald. De locatie is wel visueel geïnspecteerd, maar in de randzones van

Tabel 6.2 Een overzicht van de zeventien grafheuvels, met de nieuwe nummering en de oude aanduidingen.

Heuvel	Consolidatiejaar	Tijdelijk veldwerknnummer	Oude benaming AMW	Oude benaming Harsema/Klok*
1	2011	1	-	-
2	2011	2	-	-
3	2011	3	-	-
4	2005	-	58D-030/4	-
5	2011	5/6	-	-
6	2005	-	58D-030/3	-
7	2011	7	-	E
8	2011	8	-	G
9	2005	-	58D-030/2	-
10	2005	-	58D-030/1	-
11	2004	-	58D-011/3	C
12	2004	-	58D-011/4	D
13	2004	-	58D-011/1	A
14	2004	-	58D-011/2	B
15	2004	-	58D-011/5	H
16	2011	-	58D-011/6	-
17	2011	-	58D-011/7	-

* Heuvel F, die door Klok nog in 1982 is waargenomen, is niet teruggevonden.

de percelen, de directe omgeving van de laanbomen, bleef de lage opslag en strooisellaag aanwezig. Het zicht op eventuele lage verhevenheden was dan ook beperkt. Toen ook gedetailleerde hoogtemetingen geen duidelijke heuvel in het microreliëf lieten zien, is de speurtocht naar heuvel F gestaakt.

In het afgeschraapte zandige oppervlak tussen de heuvels zijn geen grondsporen van gelijktijdige, oudere of jongere activiteiten aangetroffen, afgezien van enkele lineaire, recente sporen van een bosploeg en een woeler. Sommige delen van de bospercelen laten zien dat deze iets zijn

omgezet. Voor met name het zuidelijke perceel is het duidelijk dat het in de achttiende eeuw is bewerkt en bemest.

Zowel het booronderzoek als de veldkartering heeft vondstmateriaal opgeleverd: kleine vuurstenen artefacten uit de vroege prehistorie, maar ook aardewerkfragmenten – en bijbehorend verbrand bot – uit de late prehistorie. Een deel daarvan is te interpreteren als overblijfselen behorende bij het grafveld, een ander deel is ouder en dateert uit de midden-bronstijd en mogelijk uit het laat-neolithicum.

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk trekken we – op basis van de projectresultaten – een aantal conclusies, die zijn onder te verdelen in een aantal hoofdvragen waarmee het Busjopproject van start ging.

- De eerste onderzoekslijn was gericht op het achterhalen van de oorspronkelijke omvang en datering van het grafveld, het (her) ontdekken van heuvels en de ‘restwaarde’ van het grafveld na de boskap.
- De tweede lijn van studie, met een duidelijke relatie met de eerste vraag, had tot doel inzicht te krijgen in de fysieke staat van het grafveld en van het bodemarchief in meer algemene zin.
- Het derde thema had als onderwerp het toetsen van de archeologische verwachting dat er op de zuidhelling van de dekzandrug nog oudere bewoningssporen aanwezig zijn.

We sluiten af met enkele uitspraken over de effecten van natuurherstelactiviteiten op het archeologische bodemarchief.

7.2 De omvang en datering van het grafveld de Busjop

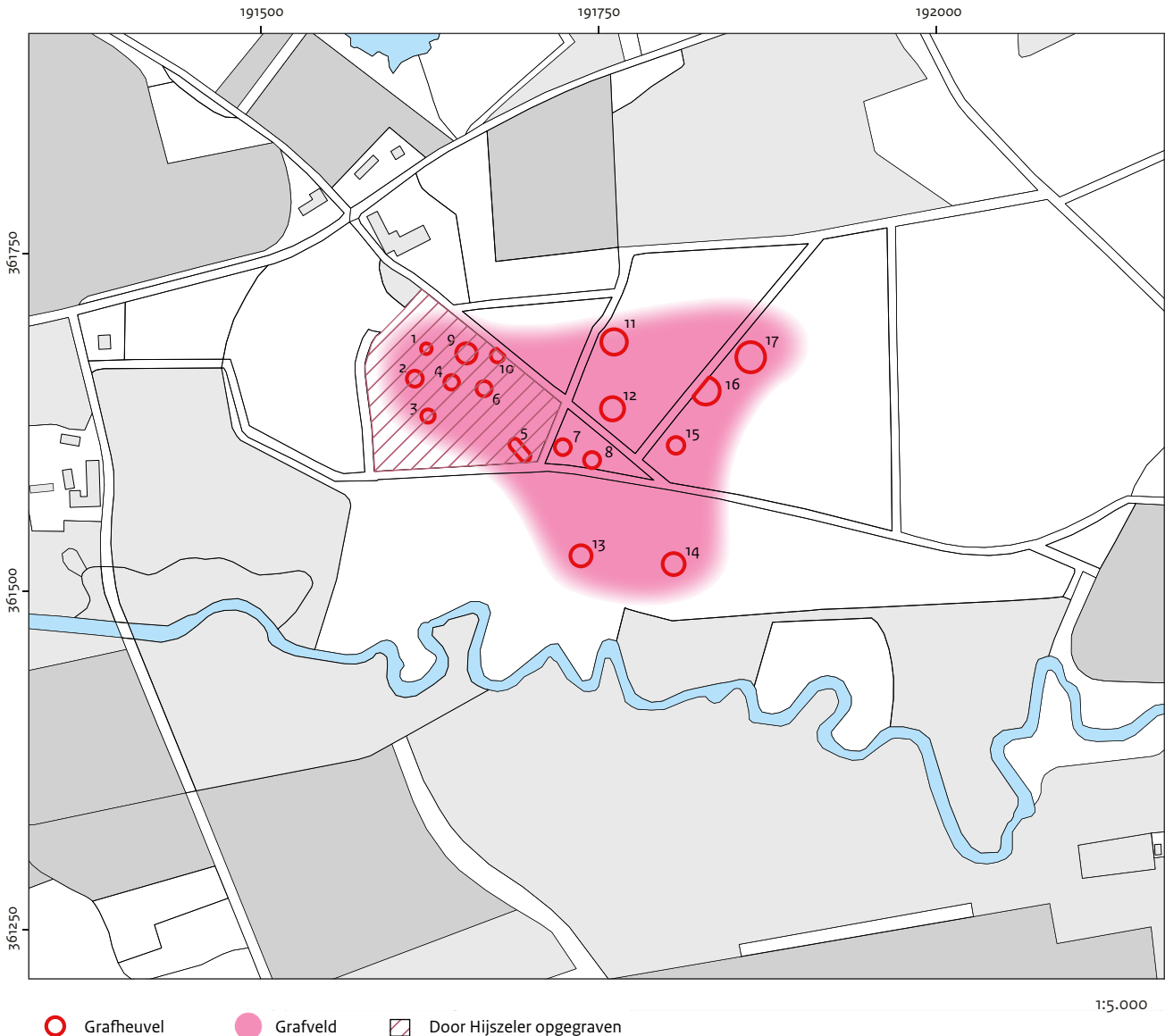
7.2.1 Omvang

De veldwerkcampagnes en het bijeenbrengen van de informatie van de eerdere onderzoeken hebben beter inzicht opgeleverd in de omvang van het deels verdwenen grafveld. Het is zeer aannemelijk dat het grafveld oorspronkelijk meer dan vijftig heuvels omvatte. Bij aanvang van het onderzoek door Hijszeler ging het volgens zijn eigen zeggen om 53 ‘grafplaatsen’, waarvan hij er twintig heeft onderzocht. Hij vermoedde dat het grafveld eertijds nog veel groter moet zijn geweest, aangezien een twintigtal jaar eerder, bij herplanting en de aanleg van een grote kippenren, talrijke urnen waren gevonden. Waar deze kippenren stond, kon niet worden achterhaald. Pogingen door de heemkundekring Heitse dit te achterhalen, waren helaas vergeefs. Het meest aannemelijk is dat deze ren in de directe nabijheid stond van de boerderij de Busjop. Hijszeler constateerde ook dat in enkele heuvels

grote kraters zaten en hij weet dit aan schatgraverij in vroegere dagen. Dit zijn wellicht heuvels die jaren daarvoor door L.D. Keus of nog eerder door Ch. Guillon en Vermeulen zijn doorgraven. Maar of nog meer heuvels door hen zijn doorzocht, blijft een open vraag. Het aantal dat Hijszeler op zijn overzichtskaart noteerde, veertig, beschouwen we dan ook als een minimumaantal. Helaas bleek het niet mogelijk de summere informatie van de opgraving in 1951, de heuvelverspreidingskaart, te koppelen aan de heuvels zoals deze ter plekke op de Busjop liggen. Dat maakt dat er geen harde uitspraken mogelijk zijn over de omvang, begrenzing en exacte ligging van de door Hijszeler onderzochte heuvels. Uit de archeologische kartering door Harsema aan het begin van de jaren zestig is duidelijk geworden dat Hijszellers onderzoek zich kennelijk had geconcentreerd op perceel 3d. Dat is het perceel waar de huidige heuvels 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9 en 10 zich bevinden. Heuvel 7, in het spievormige perceel, zou de meest oostelijke heuvel zijn die Hijszeler heeft onderzocht en die hij na afloop van het onderzoek zou hebben gerestaureerd. We vermoeden dat deze twee percelen, met in totaal tien grafheuvels, de kern van het grafveld vertegenwoordigen (afb. 7.1).

Naast de negen heuvels die bij aanvang van het project al bekend waren, zijn in totaal zes lage heuvels teruggevonden, waaronder één langbed (tabel 6.2). Van de twee meest oostelijk gelegen heuvels is er één, heuvel 16, geïdentificeerd als een (grotendeels vergraven) heuvel. Bij de andere, heuvel 17, was het niet mogelijk vast te stellen of het om een prehistorisch grafmonument gaat of om een natuurlijke verhoging, maar omdat er een rechthoekige sleufvormige depressie aanwezig was, geven we deze het voordeel van de twijfel. Uiteindelijk zijn zeventien heuvels van het grafveld weer zichtbaar en beleefbaar in een open landschap.

Wanneer we dit geheel aan heuvels zien als een grove lay-out van het prehistorische grafveld, dan is de geschatte omvang van het (bekende deel van het) grafveld ruim 3 ha. Dat het grafveld ‘eertijds nog veel groter moet zijn geweest’, zoals Hijszeler schrijft, is ook onze indruk, al zijn de concrete aanwijzingen daarvoor niet hard; het gaat meer om een onderbuikgevoel. Wellicht levert toepassing van de nieuwe versie van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), die gedetailleerder en preciezer is, in de toekomst aanknopingspunten op.

Afb. 7.1 De zeventien grafheuvels die nu bekend zijn op de Busjop, vormen een heuvelslandschap dat ruim 3 ha groot is.

7.2.2 Datering

Uitspraken over de ouderdom en gebruiksduur van het grafveld baseren we hoofdzakelijk op het opgegraven vondstmateriaal dat in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden wordt bewaard. Het ontbreekt aan andere daterende handvatten, zoals informatie over de randstructuren (bijvoorbeeld kringgreppels met een opening in het zuidoosten, wat zou wijzen op een datering in de vroege ijzertijd). Hijszeler's beschrijvingen zijn – in het algemeen, maar zeker in dit opzicht – zeer summier. De heuvelvorm van

de teruggevonden heuvel 5 geeft wel een aanwijzing. Dit is zeer waarschijnlijk een zogeheten langbed, een langgerekt grafmonument. Langbedden worden in de regel gezien als een afzonderlijke categorie. Ze zijn meestal groter, komen minder vaak voor en zijn vaak de oudste elementen, de centrale foci van waaruit het grafveld zich heeft ontwikkeld.⁶² We vermoeden dat dit langbed een van de oudste grafmonumenten van de Busjop is. Wellicht is de begravingstraditie met deze heuvel op de dekzandrug begonnen, ergens in de late bronstijd. Opvallend is wel dat Hijszeler niet rept over langwerpige heuvellichamen, wel over 'afgerond rechthoekige' kringgreppels. Maar of deze langwerpig waren,

⁶² Roymans & Kortlang 1999, 44-53.

vermeldt hij niet.

Een deel van het door Hijszeler opgegraven vondstmateriaal, afkomstig uit een kwart van de vondstcomplexen (tabel 5.1) dateert uit de late bronstijd. Daaronder bevindt zich de cilinderhalspot met de pseudo-Kerbschnittversiering, die we laat in de late bronstijd plaatsen. Het jongste vondstmateriaal uit het grafveld dateert uit de vroege ijzertijd, waarmee we de gebruiksperiode van het grafveld grofweg van ongeveer 1000/900 tot 700/600 v.Chr. kunnen stellen. Het grafveld is enkele eeuwen in gebruik geweest. Vanaf ca. 1000 v.Chr. keerden de laat-prehistorische gemeenschappen met regelmaat naar de Busjop terug om daar hun overledenen te begraven.

Als we de randscherf van het ‘klassieke’ Hilversumaardewerk (afb. 5.2) zouden interpreteren als een fragment van een urn afkomstig uit een van de heuvels van de Busjop dan zou het oudste grafmonument vijf eeuwen eerder zijn opgericht. De eerste begraafing zou dan omstreeks 1500 v.Chr. hebben plaatsgevonden. Aangezien de contextinformatie van deze scherf onbekend is, is deze interpretatie zeer speculatief.

7.3 De fysieke staat van het grafveld en de directe omgeving

7.3.1 Gaafheid van het grafveld

Uitspraken over de gaafheid van het grafveld baseren we op een aantal waarnemingen. In de eerste plaats blijkt uit de beschrijvingen van Hijszeler dat de heuvellichamen aan het begin van de jaren vijftig al waren aangetast.

Urnendelvers hadden in de decennia daarvoor heuvels doorgraven. Wellicht dat ook boomaanplant en agrarische activiteiten vanuit het boerenbedrijf De Busjop, bijvoorbeeld zandwinning voor gebruik in de boerderij en staldelen of het steken van plaggen voor potstalbemesting, in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw een verstorend (nivellerend) effect op de heuvellichamen van het grafveld hebben gehad. Feit is dat de zichtbaarheid van de heuvels in 1951 sterk verschilde; ‘sommige waren vrij hoog, andere waren nauwelijks te herkennen als uiterst lage verheffingen’, aldus Hijszeler. In relatie tot deze lage heuvellichamen is het opvallend

dat de door hem opgegraven aardewerken potten vrij compleet zijn (bijlage I), zeker met de eerdere urnendelfactiviteiten in de negentiende eeuw in het achterhoofd. Uit Hijszeler's beschrijvingen weten we bovendien dat de urnen niet diep waren ingegraven: ze bevonden zich op het oude oppervlak of zelfs nog hoger.

Het uiteindelijk geconsolideerde grafveld bestaat uit zeventien heuvels, ongeveer de helft tot een derde van het vermoedelijke (minimale) aantal van veertig zichtbare heuvels van een grafveld dat ‘eertijds veel groter moet zijn geweest’. Het merendeel van de zeventien heuvels heeft een laag heuvellichaam; de dikte van het oudtijds opgeworpen pakket van heideplaggen varieert van 25 tot 40 cm. Het karteren van het afgeplagde areaal tussen de heuvels heeft relatief weinig overblijfselen opgeleverd. Het lag in de lijn der verwachting dat onbekende crematiegraven, zoals vlakgraven, kringgreppels, kuilen of andere (paal)sporen zouden worden ontdekt, maar dergelijke sporen zijn niet aanwezig of niet als zodanig herkend. Het ontbreken van deze sporen mag evenwel niet worden aangemerkt als een indicatie voor een geringe gaafheid, want Hijszeler gaf ook al aan dat verkleuringen zich slecht aftekenden en pas na indroging of bij bepaalde lichtinval zichtbaar werden.

Houtskoolrijke sporen zouden wel herkenbaar zijn geweest.

De fragmenten aardewerk en verbrand bot, die zowel in de boor als aan het afgeplagde oppervlak zijn aangetroffen, zijn zeer waarschijnlijk grotendeels te relateren aan het laat-prehistorisch grafveld. Daarbij is het aannemelijk dat het gaat om opspit: vondstmateriaal dat uit context is geraakt en elders terecht is gekomen.

Wanneer dat is gebeurd, blijft giswerk. Dat kan zich hebben afgespeeld tijdens de aanplant van bomen in de negentiende eeuw of gedurende het archeologisch onderzoek in 1951 door Hijszeler. Ook de consolidatiewerkzaamheden in 2004-2005 kunnen verplaatsing van (klein) archeologische vondstmateriaal teweeg hebben gebracht.

Samenvattend kunnen we stellen dat het huidige grafveld kan worden gezien als een interessante informatiebron voor de toekomst. In de eerste plaats zijn de grafmonumenten zelf, maar ook het oorspronkelijke, prehistorische maaiveld dat door de heuvels is afgedekt, van belang. Dit oude maaiveld is voor palynologische studies naar de vegetatie- en landschapsontwikkeling

een interessante kennisbron.

In de tweede plaats nemen we aan dat het onzichtbare deel van het grafveld, een bodemarchief dat een areaal van minstens 3 ha beslaat, nog redelijk intact is. Grondsporen in dergelijke lemige bodems (vorstvaaggronden) zijn weliswaar moeilijker leesbaar, maar zijn waarschijnlijk goed bewaard gebleven, aangezien grote delen van het bodemprofiel van de dekzandrug intact zijn.

Het is lastig te bepalen wat het belang is van de informatie die (vooral door het onderzoek van Hijszeler) al beschikbaar is. Hopelijk kan dit op termijn veranderen doordat er uit archieven documentatie over zijn onderzoek wordt teruggevonden. Vooralsnog is er geen direct verband te leggen tussen de onderzochte grafheuvels en het vondstmateriaal uit de bijzettingen. Het beschikbare vondstmateriaal, de inhoud van de crematiegraven, kan (nog) niet worden gekoppeld aan de nu nog aanwezige of verdwenen grafmonumenten. Bovendien zijn slechts van een klein deel van de graven de bijbehorende crematieresten beschikbaar, vijf in totaal. Dat maakt dat het opgegraven deel van het grafveld weinig aanknopingspunten biedt voor toekomstige studies naar de begravingsrituelen, de begravens personen of de demografische samenstelling van de begravingsgroep.

Mocht op termijn meer informatie beschikbaar komen over de opgraving, bijvoorbeeld over locatie van de onderzochte heuvels of over andere aspecten van de context, dan neemt ook de informatiewaarde toe.

7.3.2 Gaafheid van de dekzandrug

Het geoarcheologische booronderzoek heeft uitgewezen dat grote delen van het bodemprofiel van de dekzandrug gaaf zijn. Als we de resultaten van beide boorraaien extrapoleren en hantieren als een grove graadmeter voor de gaafheid, dan kunnen we concluderen dat:

- ongeveer twee derde van de dekzandrug met het grafveld (23 van de 37 boringen) een zeer intact bodemprofiel laat zien;
- ongeveer een kwart (tien van de 37 boringen) een profiel heeft waarvan de bovenste 35-40 cm is omgezet, hetgeen een normaal beeld is voor ontgonnen zandgronden;
- in vier van de 37 boringen het bodemprofiel

sterk is verstoord. Het gaat daarbij om de delen dicht tegen het beekdal.

De verkenning van het afgeschaapte oppervlak heeft uitgewezen dat in het verleden delen van de percelen zijn bewerkt met een bosploeg en een woeler. Deze delen zijn te correleren aan de zones waar de top van het bodemprofiel tot 35-40 cm is omgezet.

7.4 Oudere bewoningssporen: de archeologische verwachting

Het geoarcheologische booronderzoek heeft eveneens een goed inzicht gegeven in de potentie van het studiegebied voor wat betreft de aanwezigheid van oudere bewoningssporen. De opgeboorde vuurstenen artefacten, de afslagen, zijn weliswaar klein van stuk, maar zijn wel het gevolg (afval) van vuursteenbewerking ter plaatse, waarschijnlijk uitgevoerd in de vroege prehistorie. Ze zijn een duidelijke aanwijzing dat de dekzandrug (ver) vóór het opwerpen van de grafmonumenten is gebruikt als bewoningslocatie of voor kortstondige activiteiten, zoals het bewerken van vuursteen. Dergelijke kleine afslagen kunnen zich makkelijk door dier-/wortelwerking (bioturbatie) verplaatsen, maar we gaan ervan uit dat deze artefacten zich bevinden op de plek waar ze zijn achtergelaten. Ook de kleine hoeveelheden vuursteenmateriaal die bij de kartering in 2011 en tijdens de opgraving van Hijszeler zijn ontdekt (onder andere een kerntje, een kernvernieuwingsstuk en gebroken afslag) wijzen op een gebruik van de dekzandrug voorafgaand aan de aanleg van de eerste grafheuvel. De fragmenten aardewerk, met gebroken kwarts gemagerd, die tijdens de veldkartering zijn gevonden, als ook bij de opgraving van Hijszeler, zoals de randscherf van de Hilversumpot (afb. 5.2), zijn een duidelijk aanwijzing dat op dit deel van de dekzandrug, vermoedelijk in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied, in de midden-bronstijd activiteiten zijn uitgevoerd. De vermoedelijke kooksteen, de fragmenten verbrand bot en het houtskool wijzen in de richting van nederzettingsafval.

Samenvattend kunnen we stellen dat het al in de lijn der verwachting lag dat we overblijfselen uit de vroege en late prehistorie, van vóór de late bronstijd, zouden aantreffen. Die verwachting is ook uitgekomen.

Afb. 7.2 Het opener worden van het landschap, vastgelegd op vier momenten: juni 2010, december 2010, juni 2011 en december 2012.

7.5 De effecten van naturomvorming

7.5.1 De kwetsbaarheid van het bodemarchief

Het Busjopproject heeft laten zien dat het transformeren van een relatief groot gebied van bos naar heide ingrijpend is, maar dat de effecten op het bodemarchief zeer beperkt kunnen zijn, mits archeologen en terreinbeherende instanties (en de

door hen ingehuurd uitvoerders) goed samenwerken. Van de uitgevoerde werkzaamheden was vooral het frezen van de brede stobben bedreigend, omdat diepe bandensporen het bodemarchief verstoren. Bij vergelijkbare naturomvormingsprojecten op archeologische terreinen waarbij dikke stobben worden verwijderd, is het aan te bevelen om een andere, minder verstorende werkwijze te kiezen: het afdekken van de stobbe met sediment bijvoorbeeld of het inboren ervan. Het verwijderen van de bosstrooisellaag is zorgvuldig uitgevoerd. Het zo openleggen van 3 ha

kaal oppervlak tussen de zichtbare prehistorische grafmonumenten biedt een unieke gelegenheid om inzicht te krijgen in de aanwezigheid en verspreiding van vondstmateriaal en eventueel om lage (restanten van) grafheuvels waar te nemen. Het bodemarchief komt zo letterlijk aan het oppervlak. Dat de kartering ervan weinig opleverde – althans minder dan verwacht – laat onverlet dat het noodzakelijk is bij toekomstige afplagwerkzaamheden eenzelfde veldsurvey uit te voeren en wellicht op geselecteerde delen de aanleg van een archeologisch vlak te overwegen. Een archeologisch vlak – dat wil zeggen: een relatief schoon afgeschraapt oppervlak, zonder restanten bosstrooisel, dat is aangelegd op aanwijzingen van een archeoloog – biedt betere waarnemingsomstandigheden, zeker als het gaat om vorstvaaggronden waarin grondsporen zich zeer licht - vaag of zelfs niet - aftekenen.

7.5.2 Beleefbaarheid en het beheer

Met de transformatie naar een heidelandschap is het grafveld van de Busjop meer zichtbaar en beleefbaar geworden (afb. 7.2). Deze zichtbaarheid is niet alleen van belang voor de bezoekers van het Leudal, maar ook voor de terreinbeheerders van Staatsbosbeheer: zij kunnen het grafveld nu goed beheren. Met regelmaat wordt beginnende, lage opslag, vooral in de vorm van braamstruiken, gemaaid om zo de heide meer gelegenheid tot groei te geven.

De open omgeving maakt ook dat het reliëfrijke landschap beter is te ervaren; met name de doorkijk naar de Tungelroysche Beek is bijzonder. Dat het openheid een interessante biotoop is voor zeldzame diersoorten bewees de aanwezigheid van een grote groep blauwvleugelsprinkhanen die in het najaar van 2012 op de Busjop neerstreek.⁶³ De blauwvleugelsprinkhaan heeft een grote voorliefde voor open landschappen, voor kaal of schaars begroeid zand of heidevelden. Het bezoek van deze sprinkhaansoort aan de Busjop maakt in ieder geval duidelijk dat de open habitat al snel nieuwe diersoorten aantrekt.

⁶³ Mondelinge mededeling P. Zegers, 6 december 2012.

Literatuur

- Agt, J.J.F.W. van,** 1964: Het huis van Charles Guillon te Roermond, in: anoniem (red.), *Libellus Festivus: een bundel historische opstellen aangeboden aan Joseph H.F.H. Linssen bij gelegenheid van zijn 70ste verjaardag op 6 november 1964*, Roermond, 1-14.
- Anscher, Th. ten,** 1990: Vogelenzang, a Hilversum-1 settlement, *Helinium* 30, 44-78.
- Arentzen, W.,** 2005: *Janssiana I*, Utrecht.
- Bartelink, G.,** 1961: Dr. Hijzeler vertelt over zijn opgravingen, *De Mars* 9, 218-220.
- Beek, R., van,** 2009: *Reliëf in tijd en ruimte: interdisciplinair onderzoek naar bewoning en landschap van Oost-Nederland tussen vroege prehistorie en middeleeuwen*, Wageningen (proefschrift Universiteit van Wageningen).
- Berg, A.,** 2011: Uit liefde voor zijn 'vaderland': Charles Guillon als hoeder van Limburgs erfgoed, *Spiegel van Roermond* 2011, 52-63.
- Boer, M. de, & D. Hallewas** 2006: The AMR Project: updating and upgrading the register of legally protected monuments, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 46, 143-157.
- Bossenbroek, Ph., E. Rensink & M. Montforts** 2005: *Erfgoedstrategie voor het Leudal: naar een gebiedsgerichte ontwikkeling en beheer van cultuurhistorische waarden*, Tilburg/Amersfoort.
- Bossenbroek, Ph., E. Rensink & M. Montforts** 2008: Beken in het Leudal: van prehistorisch jachtterrein tot hedendaags natuurgebied, in: E. Rensink (red.), *Archeologie en beekdalen: schatkamers van het verleden*, Utrecht, 40-57.
- Bunk, H., & L. Keff** 2008: *Parels van Staatsbosbeheer*, Houten.
- Desittere, M.,** 1968: *De urnenveldencultuur in het gebied tussen Neder-rijn en Noordzee*, Brugge.
- Eickhoff, M.,** 2003: *De oorsprong van het 'eigene': Nederlands vroegste verleden, archeologie en nationalisme*, Amsterdam.
- Gerritsen, F.,** 2003: *Local Identities: landscape and community in the late prehistoric Meuse-Demer-Scheldt region*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 9) (proefschrift Vrije Universiteit van Amsterdam).
- Grievink, M.,** 2005: Consolidatierapport inzake 5 grafheuvels (58D-011 en -030) in het Leudal: beheerseenheid Groote Peel: Staatsbosbeheer regio Zuid, Amersfoort (interne uitgave rapportnummer 05-030).
- Habets, J.,** 1877: Oudheidkundige verzamelingen te Roermond, Venlo en Maastricht in 1848, *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 14, 323-336.
- Harsema, O.H.,** 1963: Verslag van de archeologische kartering van het Leudal, Groningen (intern verslag).
- Harsema, O.H.,** 1965: Vondsten van de Hilversumcultuur uit Neer (NDL.L.), *Helinium* 5, 44-59.
- Harsema, O.H.,** 1973: Het Leudal als woongebied in de prehistorie, in: T. Lemaire, *Het Leudal: beeld van een Midden-Limburgs beekdal*, Haelen, 133-155.
- Hijzeler, C.C.W.J.,** 1942: De steenkrancheuvel in de Manderesch te Vasse, *Verslagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 58, 155-163.
- Hijzeler, C.C.W.J.,** 1945: Grafheuvels uit den Steen- en vroegeren Bronstijd in het Nutterveld, buurtschap Nutter, gemeente Denekamp, *Verslagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 60, 14-29.
- Hijzeler, C.C.W.J.,** 1951: Limburg: Heythuysen, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 2, 1-2.
- Hijzeler, C.C.W.J.,** 1952: Het kringgrepuurnengrafveld bij Heithuizen (L.), z.p. (intern verslag).

- Hissel, M.E., E.M. Theunissen, C.A.M. van Rooijen & W.J.B. Derickx** 2012: *Cold case in het stuifzand: het urnenveld van de Boshoverheide bij Weert ontsloten*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 209).
- Koman, M.**, 2011: Natuurherstelmaatregelen in heide en bos: bedreigingen en mogelijkheden voor archeologie, Velp (intern stageverslag Van Hall Larenstein).
- Kooi, P.B.**, 1979: *Pre-Roman urnfields in the North of the Netherlands*, Groningen (proefschrift Rijksuniversiteit Groningen).
- Kramer-Clobus, G.M.C.**, 1978: L.J.F. Janssen (1806-1869): an inventory of his notes on archaeological findspots in the Netherlands, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 28, 441-544.
- Lauwerier, R.C.G.M., & R.M. Lotte** 2002: *Archeologiebalans*, Amersfoort.
- Lemaire, T.**, 1993: Sporen van een nederzetting uit de IJzertijd en uit het (late) Neolithicum in Haelen, deel 1, *Rondom het Leudal* 70, 219-223.
- Maanen, R.H.C. van**, 2000: Jeneverstokerijen in het kanton Weert in 1818, *Weert in woord en beeld: jaarboek voor Weert 2000* 14, 117-120.
- Reijnen, H.**, 1981: Bie Vogels oppe Bussjop, in: J. Beckers, P. van der Kop, B. Reijnen & K. Schroën (red.), 1881-1981. *Honderd jaar Schutterij St. Nicolaas. Heythuysen, Heythuysen*, 78-81.
- Rensink, E., & L. Theunissen** 2011: Het grafveld De Busjop beter in beeld, *Rondom het Leudal* 141, 3-7.
- Roymans, N.**, 1999: The Early Iron Age urnfield of Beegden, in: F. Theuws & N. Roymans 1999: *Land and ancestors: cultural dynamics in the Urnfield period and the Middle Ages in the Southern Netherlands*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 4), 63-86.
- Roymans, J.**, 2005: *Het Leudal, gemeente Haelen, Heythuysen en Roggel en Neer: een bureau- en beperkt inventariserend onderzoek*, Amsterdam (RAAP-rapport 1244).
- Roymans, N., & F. Kortlang** 1999: Urnfield symbolism, ancestors and the land in the Lower Rhine Region, in: F. Theuws & N. Roymans 1999: *Land and ancestors: cultural dynamics in the Urnfield period and the Middle Ages in the Southern Netherlands*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 4), 33-61.

Roymans, N., A. Tol & H.

Hiddink (red.) 1998: *Opgravingen in Kampershoek en de Molenakker te Weert: campagne 1996-1998*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 5).

Ruppel, T., 1990: *Die Urnenfelderzeit in der Niederrheinischen Bucht*, Köln (Rheinische Ausgrabungen 30).

Sauren, L., 1980: Geschiedenis van een café-boerderij in Heythuysen, *Rondom het Leudal* 20, 3-13.

Theunissen, L., 1999: *Midden-bronstijdsamenlevingen in het zuiden van de Lage Landen: een evaluatie van het begrip 'Hilversum-cultuur'*, Leiden.

Theunissen, L., J.W. de Kort & C. van Rooijen 2011: *Identificatie van twee prehistorische grafvelden op de Brunsummerheide*, Amersfoort (Beknopte Rapportage Archeologische Monumentenzorg 20).

Theunissen, L., & E. Rensink

2010: Programma van Eisen: herinrichting grafveld Busjop (gemeente Leudal), Amersfoort (intern).

Theunissen, L., & C. van

Rooijen 2012: *Prehistorisch grafveld herrezen uit het bos*, Amersfoort (brochure Staatsbosbeheer).

Tol, A., N. Roymans, H. Hiddink & F. Kortlang (red.)

2000: *Twee urnenvelden in Limburg: een verslag van opgravingen te Roermond en Sittard 1997-1998*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 6).

Verhart, L.B.M., 2006: Een studiereis door Brabant en Limburg in 1905: de Leidse archeoloog J.H. Holwerda gaat netwerken, *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* (Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Jaarboek '05) 141, 187-227.

Verhart, L., 2011a: De FNV,

Westerheem 60, 111.

Verhart, L., 2011b: De verkoop van de collectie Guillon: de vondsten uit de Roerstreek, *Jaarboek Roerstreek* 2011, 25-36.

Verhart, L., 2013: Het onderste uit de kan en voor een dubbeltje op de eerste rang: de aankoop van de collectie oudheden van de Roermondse notaris Charles Guillon, *Spiegel van Roermond* 2013, 62-79.

Verhoeven, M., G.R.

Ellenkamp & D.M.G. Keijsers 2010: *Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Leudal*, Weesp (RAAP-rapport 1952).

Verlinde, A.D., 1987: *Die Gräber und Grabfunde der späten Bronzezeit und frühen Eisenzeit in Overijssel*, Leiden (proefschrift Rijksuniversiteit Leiden).

Bijlage I: Heuvel-/grafcatalogus de Busjop

1 Inleiding

In januari 2010 werd duidelijk dat het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden vondstmateriaal uit het grafveld van de Busjop in de collectie heeft. Omdat het museumdepot enige tijd ontoegankelijk was, kon het materiaal pas in november 2011 en januari 2012 worden getekend, gefotografeerd en beschreven. Conservator L. Amkreutz en coördinator collectiebeheer S. Rutten van het Rijksmuseum waren daarbij zeer behulpzaam. Het teken- en fotografeerwerk is uitgevoerd door R. Timmermans (Leiden), de beschrijvingen zijn van de hand van de eerste auteur van dit rapport, daarbij begeleid door A. Verlinde (Amersfoort).

Het vondstmateriaal dat hoofdzakelijk uit aardewerken potten bestaat, is voorzien van een inventarisnummer. Deze bestaat uit de letter 'I', verwijzend naar de provincie Limburg, gevolgd door het jaar van verwerving, in dit geval '1951' en gevolgd door een nummer, aangeduid door een Romeins cijfer, vaak met een toevoeging met 'a', 'b', 'cre', '1' of '2'. Op het aardewerk is

vaak het woord 'Heythuizen' vermeld. Uit de nummering in Romeinse cijfers kan worden afgeleid dat Hijzeler zeer waarschijnlijk twintig graven – grafheuvels – heeft opgegraven en vervolgens in de museumcollectie heeft opgenomen. Naast een aanduiding in Romeinse cijfers zijn er drie met een 'zn'-code. 'Zn' betekent waarschijnlijk 'zonder nummer'. We nemen aan dat deze vondsten geen context hebben. Tot slot zijn er vier vondstnummers in Arabische cijfers, zonder een aanduiding naar een heuvelnummer. Van één daarvan, 12.2, is duidelijk dat deze niet afkomstig is uit Heythuysen, maar uit Nunhem. De overige drie zijn vermoedelijk de overblijfselen van crematiegraven die in de sleuven tussen de heuvels zijn aangetroffen.

De gerestaureerde potten vertonen aan de binnenzijde een interessant mozaïek aan potloodlijnen en andere streepjes (afb. I-1). Ze zijn aangebracht door de restaurator, als hulpmiddel bij het aaneenpassen van de scherven. Volgens Amkreutz is deze werkwijze, maar ook de vrij grove uitvoering van de restauratie van de potten, ongewoon voor het Rijksmuseum. Kennelijk is het aardewerk elders gerestaureerd of door een externe (inhuur)kracht.

Afb. I-1 De binnenzijde van een aantal potten laat dit patroon van lijnen en strepen zien; het zijn aanwijzingen van de restaurator. Deze werkwijze is ongebruikelijk voor het Rijksmuseum van Oudheden.

2 Werkwijze

In onderstaande catalogus zijn de objecten afzonderlijk, maar wel zo veel mogelijk per context, afgebeeld en beschreven. Van het aardewerk zijn onder meer beschreven: de afmetingen, de wijze van magering en afwerking, het vormtype en de versiering. Het doel van deze beschrijving was enerzijds een globaal beeld te schetsen van de beschikbare grafinventaris, en anderzijds per grafcomplex een wat scherpere datering te geven dan 'late bronstijd en/of vroege ijzertijd' om zo een beter zicht te krijgen op de gebruiksduur van de Busjop als grafveld.

Een belangrijke basis bij de beschrijving vormen de standaardwerken van Desittere, Verlinde en Ruppel, die zijn te beschouwen als 'klassieke' studies van aardewerk uit grafveldcontext, van

urnenveldenkeramiek.⁶⁴

Op basis van een aantal typerende kenmerken, zoals de wijze van afwerking (besmeten of gepolijst) en de potvorm, kunnen de meeste potten wat scherper worden gedateerd dan 'late bronstijd en/of vroege ijzertijd'.

De aardewerken potten waren in geresatureerde vorm beschikbaar, maar omdat de fragmentatiegraad verschilt, zijn bij de beschrijving drie fragmentatieklassen onderscheiden. Klasse 1 bestaat uit vrijwel ongebroken potten, klasse 2 is matig gebroken en potten van klasse 3 zijn samengesteld van vele kleine scherven. Opvallend daarbij is dat de potprofielen grotendeels compleet zijn. In een aantal graven werd een combinatie aangetroffen van een pot en een schaal. Naar alle waarschijnlijkheid werd de urn in deze graven afgedekt met een schaal. In die gevallen heeft de afgeschermd pot de tand des tijds beter doorstaan dan de schaal.

⁶⁴ Desittere 1968; Verlinde 1987; Ruppel 1990.

Heuvel X

Inventarisnummer: I 1951/0.X

Hoogte: 14,5 cm

Diameter: 28 cm

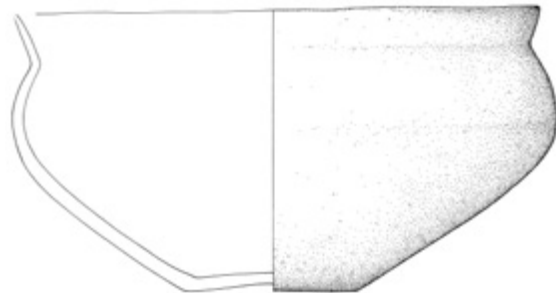
Omschrijving: komachtige Schrāghalspot, vrij laag.

Flauwe drieledige, open vorm. Uitstaande rand.

Buitenzijde gepolijst, binnenzijde geglad, maar op delen is ook polijsting zichtbaar. Aan het oppervlak is de magering niet goed te zien; af en toe zijn potgruisdeeltjes herkenbaar. Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op basis van het pottype.

schaal 1:4

Afb. I-2 Komachtige Schrāghalspot uit heuvel X.

Heuvel XIV

Inventarisnummer: I 1951/o.XIV

Hoogte: 29,5 cm

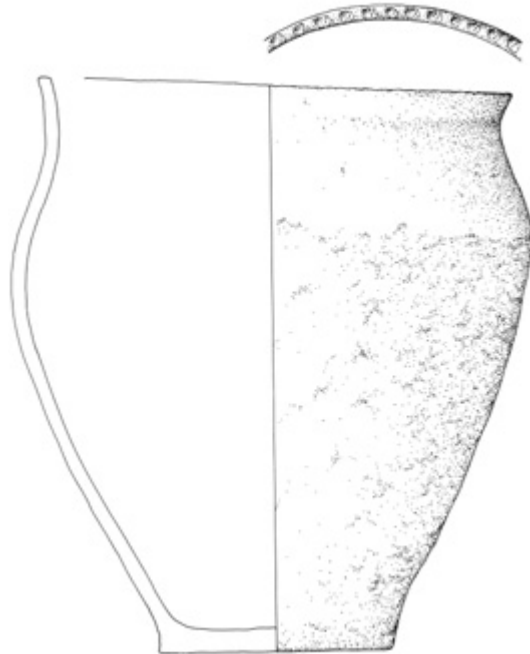
Diameter: 29 cm

Omschrijving: type Harpstedt. Grote pot. Ietwat uitgeknepen voet. Vingertopindrukken op de rand. Aan de binnenzijde zijn duidelijke schraapsporen zichtbaar, aan de buitenzijde niet. Vrij ruw oppervlak, niet geglad. Vanaf de schouder naar de voet licht besmeten. Potgruismagering aan de binnenzijde aan het oppervlak zichtbaar.

Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op basis van het pottype.

schaal 1:4

Afb. I-3 Harpstedtpot uit heuvel XIV.

Heuvel XV

Inventarisnummer: I 1951/o.XVa

Hoogte: 7,3 cm

Diameter: 31 cm

Omschrijving: tweeledige schaal, open vorm. Aan binnen- én buitenzijde gepolijst. Ook schraapsporen zichtbaar aan binnenzijde.

Fragmentatieklasse 2

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XVb

Hoogte: 21,8 cm

Diameter: 29 cm

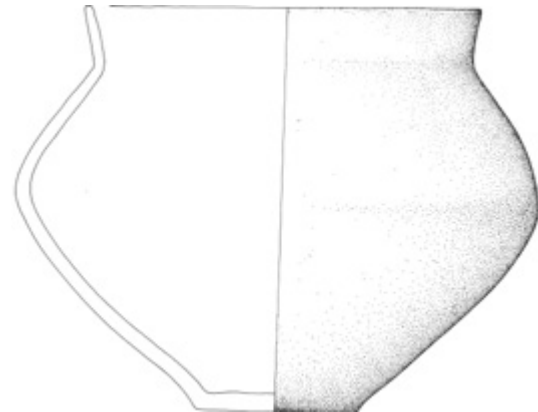
Omschrijving: drieledige vorm. Type Schrāghalspot. Met iets naar buiten stekende hals. Gepolijst oppervlak. Oranje/rood oxiderend gebakken.

Potgruismagering; er zijn wat uitgebrande organische resten of indrukken te zien. Goed afgewerkt.

Fragmentatieklasse 2

Opmerking: geen crematieresten aanwezig. Op de pot zelf is geen 'b' vermeld. Deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: vroege ijzertijd, op basis van pottype.

schaal 1:4

Afb. I-4 Pot met schaal uit heuvel XV.

Heuvel XVIII

Inventarisnummer: I 1951/o.XVIII 1

Hoogte: 18,6 cm

Diameter: 23 cm

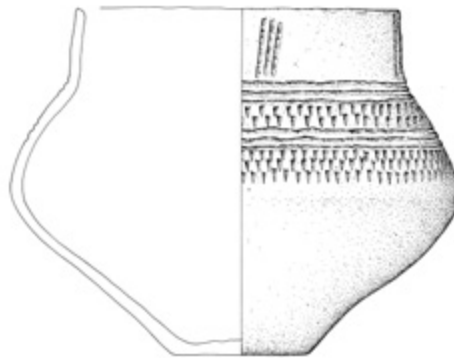
Omschrijving: drieledige pot met cilinderhals.

Ingedrukte versiering op hals en schouder. Wordt als pseudo-Kerbschnitt aangemerkt, omdat de klei (vóór het bakken) niet is uitgestoken, maar is ingedrukt. In de verdiepte delen zijn resten incrustatie zichtbaar.

Versiering bestaat uit, van boven naar onder (afb. I-6): op de hals zesmaal drie verticale ingedrukte groeflijnen; twee rijen ingedrukte, kleine driehoeken, punt naar beneden, drie horizontale groeflijnen; drie horizontale, licht golvende, ingekraste lijnen; en drie rijen kleine driehoeken, punt naar beneden. Alle groeflijnen en driehoekjes zijn zeer waarschijnlijk ingevuld geweest met witte beenderpasta. Het oppervlak is aan de buitenzijde gepolijst. De binnenzijde is zeer glad. Ook zijn schraapsporen zichtbaar. De klei is met potgruis gemagerd. De kleur is opvallend oranje met grijze vlekken aan de hals; de binnenzijde is geheel grijs. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: laat in de late bronstijd op basis van versiering.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XVIII 2

Hoogte: 16,4 cm

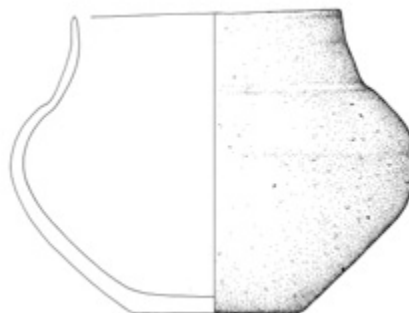
Diameter: 21,2 cm

Omschrijving: buikige pot, te typeren als kegelhalspot.

Flauwe overgang van hals naar schouder. Op de overgang van schouder naar hals is een ondiepe, brede groef aangebracht als horizontale versiering. De binnenzijde van de pot is zeer glad. Het halsdeel is ca. 4 tot 5 cm vanaf de rand gepolijst. Magering: wat potgruis. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig. Deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: late bronstijd op basis van pottypen.

schaal 1:4

Heuvel XVIII

Afb. 1-6 Een detail van de pseudo-Kerbschnittversiering.

Afb. 1-5 De twee potten uit heuvel XVIII.

Heuvel XIX

Inventarisnummer: I 1951/o.XIX a

Hoogte: 5,2 cm

Diameter: 8,5 cm

Omschrijving: klein vaatwerk, met een open vorm. Bolvormig kommetje. Duidelijke sporen van secundaire verbranding, onder meer 'potlid'-beschadiging en de grijs/oranje kleur. Het oppervlak is zeer waarschijnlijk gepolijst geweest. Fragmentatieklasse 1.

Datering: late bronstijd, op basis van pottype van de vermoedelijke urn.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XIX b

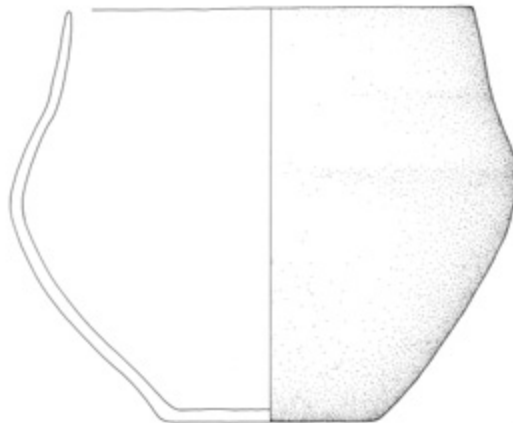
Hoogte: 22,2 cm

Diameter: 27 cm

Omschrijving: pot met een hoge, gesloten dubbelconische vorm. Flauwe overgang van schouder naar buik. Gepolijst oppervlak aan de buitenzijde. De binnenzijde is glad afgewerkt. Onversierd. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig. Met potlood staat op binnenzijde genoteerd 'XIX 70 d'.

Datering: late bronstijd, op basis van pottype.

schaal 1:4

Afb. I-7 De kleine bolvormige kom van heuvel XIX was waarschijnlijk – gevuld met inhoud – in de grote pot geplaatst als grafgift.

Heuvel XXII

Inventarisnummer: I 1951/o.XXII 1

Hoogte: 5,7 cm

Diameter: 8,3 cm

Omschrijving: klein drieledig vaatwerk, kommetje. Er zijn duidelijke sporen van secundaire verbranding zichtbaar, zoals de grijze kleur en de beschadiging aan het wandoppervlak. Daardoor is de wijze van afwerking niet goed waarneembaar. Waarschijnlijk gemagerd met potgruis. Fragmentatieklasse 1.

Datering: late bronstijd, op basis van het pottype van de vermoedelijke urn.

schaal 1:4

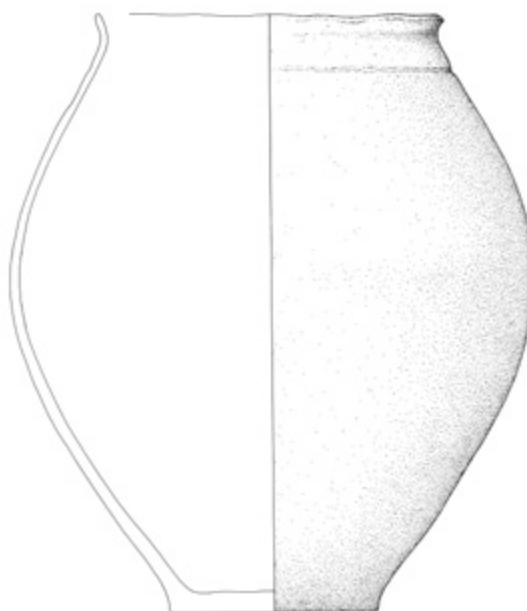
Inventarisnummer: I 1951/o.XXII 2a

Hoogte: 32 cm

Diameter: 28,5 cm

Omschrijving: hoge pot, gesloten vorm en met een korte, uitstaande rand. Buiten- en binnenzijde zijn niet geglad of gepolijst. De magering is niet goed waarneembaar: af en toe is aan het oppervlak een potgruispartikel te zien. Opvallend geel/oranje oppervlak, oxiderend gebakken. Op de overgang van hals naar schouder is een horizontale, brede, ondiepe lineaire indruk te zien. Fragmentatieklasse 1.

Datering: late bronstijd, op basis van het pottype.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXII 2

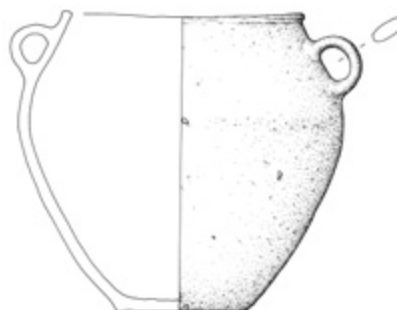
Hoogte: 16,2 cm

Diameter: 17 cm (met oren 19,1 cm)

Omschrijving: hoge pot, met een gesloten vorm, met op de flauwe overgang van hals naar schouder twee kleine oren. Kan als een dubbelconische potvorm worden getypeerd. De rand is wat afgeplat. De buitenzijde heeft een verweerd oppervlak, maar deze is wel ooit gepolijst geweest. De binnenzijde is glad afgewerkt. Met potgruis gemagerd. Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: late bronstijd op basis van pottype.

schaal 1:4

Heuvel XXII (vervolg)

Afb. I-8 Heuvel XXII bevatte drie stuks vaatwerk.

Heuvel XXIV

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIV

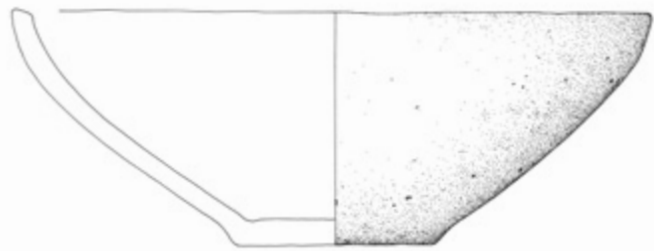
Hoogte: 12,5 cm

Diameter: 34,6 cm

Omschrijving: ongeleed klein vaatwerk, type schaal, onversierd. Binnenzijde gepolijst. De rand buigt wat naar binnen, gaat in de richting van een typische 'haakrand'. De buitenzijde is deels verweerd en deels gepolijst. De magering met potgruis is goed zichtbaar. De verwerking aan de buitenzijde is mogelijk een aanwijzing dat de schaal omgekeerd, over een mogelijk aanwezig graf heen, was geplaatst. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: vroege ijzertijd, op basis van randvorm.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIV a

Dit complex bestaat uit een tiental fragmenten brons die mogelijk één object vormen. Het gaat om kleine fragmenten die zijn vervormd en verweerd, waarschijnlijk door verhitting op de brandstapel. De wat grotere fragmenten lijken te wijzen op een plaatvormig, deels omgevouwen, object (van bronsblik?) met in ieder geval één rond gat of oogje. Twee kleinere fragmenten lijken bolvormig te zijn. Waarschijnlijk is dit het object dat door Hijszeler als een bronzen riemgesp is beschreven.

Datering: vroege ijzertijd, basis van het aardewerk.

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIV b

is een fragment van een vuurstenen afslag, met een lengte van 2,7 cm. De vuursteen is duidelijk niet uit het Maasterras afkomstig; mogelijk gaat het om Orsbachvuursteen.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Afb. I-9 In heuvel XXIV is een schaal aangetroffen die vermoedelijk omgekeerd was geplaatst. Een bronzen object, vermoedelijk door Hijszeler beschreven als een 'bronzen riemgesp', en een vuurstenen afslag waren als bijgift meegegeven.

Heuvel XXV

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIV

Hoogte: 21,7 cm (incompleet)

Diameter: 28,2 cm

Omschrijving: pot met hoge gesloten vorm, met een flauwe overgang van hals naar schouder. Rand ontbreekt, maar breuklijn bevindt zich vlak onder de rand. Kan als een (lage) kegelhalspot worden getypeerd. Oppervlak is glad afgewerkt, maar vertoont geen sporen van polijsten. Aan de binnenzijde zijn duidelijk schraapsoren waarneembaar. De magering bestaat uit opvallend veel kleine grindkorrels, met af en toe een wit insluitsel (partikel verbrand bot?).

Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: late bronstijd, op grond van pottype.

schaal 1:4

Heuvel XXVII

Inventarisnummer: I 1951/o.XXVII a

Hoogte: 28,5 cm

Diameter: 36,2 cm

Omschrijving: pot met drieledige vorm. Van hals tot op schouder gepolijst en vanaf de grootste diameter naar de voet besmeten. Doet Harpstedtachtig aan, maar er ontbreekt een aantal typerende elementen, zoals de met vingelnagelindrukken versierde rand. De rand is afgeplat. Aan zowel binnen- als buitenzijde is potgruis-magering waarneembaar. Fragmentatieklasse 2.

Datering: vroege ijzertijd, op grond van afwerking.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXVII b

Hoogte: 8,8 cm

Diameter: 9 cm

Omschrijving: klein potje met een hoge vorm. Wat naar buiten uitstaande hals. Het oppervlak is aan de buitenzijde oranje van kleur, met twee grijze vlekken (mogelijk secundair verbrand). Sporen van horizontale polijsting zijn goed te zien. Ook de binnenzijde van de rand is gepolijst. Potgruis-magering waarneembaar. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op grond van afwerking.

schaal 1:4

Afb. I-11 De twee exemplaren vaatwerk uit heuvel XXVII dragen beide duidelijke sporen van een sterk gepolijst oppervlak.

Heuvel XXVIII

Inventarisnummer: I 1951/o.XXVIII 2

Hoogte: 5 cm

Diameter: 27 cm

Omschrijving: drieledige schaal (voor ca. 75% compleet), voorzien van een klein oortje. De rand staat scherp naar buiten. De binnen- en buitenzijde zijn volledig gepolijst. De onderzijde is vanaf de buitenkant voorzien van een deuk, een *omphalos*.

Fragmentatieklasse 3.

schaal 1:4

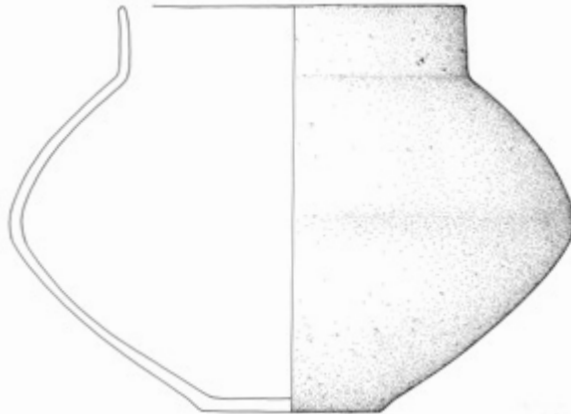
Inventarisnummer: I 1951/o.XXVIII a

Hoogte: 21,4 cm

Diameter: 29,5 cm

Omschrijving: pot met een gesloten, drieledige vorm. Kan als een cilinderhalspot worden getypeerd. Het breuklijnenpatroon laat duidelijk zien dat de hals als een 'losse kleireep' erop is gezet. Voorzien van een gepolijste buitenzijde. Aan het verweerde oppervlak van het halsdeel is potgruismagering te zien.

Fragmentatieklasse 3.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXVIII b

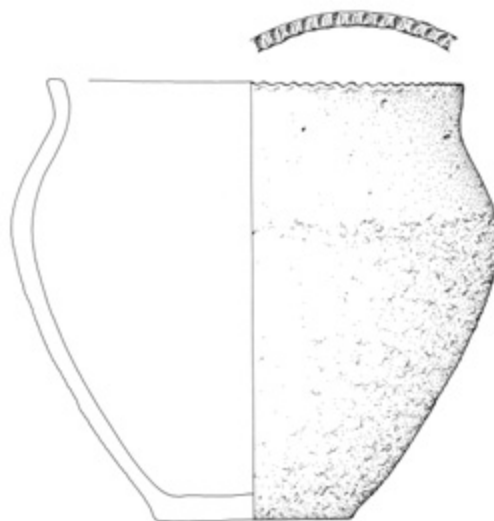
Hoogte: 24 cm

Diameter: 25,7 cm

Omschrijving: pot, gesloten vorm, met een onduidelijke overgang van de hals naar de schouder. De rand is voorzien van opvallend kleine vingernagelindrukken. Er bestaat een sterk vermoeden dat de rand op het moment dat de klei nog flexibel was, is bijgeknepen, waardoor de indrukken wat kleiner werden. Het oppervlak van rand tot schouder is vrij ruw, het deel van schouder tot bodem besmeten. De pot kan als een Harpstedtpot worden getypeerd. De binnenzijde is vrij glad afgewerkt, maar niet geglad of gepolijst. Er is potgruis- en wat organische (uitgebrande) magering zichtbaar. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege tot mogelijk midden-ijzertijd, op grond van potvorm en afwerking.

schaal 1:4

Afb. I-12 De twee potten en schaal uit heuvel XXVIII.

Heuvel XXIX

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIX

Hoogte: 29,5 cm

Diameter: 35,5 cm

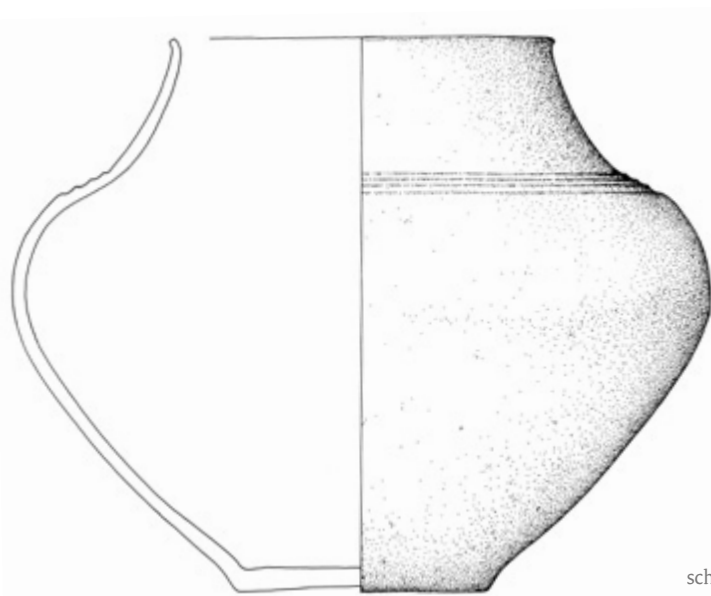
Omschrijving: grote, drieledige pot, met gesloten vorm. Kan als een kegelhalspot worden getypeerd. Het oppervlak is zowel aan de buiten- als aan de binnenzijde gepolijst. De schouder is voorzien van drie brede, ondiepe groeven als versiering. De rand is wat afgeplat. De potgruismagering is goed te zien op de breukvlakken. Fragmentatieklasse 1 tot 2.

Opmerking: deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: late bronstijd.

Inventarisnummer: I 1951/o.XXIX cre

Omschrijving: crematieresten, sterk gefragmenteerd, beetje houtskool aanwezig, wat aardewerkgruis.

schaal 1:4

Afb. I-13 Heuvel XXIX leverde een van de weinige vondstcomplexen op die als een graf kan worden bestempeld.

Heuvel XXX

Inventarisnummer: I 1951/0.XXIX

Hoogte: 29,1 cm

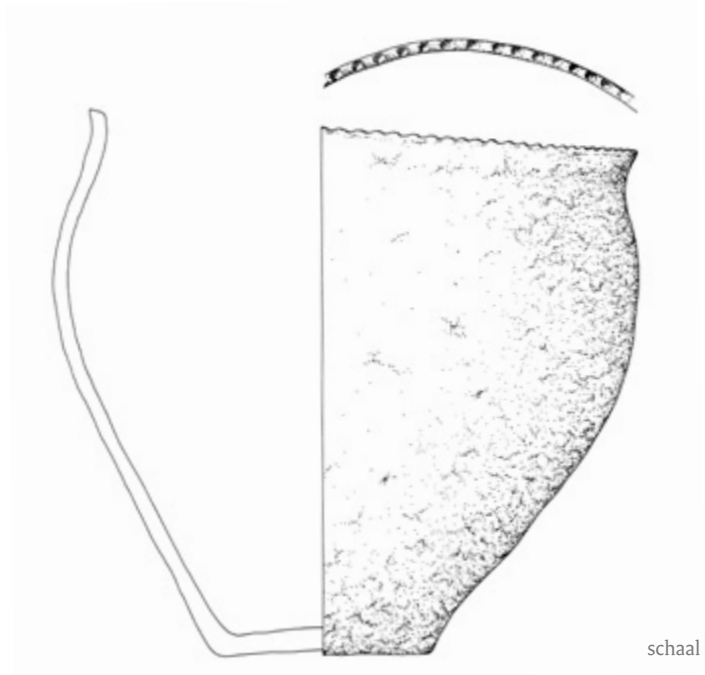
Diameter: 32 cm

Omschrijving: grote, afgeknotte, peervormige pot, met vingernagelindrukken op de rand versierd.

Vrijwel geheel besmeten oppervlak. Kan als een Harpstedtpot worden getypeerd. Vrij oranje/geel van kleur, oxiderend gebakken. Met potgruis gemengd. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig. Deze pot is ook in Harsema 1973, afb. 7 afgebeeld.

Datering: vroege ijertijd, op grond van pottype.

Afb. I-14 Uit heuvel XXX kwam deze Harpstedtpot.

Heuvel XXXIII

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXIII

Hoogte: 15,2 cm (incompleet)

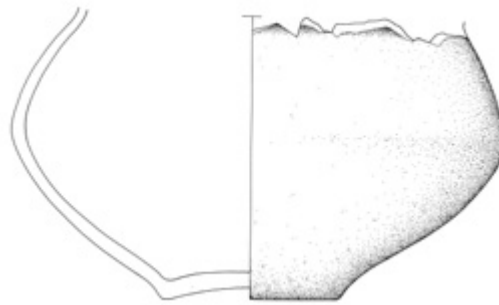
Diameter: 25,5 cm

Omschrijving: pot, incompleet, met een lage buik, rand ontbreekt, maar de aanzet is nog net zichtbaar.

Waarschijnlijk een Schrāghalspot. De buitenzijde is gepolijst. De potgruismagering is duidelijk waarneembaar. Vrij holle bodem. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijertijd, op grond van pottype.

schaal 1:4

Heuvel XXXIV

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXIV

Hoogte: 27,7 cm

Diameter: 25 cm

Omschrijving: hoge, wat afgeknotte, peer- tot eivormige pot. De rand draagt indrukken van vingertoppen.

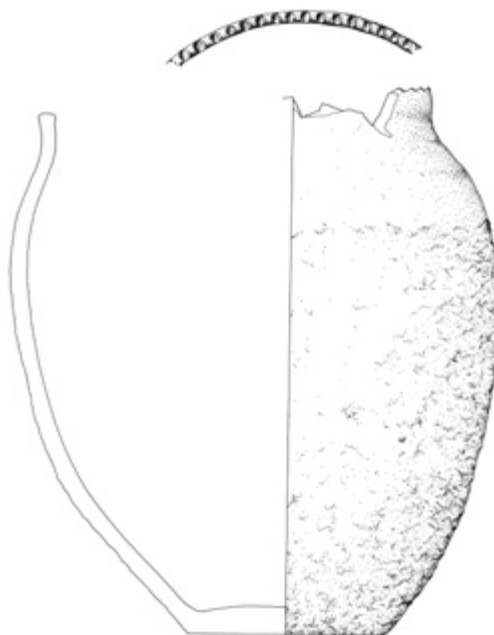
Op de schouder zijn duidelijke schraapsoren zichtbaar. Daaronder, vanaf de schouder naar de voet, is het oppervlak besmeten.

Deze pot kan als een Harpstedtpot worden getypeerd. De potgruismagering (af en toe vrij grove partikels) is waarneembaar.

Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op grond van pottype.

schaal 1:4

Afb. I-16 Uit heuvel XXXIV is deze Harpstedtpot afkomstig.

Heuvel XXXV

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXV

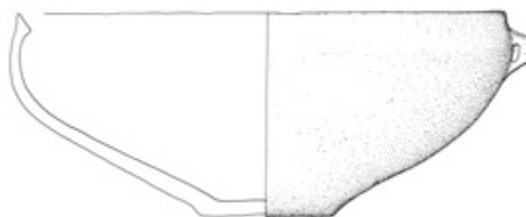
Hoogte: 10,5 cm

Diameter: 26 cm (inclusief oor, 27,4 cm)

Omschrijving: tweeledig klein vaatwerk, open vorm, schaal voorzien van een klein oor. De binnenzijde van de rand kan als een haakrand worden betiteld. De buitenzijde is duidelijk gepolijst. De binnenzijde is wellicht ook gepolijst geweest, maar is nu sterk verveerd. Met potgruis gemagerd. Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijertijd, op basis van haakrand.

schaal 1:4

Afb. I-17 Heuvel XXXV kan op basis van deze schaal in de vroege ijertijd worden gedateerd.

Heuvel XXXVI

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXVI a

Hoogte: 7,1 cm

Diameter: 26 cm

Omschrijving: klein, ongeleed vaatwerk, open vorm, schaal. Het oppervlak is zowel aan de binnen- als aan de buitenzijde gepolijst. Met potgruis gemagerd. Fragmentatieklasse 2.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXVI b

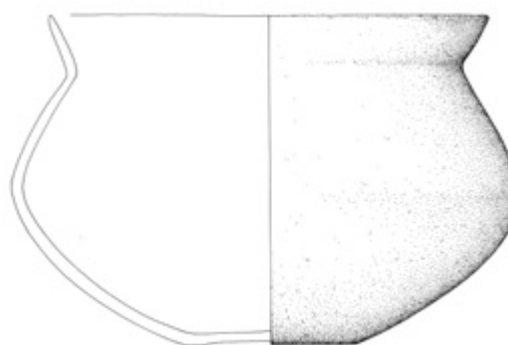
Hoogte: 17,8 cm

Diameter: 26,3 cm

Omschrijving: pot met gesloten, drieledige vorm. Kan als een Schrāghalspot worden getypeerd. De buitenzijde is volledig gepolijst. De binnenzijde is glad afgewerkt. De potgruis magering (redelijke hoeveelheid) is goed zichtbaar aan het oppervlak van de binnenzijde van de pot. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op basis van pottype.

schaal 1:4

Afb. I-18 De volledig gepolijste Schrāghalspot en schaal uit heuvel XXXVI.

Heuvel XXXVII

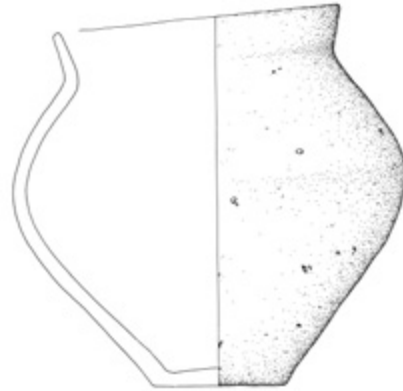
Inventarisnummer: I 1951/o.XXXVII a

Hoogte: 19,9 cm

Diameter: 19,4 cm

Omschrijving: pot met hoge, gesloten vorm, drieledig, met een smalle hals voorzien van een wat uitstaande rand, en een smalle voet. Typologisch te plaatsen als een trechterhalsurn of als een kleine Schrāghalspot. De buitenzijde is geglad en gepolijst. Potgruisgemagerd. Fragmentatieklasse 3.

Datering: vroege ijertijd, op grond van pottype.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXVII b

Hoogte: 5,4 cm

Diameter: 5,8 cm

Omschrijving: klein, drieledig vaatwerk. Minivariant van een hoge, gesloten vorm. Flauwe overgang van hals naar schouder. Draagt sporen van secundaire verbranding, waardoor de afwerking van het wandoppervlak niet meer waarneembaar is. Object voor ca. vijftig procent aanwezig. De scherven zijn afgerond en verweerd. Potgruisemagering. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijertijd, op grond van pottype.

schaal 1:4

Afb. I-19 Deze kleine trechterhalspot uit heuvel XXXVII is vergezeld door een bijpotje dat vermoedelijk op de brandstapel is meegegeven.

Heuvel XXXVIII

Inventarisnummer: I 1951/0.XXXVIII

Hoogte: 11,2 cm

Diameter: 22,4 cm

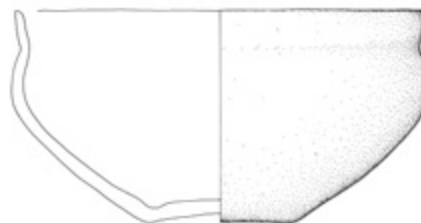
Omschrijving: klein, drieledig vaatwerk. Open, lage vorm. Een kom voorzien van een rechte, korte rand.

Gepolijst oppervlak aan binnen- en buitenzijde. Aan de binnenkant zijn duidelijk schraapsoren zichtbaar.

Fragmentatieklasse 3.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijzertijd, op grond van vorm en afwerking.

schaal 1:4

Afb. I-20 Uit heuvel XXXVIII is deze kom afkomstig.

Heuvel XXXIX

Inventarisnummer: I 1951/o.XXXIX

Hoogte: 6,4 cm

Diameter: 7,6 cm

Omschrijving: kleine pot, drieledige vorm, met een naar buiten uitstaande rand. De buitenzijde is geglad en gepolijst, de binnenzijde geglad.

Fragmentatieklasse 1 tot 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vroege ijertijd, op grond van vorm en afwerking.

schaal 1:4

Heuvel XL

Inventarisnummer: I 1951/0.XL

Hoogte: 8,2 cm

Diameter: 10,2 cm

Omschrijving: klein, drieledig vaatwerk. Wat hoge vorm. De afwerkingswijze van het oppervlak is niet goed waarneembaar, want het object is secundair verbrand. Oppervlak is grijs van kleur. Waarschijnlijk potgruismagering en wat organisch materiaal. Fragmentatieklasse 1 tot 2.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/0.XL cre

Kleine hoeveelheid crematieresten.

Datering: waarschijnlijk vroege ijzertijd, op grond van vorm.

Afb. I-22 Uit heuvel XL is dit secundair verbrande bijpotje afkomstig. Van de crematieresten is ook wat overgebleven.

Zonder nummer/znl

Inventarisnummer: I 1951/o.znl

Hoogte: 4 cm

Diameter: 6,6 cm

Omschrijving: klein, drieledig vaatwerk. Open vorm, kom. De rand staat iets naar buiten. Is duidelijk secundair verbrand. Aan het oppervlak is wat potgruismagering zichtbaar. Aan de binnenzijde zijn schraapsporen te zien. Fragmentatieklasse 1.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: vermoedelijk vroege ijzertijd, op grond van vorm.

schaal 1:4

Afb. I-23 Van graf znl is dit secundair verbrande bijpotje overgebleven.

Zonder nummer/zn2

Inventarisnummer: I 1951/0.zn2

Hoogte: 5,2 cm

Diameter: 6,6 cm

Omschrijving: klein, drieledig vaatwerk. Hoge, gesloten vorm. Zeer ingrijpend gerestaureerd, waardoor de afwerkingswijze, het mageringsmateriaal en de mate van fragmentatie lastig te bepalen zijn.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: niet nader dan late bronstijd of vroege ijzertijd.

schaal 1:4

Afb. I-24 Uit graf zn2 is dit potje, waarschijnlijk een bijpotje, afkomstig.

Zonder nummer/zn3

Inventarisnummer: I 1951/o.zn3

Hoogte: 7,7 cm

Diameter: 24,6 cm

Omschrijving: eenledig vaatwerk, open vorm, schaal met oor. Zowel de binnen- als de buitenzijde is gepolijst. Fragmentatieklasse 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig. De letter 'D' staat in rood vermeld op de binnenkant van de bodem.

Datering: waarschijnlijk vroege ijzertijd, op grond van vorm.

schaal 1:4

Afb. I-25 Graf zn3 leverde deze schaal op.

Graf 12.1

Inventarisnummer: I 1951/12.1

Hoogte: 26,5 cm

Diameter: 26,5 cm

Omschrijving: afgeknotte, peervormige pot. Rand onversierd. Rand, hals en schouder zijn geglad, maar niet gepolijst. Het oppervlak is vanaf de onderkant van de schouder besmeten. Pot kan worden omschreven als een elegant Harpstedtachtig type. Fragmentatieklasse 3. Datering: vroege ijzertijd, op grond van vorm en afwerking urn.

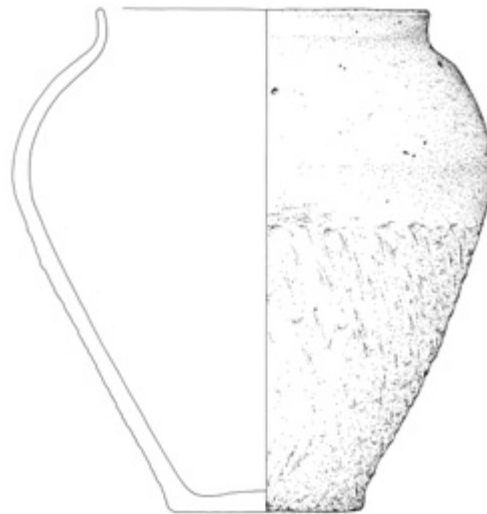
Inventarisnummer: I 1951/12.1 cre

Crematieresten.

Inventarisnummer: I 1951/12.1a

Fragmenten brons (zes stuks). Ruw, aangetast uiterlijk. Vermoedelijk verhit.

Datering: vroege ijzertijd, op grond van vorm en afwerking van de urn.

schaal 1:4

Afb. I-26 Graf 12.1 bevat een Harpstedtachtige urn waarin – naast de crematieresten – ook een bronzen object was meegegeven.

Graf 12.3

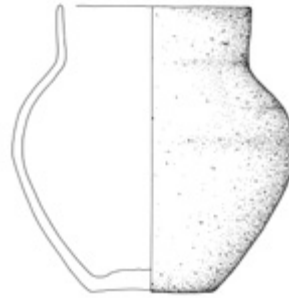
Inventarisnummer: I 1951/12.3

Hoogte: 15,2 cm

Diameter: 15,2 cm

Omschrijving: kleine pot, hoge, gesloten vorm.

Cilinderachtige hals. De pot kan worden getypeerd als een kleine cilinderhalsurn. De buitenzijde is iets geglad, maar niet gepolijst. De binnenzijde is glad afgewerkt. Gemagerd met een behoorlijke hoeveelheid potgruis. In de wand bevindt zich een klein gat waar waarschijnlijk een organisch brokje is weggebrand tijdens het bakproces van de pot. Fragmentatieklasse 1. Onder hetzelfde inventarisnummer is ook een hoeveelheid crematieresten opgenomen.

schaal 1:4

Inventarisnummer: I 1951/12.3a

Twee bolletjes brons met een diameter van 3 mm. De vorm is opvallend bol. Dat is de reden dat een interpretatie als bronsdruppel minder waarschijnlijk is. De buitenzijde lijkt aangetast (corrosie). Mogelijk kledingaccessoires?

Datering: late bronstijd, op grond van vorm van de urn.

Afb. I-27 Ook in crematiegraf 12.3 was brons meegegeven: twee kleine bolletjes.

Graf 12.4

Inventarisnummer: I 1951/12.4

Hoogte: 16,5 cm (incompleet)

Diameter: 21 cm

Omschrijving: pot met een gesloten vorm, het boven-
deel (de rand) ontbreekt. Typologisch niet te plaatsen.

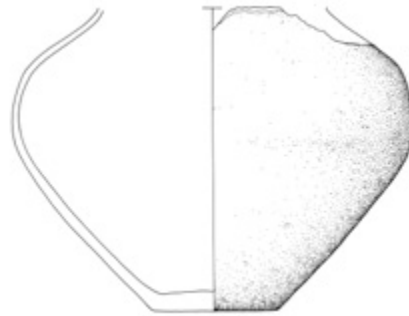
De buitenzijde is gepolijst, de binnenzijde geglad.

Weinig mageringsmateriaal te zien; wat potgruis.

Fragmentatieklasse 1 tot 2.

Opmerking: geen crematieresten aanwezig.

Datering: waarschijnlijk vroege ijzertijd.

schaal 1:4

In deze Rapportage Archeologische Monumentenzorg (RAM) wordt verslag gedaan van een samenwerkingsproject van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed met Staatsbosbeheer. In dit project stond het prehistorisch grafveld de Busjop, even ten oosten van Heythuysen (gemeente Leudal), centraal. Het Busjopproject is een concrete uitwerking van de erfgoedstrategie van het Leudal, waarvoor zowel veldwerk als archiefstudies zijn verricht. Staatsbosbeheer transformeerde het landschap van de Busjop naar een open heideomgeving, waardoor een beter zichtbaar en beleefbaar grafveld ontstond, maar ook een plek die een betere habitat vormt voor zeldzame plant- en diersoorten. Het verwijderen van de opslag, het kappen van de bomen en het afvoeren van de bosstrooisellaag is archeologisch nauwgezet gevolgd en begeleid. Dit leidde onder meer tot de herontdekking van zes grafheuvels. Archiefonderzoek wees uit dat het oorspronkelijke grafveld veel groter moet zijn geweest dan de zeventien heuvels die vandaag de dag zijn te bewonderen. De hoge dekzandrug waarop de heuvels liggen, is grotendeels intact en dat maakt dat de kans op het aantreffen van oudere bewoningssporen hoog is.

Dit wetenschappelijke rapport is bestemd voor archeologen en andere professionals en liefhebbers die zich bezighouden met archeologie.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.